

Българска Наука

Брой 67

Май 2014

НАУЧИ
ПОВЕЧЕ!

www.nauka.bg

Продуценти:
Петър Теодосиев Росен Теодосиев

Сценаристи:
Антоан Тонев Радослав Тодоров

Режисьор
Борис Грозданов

НА НОЖ!

100 години от Балканската война.

Гледайте целия филм:
1912.NAUKA.BG

С участието на:

проф. Георги Марков, проф. Димитър Гоцев, полк. доц. Станчо Станчев,
о.р. полк. д-р Марко Златев, подполк. инж. Евгени Пенчев, доц. д-р Лизвет Любенова, доц. д-р Веселин Янчев

DLV Films

(Не)обикновените животни

Чавдар Черников

(Не)обикновените животни... Би било вярно да се каже, че животните и взаимоотношенията между тях описани в книгата са необикновени и уникални, но все пак мисля, че скобите са на място, защото всичко, което се случва в живата природа е просто част от живота на планетата Земя. Читателят ще се срещне със скорпиони, отровни жаби, охлюви и октоподи, дори отровни птици, ще се запознае с малко познатите страни на паразитизма, любовното поведение и канибализма в животинското царство.

Търсете книгата в книжарниците!

В този брой!

БГ Наука е създадено от Росен и Петър Теодосиеви, автори на популярния български портал за наука, история и технологии

www.nauka.bg

БГ Наука може да се използва като учебно помагало по история, физика, биология и т.н. Материалите в списанието са поднесени по приятен и удобен начин за възприемане.

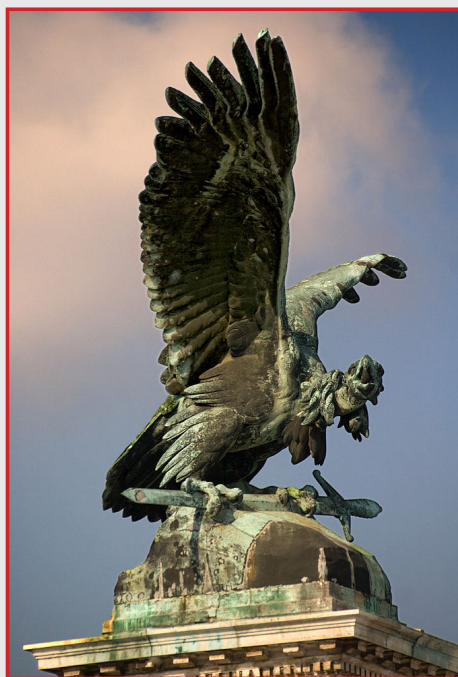
БГ Наука е бесплатно, защото знанието трябва да достига до всеки.

БГ Наука е електронно издание, за да може всеки българин навсякъде по света да има достъп до него.

Национален финал на
Лаборатория за слава“ – 10 стр.

Сдружение „Форум Наука“ взе участие в проект „Младежки културен активизъм и Межкултурен диалог“ – 28 стр.

Ловен сокол – 44 стр.

В този брой!

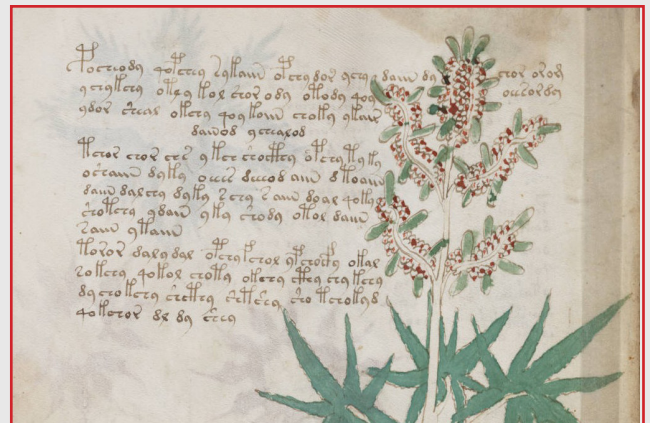
Билобираните ламба - универсално решение при кожен дефицит – 68 стр.

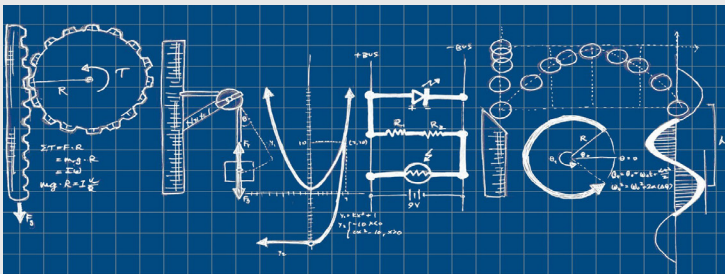
Пътят до Сан Стефано и прелиминарния мирен договор – 87 стр.

Римската дипломатия – 123 стр.

Още за ръкописа на Войнич - учен твърди, че ръкописът е частично разчетен, текстът не е измама - 81

Физиката и интелектуалният климат на епохите. Проблемите днес - 136 стр.

The price of apathy towards public affairs is to be ruled by evil men.

Политология за учени от естествените науки - 145 стр.

Продуценти и режисьори:
Петър Теодосиев Росен Теодосиев

Сценаристи:
Антоан Тонев Радослав Тодоров

Трагедия и Слава - 1913 г.

1913.nauka.bg

Опълченец

Вид паметник ▾

Класификация ▾

Населено място ▾

Област ▾

WWW.MONUMENTS.BG

Една интернет страница за паметниците в България.

ОТКРИВАМЕ. ОПОЗНАВАМЕ. ОПАЗВАМЕ.

Българската Наука в действие!

Българската наука е тук!

Сборник с научните институции в България се
издава по проект BG13/A1.2/373/R2

www.nauka.bg

Нови статии - Нови книги

Както знаете, науката прави всекидневни открития, които все по-често се публикуват под формата на интересни новини и разработки. В списанието и сайта „Българска наука“ има място за тези публикации, които ще могат да достигнат и до хората, които не работят в областта на науката.

Знаете, че списанието и сайтът са плод на доброволна и дългогодишна работа и всичко, което се случва тук става само с наши лични усилия, време и енергия. И именно в тази връзка, имаме нужда от вашата подкрепа за превод на тези научни материали, а в замяна предлагаме цял списък с „книжни“ подаръци.

Всеки, които изпрати статия или превод на новини или изследвания от сферата на науката ще получи една от новите книги. Повече информация за заглавията може да намерите в раздела: нас:

<http://nauka.bg/forum/index.php?showforum=174>

Контакти:

Skype: BG-Science

meil: admin@nauka.bg

ADMIN@NAUKA.BG
NGO@NAUKA.BG

Национален финал на „Лаборатория за слава“

www.youtube.com/watch?v=J1wbQDc7dXo

9 май (петък), от 19:00ч., сцена „Арена“ на Софийски фестивал на науката.

За 8-ма поредна година конкурсът „Лаборатория за слава FameLab“ търси българското лице на науката. Какво ще ни разкажат в своите 3 минути финалистите и кой ще отиде на големия международен финал на конкурса в Обединеното кралство? Журито и тази година ще търси онази комбинация от

харизма, комуникативност и научна достоверност, която ще превърне някой от кандидатите в международна звезда. Зрителите също ще могат да изберат свой фаворит.

Събитието се осъществява в партньорство с Министерството на образованието и науката, и с подкрепата на Аурубис България.

Еколозите на ПМГ - Кюстендил - първи в света по екология

Златните момчета на Кюстендил - Томас Расулски и Лъчезар Станчев от 11 клас на ПМГ-Кюстендил спечелиха първо място и златни медали на Международната олимпиада за екологични проекти, която се проведе от 9-ти до 12 май в Истанбул, Турция. Кюстендилските ученици победиха убедително конкуренцията на над 400 отбора от цял свят, като на

финали достигнаха над 100 отбора, а постиженията на ПМГ - Кюстендил бяха признати с много суперлативи от престижното международно жури. "INEPO" е международна олимпиада за екологични проекти за ученици и студенти до 21 години и е най-голямото международно екологично състезание в света. Провежда се от 22 години, като България за пръв път е предста-

вена на тази олимпиада през 2010 г., когато до финал отново достигат ученици на ПМГ - Кюстендил и печелят бронзови медали. Отборът на ПМГ - Кюстендил спечели и златните медали на двете издания на Балканиадата по екология, както и златото на една дузина национални състезания. Отборът беше класиран и на Европейската олимпиада за екологични проекти в Холандия, но поради финансови причини не можа да участва на финалите. За постигане на тези успехи усилено работиха научните им ръководители Росица Везенкова и Антон Сотиров, както и техният класен ръководител Роза Симеонова. Безрезервна подкрепа на отбора подсигури директорът на училището Ани Хаджийска. Призивите за спонсорство както към големите партии, така и към бизнеса и местните управи бяха пренебрегнати и учениците и учителите сами се справиха с финансовата тежест на участието. Всички държави от всички краища на света бяха осигурили спонсорства за отборите си, десетки пъти по-скъпи от издръжката на кюстендилските участници. На фона на общата незаинтересованост на обществото и институциите, учениците и техните учители показаха на света най-напредничави техники, технологии и научни подходи за изследване и опазване на околната среда. Кюстендилските еколози демонстрираха най-последни похвати, все още трудно досижими даже за

университетските общности. На такива грандиозни форуми целият свят сверява часовника си за състоянието, тенденциите и развитието на образователните системи на страните по целия свят и България за пореден път показва най-висока степен на индивидуално развитие. След всяко състезание конкурентните отбори успешно догонват учениците на ПМГ - Кюстендил, състезанията стават все по-напрегнати и силни, а иновациите на кюстендилският отбор се взаимстват от конкурентите на следващите състезания. Преди три години само нашите състезатели имаха научни публикации, сега много от отборите представиха техни научни трудове. Отборът подготвя нови изненади за в бъдеще, ако успее да се справи с финансовите предизвикателства. Предстои Балканиада и Европейско първенство за екологични проекти.

Учениците Лъчезар Станчев и Томас Расулски взеха златни медали и специалната награда на журито на Екологичен форум "Сребърна" 2013 г., Златни медали на Националното състезание "Водата-извор на живот" 2014 г. и златни медали на Международната олимпиада за екологични проекти INEPO 2014 г. От 16 до 19 май учениците и техните ръководители са поканени в Скопие, Македония за представяне на най-добрите екологични проекти на Балканите на 50-годишнината на Научен съюз на Македония.

Нов химичен елемент – потвърден

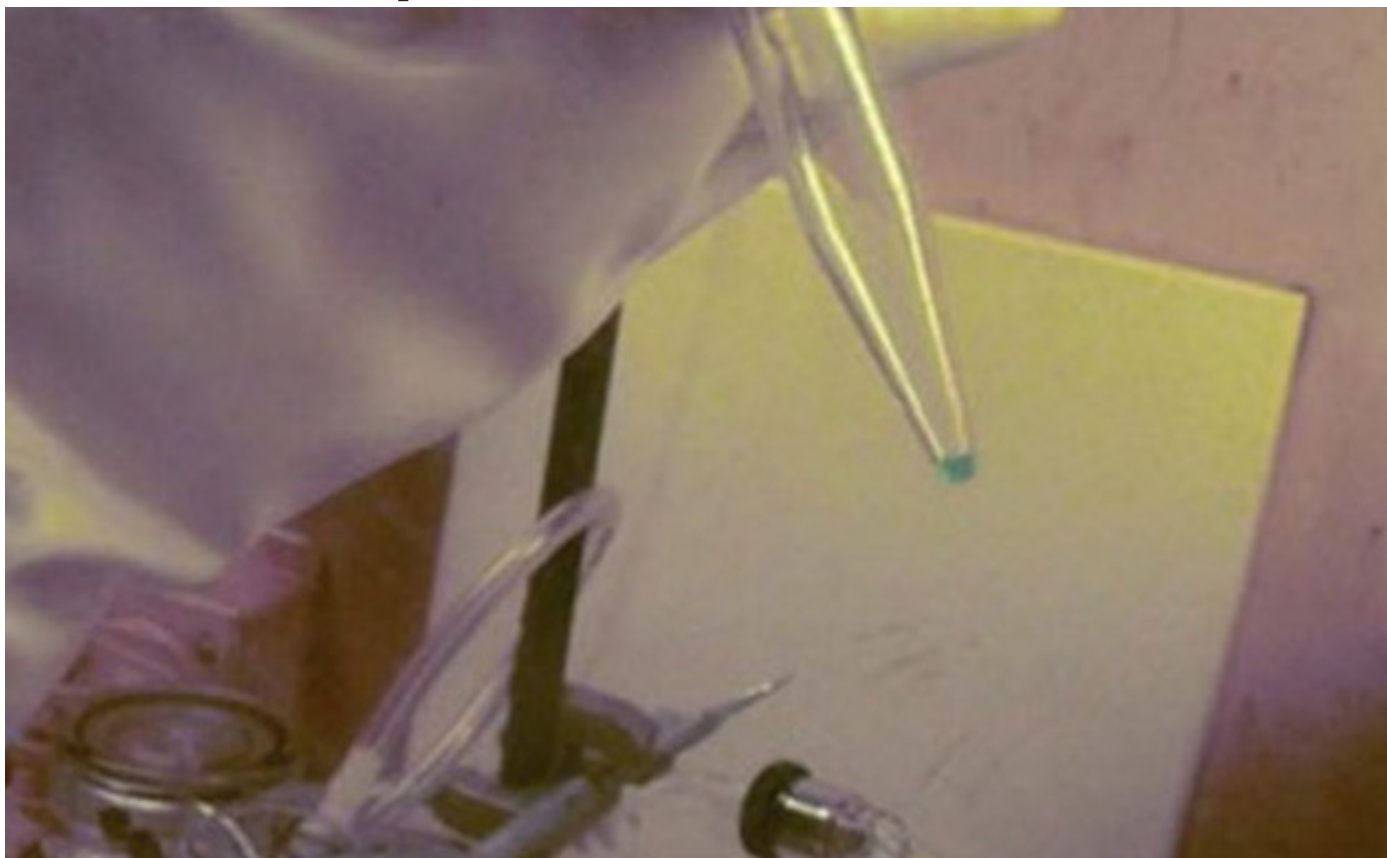
Превод: Стефан Михов
<http://www.iflscience.com/>

Периодичната таблица беше разширена с обявлението за потвърждаването на още не-наименования елемент, под номер 117.

През 2010, след съвместна работа между САЩ и Русия, сътрудниците съобщиха, че са успели да създадат атоми на елемент с 117 протони, запълвайки празнина, която се появи когато 118-ия елемент беше открит 4 години по-

рано. Обаче Международният съюз за чиста и приложна химия настоява за сътрудничество между два независими екипа, преди да позволи добавянето на нов елемент към периодичната таблица, въпреки че временното име, унусептий, се използва докато се потвърди новия елемент.

“Създаването на елемент 117 е абсолютния лимит на възможното в мо-

Снимка: OTNL. Не можем да видим новия елемент 117, но берклият, използван за създаването му, се вижда на снимката, задържан с пинсети.

мента,” – каза професор Дейвид Хинде от Австралийския национален университет, един от авторите на доклад, публикуван в *Physics Review Letters*. “Ето защо да създадеш и да идентифицираш някои от тези атоми е триумф.”

Хинде беше част от екипа в лабораторията GSI в Германия, който смеси калций 48 с берклий 249. Това не е лесно, защото берклият е труден за произвеждане в изобилни количества и има живот от 320 дена. По-малко от половината произведено количество ще остане година след като е било направено, което значи, че транспортирането и пречистването не могат да чакат. Крайният продукт, като всички атоми, които са по-тежки от оловото, беше нестабилен. Гледайки излъчването на алфа частици, екипът заключи, че това са били продуктите на две вериги на разпадане, и двете – произлизащи от $^{294}\text{117}$, атом със 117 протона и 177 неутрона. Една от веригите включва изотопите ^{270}Db и ^{266}Lr . Последният добавя 4 неутрона към предишния най-голям изотоп на лоуренсия.

Като цяло, големите атоми имат по-кратък живот, защото гният по-бързо чрез радиация, уголемявайки своята маса. Но все пак, това което е известно като острови на стабилност съществува и авторите смятат, че едновременният живот на ^{270}Db “отбелязва важна стъпка към наблюдаването на още по-дълготрайни ядра на свръхтежки елементи, които се намират на „острова на стабилност”.

Производителният процес не беше ефикасен. Повече от 1019 атома ^{48}Ca , изотоп, който не е обичаен сам по себе си, били изстреляни към берклия, за да бъдат произведени само 4 атома от елемент 117. Въпреки това, Хинде казва, че въз основа на този доклад, е възможно елемент 117 да бъде приет.

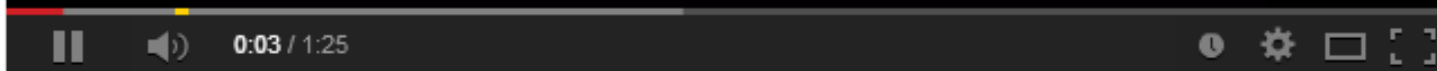
Елемент 117 е най-скорошния от 6 елемента, обявени за пръв път от Обединения институт за ядрени изследвания в Русия. От тези, 113, 115 и 118 остават непотвърдени, въпреки че претенции са изявиени за първите два.

Толкова малка проба не ни позволява да научим много за химията на елемент 117. Позицията на унусептия в периодичната таблица го поставя под халогенните газове като флуор и хлор, но големият капацитет за улавяне на електрони, който прави тези елементи толкова реактивни, отслабва когато слиза по-надолу в таблицата и всъщност е смятано, че ако някой някога успее да създаде достатъчно, за да наблюдава химически взаимодействия, би било по-вероятно да загуби електрони отколкото да придобие такива.

Междувременно Хинде има още по-големи мечти. “Големият въпрос е – как да създадем елементи 119 и 120?”. Но за да се постигне това, снаряд, по-тежък от ^{48}Ca , ще трябва да бъде открит. Хинде работи върху идентифицирането на най-добрия кандидат.

The Elements

Music by Tom Lehrer

Може би е време Том Лерър да излезе от пенсия, за да добави още редове към песента си.

<http://www.youtube.com/watch?v=zGM-wSKFBpo>

сп. "Българска Наука"
www.nauka.bg

НАУЧИ ПОВЕЧЕ!

Възстановен древен океан разкрива тайни за произхода на живота

Превод: Стефан Михов
www.sciencedaily.com

Източник:

Европейска организация за молекулярна биология

Резюме:

Изследователи публикуваха детайли за това, как първите организми на земята може би са станали метаболитно активни. Резултатите позволяват на учените да разсъждават как примитивните клетки са се научили да синтезират собствените си органични компоненти – молекулите, които образуват РНК, липиди и аминокиселини. Откритията, също така показват поредицата от събития, които са довели до произхода на живота.

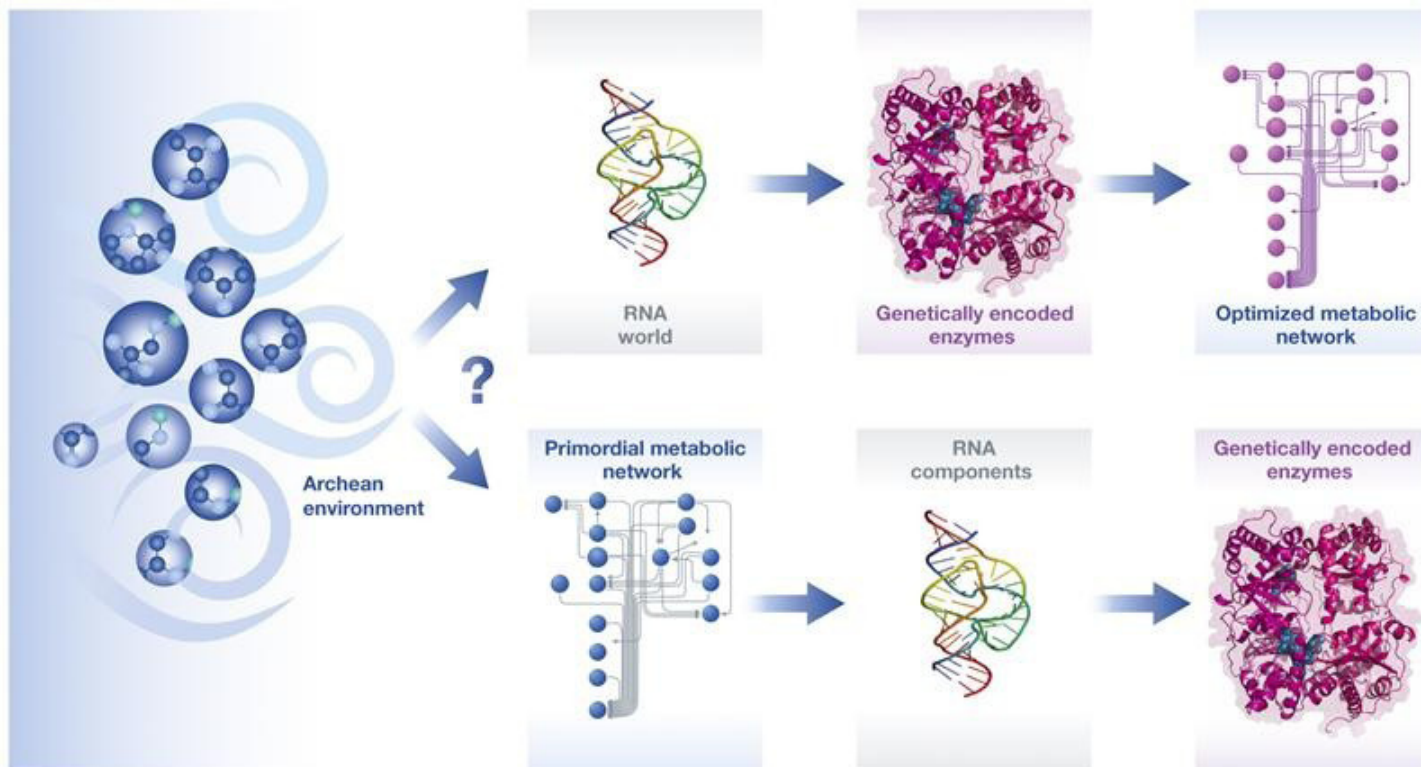
Изследователи от Кембриджкият университет публикуваха детайли за това, как първите организми на земята може би са станали метаболитно активни. Резултатите, публикувани в *Molecular*, позволяват на учените да разсъждават как примитивните клетки са се научили да синтезират собствените си органични компоненти – молекулите, които образуват РНК, липиди и аминокиселини. Откритията също така предлагат ред на поредицата от събития, които са довели до произхода на живота.

Възстановяване в лаборатория на най-старата вода от океан на земята, разкри спонтанно появяване на химични реакции, използвано от модерните клетки за синтезиране на много от жизненоважните органични молекули на метаболизма. Преди това се

предполагаше, че тези реакции се извършват в модерните клетки от метаболитни ензими, много сложни молекулярни механизми, които започнали съществуването си по време на еволюцията на модерните организми.

Преди почти 4 милиарда години, животът на земята започнал в океани, богати на желязо, които преобладавали на повърхността на земята. Отворен въпрос за учените е как и кога клетъчният метаболизъм – мрежа от химически реакции, нужни за създаването на нуклеинови киселини, аминокиселини и липиди, градивните частици на живота, се е появил за първи път.

Наблюдаваните химични реакции протичали в отсъствието на ензими, но били възможни, благодарение на химичните молекули, намерени в Архаичното море. Намирането на серия от

Възстановяване на най-старата вода от океан, разкри спонтанно появяване на химични реакции, използвано от модерните клетки за синтезиране на много от жизненоважните органични молекули на метаболизма. Дали и как първите ензими приели метало-катализираните реакции, описани от учените, остава да бъде доказано.

Снимка: *Molecular Systems Biology / Creative Commons Attribution Non Commercial License (CC BY-NC 3.0)*

реакции, които наподобяват на “ядрото на клетъчния метаболизъм”, предполага че метаболизмът предхожда началото на живота. Това предполага, поне първоначално, че метаболизмът може да не е бил оформен от еволюцията, а от молекули като РНК, формирани чрез химичните условия, които преобладавали в най-ранните океани. “Нашите резултати показват, че условията и молекулите, намерени в старите океани на земята подпомогнали и ускорили интерконверсията на метаболитите, които в модерния организъм изграждат гликолизните и пенто-фосфатните пътища, две от най-важните и най-централно поста-

вените реакционни каскади на метаболизма” – каза доктор Маркъс Ралзер, ръководител в Департамента по Биохимия в Кембриджкия университет и Националния Институт за Медицински Изследвания. “В нашата възстановена версия на Архаичния океан, тези метаболитни реакции са особено чувствителни към присъствието на дивалентно оксидирано желязо, което подпомогнало катализата на много от химичните реакции, които наблюдавахме”. От анализа на ранните океански седименти, геолози като Александра В. Търчин от Департамента за Земни науки в Университета Кеймбридж, един от съавторите на изслед-

ването, заключи че разтворими форми на желязото са били една от най-често срещаните молекули в пребиотичните океани.

Учените реконструирали условията на това пребиотични море, базирайки се на композицията на различни ранни седименти, описани в научната литература. Различните метаболити били инкубирани при високи температури (50-90°C), подобни на тези, каквито се очакват да бъдат, близо до хидротермалните отвори на океански вулкан, температура, която не може да поддържа активността на стандартните протеинови ензими. Химичните продукти били разделени и анализирани чрез течна хроматография и масова спектрометрия.

Някои от наблюдаваните реакции може да се осъществяват и във вода, но са ускорени от присъствието на метали, които служат като катализатори. “В присъствието на желязо и други съединения, които се намират в оке-

анските седименти, 29 химични реакции, подобни на метаболитните, бяха наблюдавани, включително тези, които произвеждат някои от най-важните химикали за метаболизма, например предшествениците на гравивните частици на протеините или РНК,” – каза Ралзер. “Тези резултати сочат, че основната архитектура на модерната метаболична мрежа може да произлиза от химикалите и физическите ограничения, които съществували на пребиотичната земя.

Засичането на един от метаболитите, рибозо 5-фосфат, в смесицата от реакции е особено забележително. Неговата наличност значи, че прекурсорите на РНК могат на теория да изградят РНК молекули, които кодират информация, катализират химични реакции и я репликират. Дали и как първите ензими приели метало-катализираните реакции, описани от учените, остава да бъде установено.

сп. “Българска Наука”
www.nauka.bg

НАУЧИ ПОВЕЧЕ!

Червеното петно на Юпитер е по-малко от всякога!

<http://www.jpl.nasa.gov/news/news.php?release=2014-153>

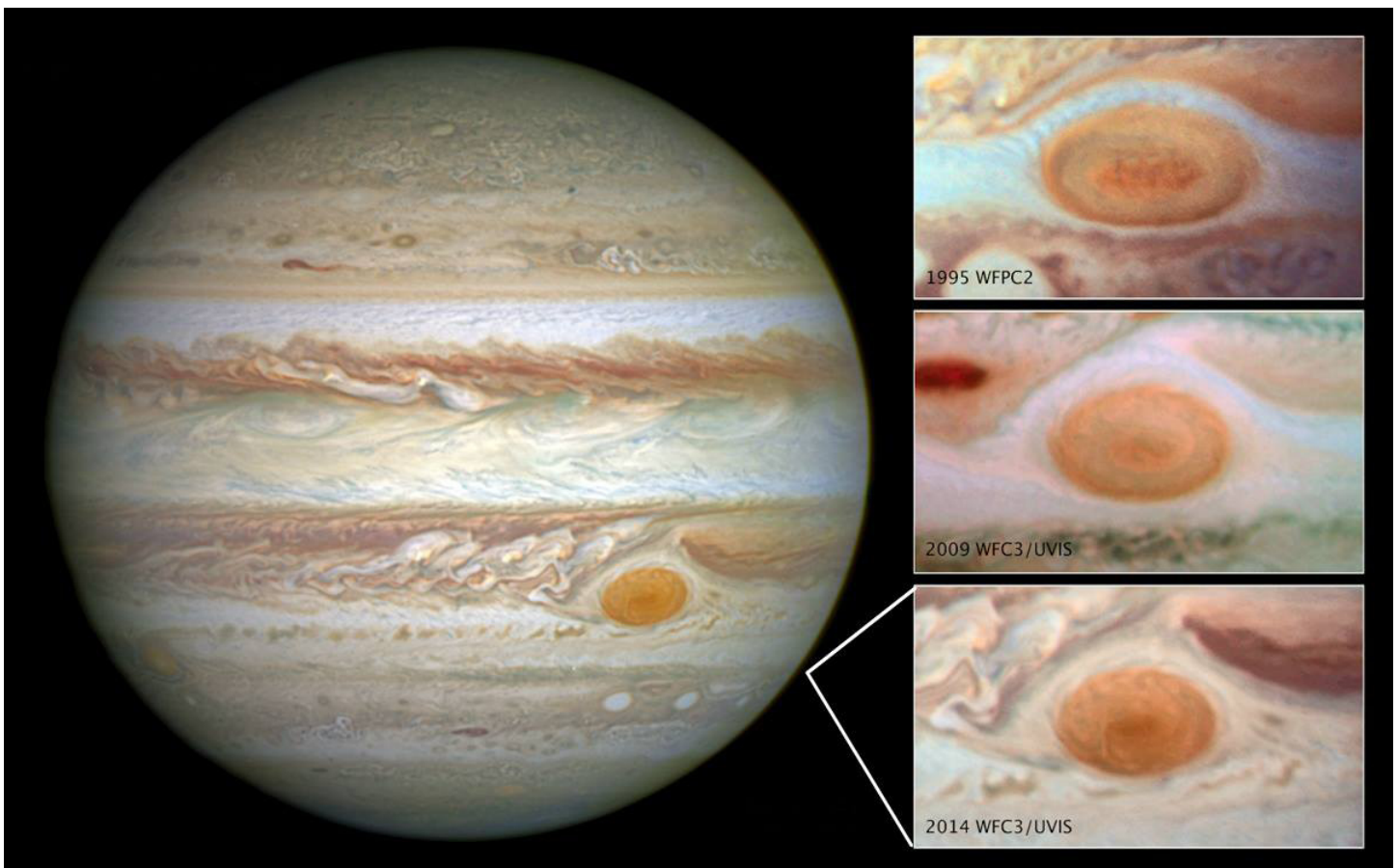
Това червено петно, което е по-голямо от Земята се е свило изключително много се вижда от последните наблюдения от Hubble Space Telescope. В момента е около 16 500 км в диаметър, като се следи от 1930 г. насам.

Наблюденията стигат и по назад, като към края на 1800 година се изчислява да бъде около 41 000 в диаметър, в дългата си ос. Вояджър 1 и Вояджър

2 преминават през Юпитер през 1979 година, като измерват бурята да бъде около 23 300 км.

Повече: <http://www.jpl.nasa.gov/news/news.php?release=2014-153>

Едно интересно сравнение от Pioneer 10, снимката е от 1973 г. декември.

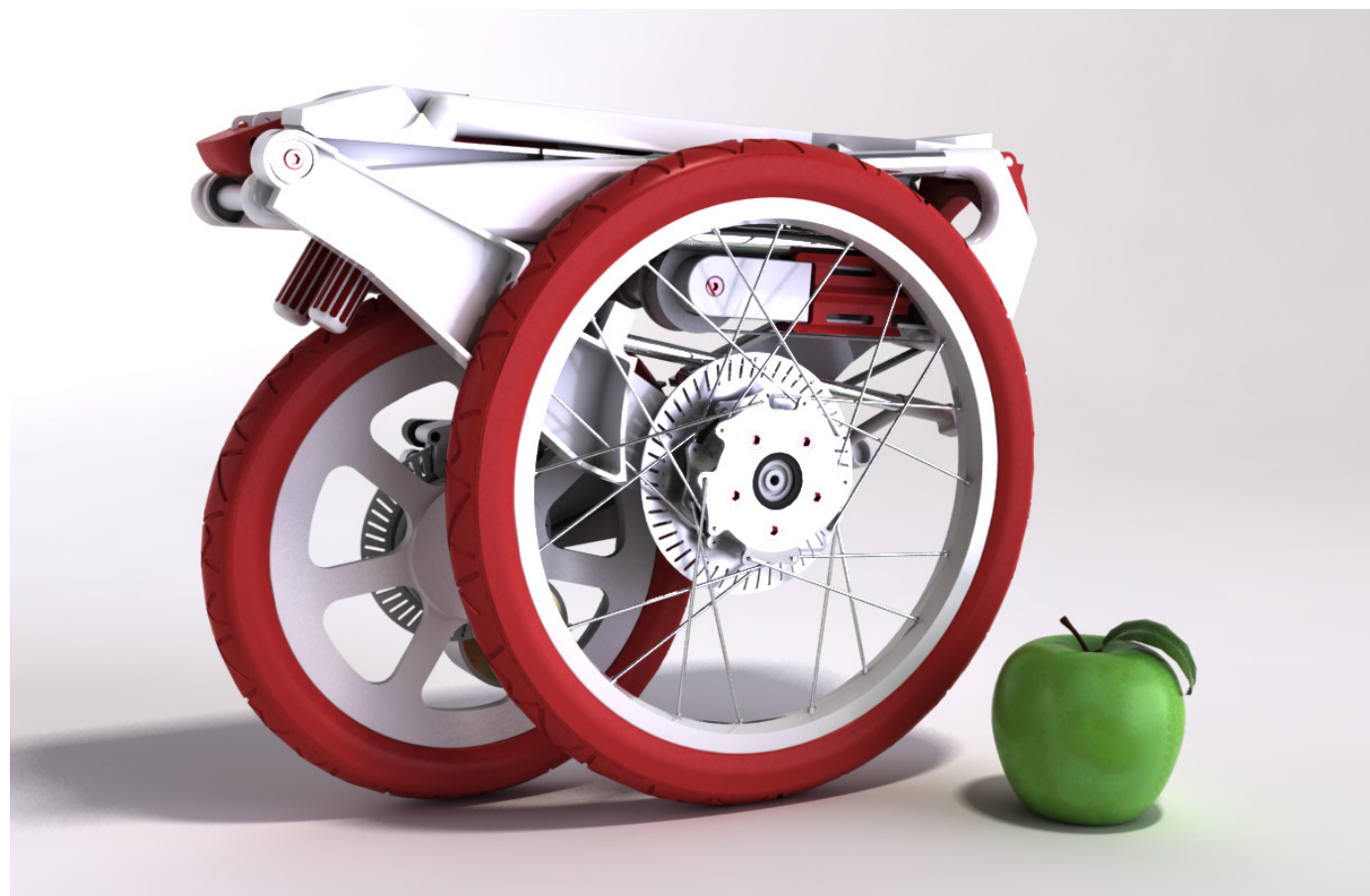
Колело в куфарче ще направи градовете ни по-зелени

Електрически велосипед, който се сгъва до размера на ръчно куфарче и тежи само 7.5 кг., скоро се очаква да превземе европейските велоалеи и успешно да конкурира градския транспорт.

Супер иновативните дизайн и производствен процес на Bike Intermodal отварят врата за ново поколение сгъваеми колела. Да слезем от колите си и да направим нашите градове по-зелени!

Малко неща могат да се сравнят с удо-

волствието от карането на колело. Велосипедът е и много практично средство за придвижване. В натоварената градска среда обаче, където пътуващите често се налага да пресичат целия град, карането на велосипед може да се окаже по-сложно. Зачестяват и кражбите на велосипеди. Сгъваемите велосипеди се оказват значим фактор за подпомагане на градската мобилност – те лесно се комбинират с пътуване с кола или с градски транспорт. Спонсорираният от ЕС проект [Bike Intermodal](#) разработи нов прототип на

сгъваем велосипед, който тежи 7.5 кг. и може да се носи в куфарче с размери 50см. x 40 см. x 15 см. Сгънат велосипедът *Bike Intermodal* заема съвсем малко място, лесно може да се съхранява, транспортира или просто да стои в ъгъла на ресторанта, бара или киното. Частите му се рециклират 100%, което значи че велосипедът има пълен екологичен жизнен цикъл: от производството до употребата и рециклирането.

Според Алесандро Белли от *Tecnologie Urbane*, ключов партньор на проекта и основател на start-up компанията, „в *Bike Intermodal* комбинирахме най-добрите дизайнерски и производстве-

ни практики; използвахме най-модерните материали, за да произведем свръхкомпактен, *максимално лек и красив велосипед*, идеален за нуждите на градския живот. Надяваме се, че *Bike Intermodal* ще спечели на своя страна не само запалените велофенове, но че ще насърчи и досегашните скептици да яхнат велосипеда, и да почувстват свободата на придвижването с колело.”

Революция в дизайна на сгъваеми велосипеди

Около 135 млн. сгъваеми велосипеди се произвеждат всяка година, което представлява средно 2% от пазара на колела. *Bike Intermodal* се движи от типичната за велосипеди верига

на доставки към един нов модел на предлагане, вдъхновен от автомобилната промишленост. „Ние подсилваме здравината на колелото, като минимизирахме частите и използвахме най-устойчивите и най-леки материали, като магнезий например. Всяка отделна част е тествана и рециклируема. Фокусът е върху контрола на качеството, жизненият цикъл на продукта и екологичната целесъобразност,” подчертава г-н Белли.

Рамката на „интермодалния велосипед” се изработва от лят алуминий или магнезиев и ветроходни кабели. Тя се сгъва и разгъва като авиационен колесник. Пилотният модел използва графен, който укрепва и олеко-

тява рамката още повече. Специален двигател, разработен от партньора на проекта Maxon Motor (BRAUN family), повишава мобилността, без да добавя прекомерно тегло. Дори с мотора, велосипедът тежи почти два пъти по-малко от обикновен сгъваем велосипед без електрически двигател и заема около 1/5 от пространството.

Теглото и размерът на колелото са оптимизирани след проведени теренни проучвания под ръководството на Университета във Флоренция. Изследователски въпросници и тестове с конкурентни сгъваеми велосипеди са проведени сред специална извадка от хора, ежедневно пътуващи до работа, и студенти, за да помогнат на екипа

да отчете различните елементи, които максимално ще улеснят употребата на прототипа. Проучванията са реализирани от партньорските компании за обществен транспорт АТАФ и LPP във Флоренция (Италия) и Любляна (Словения).

Развитие и комерсиализация на продукта

Изследователският проект **Bike Intermodal** получи финансиране в размер на 1.58 млн. евро от ЕС. След края на проекта едноименната start-up компания продължи оптимизирането на дизайна и производството и в момента е готова с търговски прототип на велосипеда. Текат преговори с редица спортни фирми, както и със значими компании в автомобилната индустрия, които да започнат производството на **Bike Intermodal**. Г-н Белли изчислява, че при максимално оптимизирано производство, иновативния съваем велосипед може да струва 800 евро за безмоторен вариант и 1300 евро за електрически велосипед. Свърх минимизирана „фикси“ версия може да струва 500 евро. При положение, че повече от две трети от европейското население живее в градовете и тенденцията е градското население да продължи да се увеличава, потенциалният пазар на **Bike Intermodal** е значителен.

Майкъл Дженингс, говорител на Еврокомисаря за Научни изследвания и иновации Мойра Гейгън-Куин, каза: „*Bike Intermodal* е пример за иновация, каквато имаме нужда да виждаме по-често в Европа. Тя подобрява качеството на живот и икономическата

конкурентоспособност. Една от основните цели на „Хоризонт 2020“, нашата нова програма за финансиране на научните изследвания и иновациите, е да даде шанс на добри идеи като тази да извървят пътя от изследователската лаборатория до пазара. Колкото по-иновативни компании имаме, толкова по-добре ще бъде за европейската икономика.»

Повече информация ще намерите на: www.bike-intermodal.eu

Bike Intermodal

Bike Intermodal е изследователски проект, финансиран от Европейския съюз в рамките на Седма рамкова програма (FP7). Проектът обединява партньори от частния и публичния сектор, както и изследователски институти: компанията **Tecnologie Urbane** (Италия) се фокусира върху градския дизайн във всичките му аспекти – от транспортиране до микро-урбанизъм, от комуникация до градско обзавеждане; **Trilix** (Италия) е компания за автомобилен и инженерен дизайн; **LPP** (Словения) и **AFAT** (Италия) са доставчици на обществени транспортни услуги; **Maxon Motors** (Чехия) е водещ производител на високо прецизни микро устройства и системи; **Ticon** (Германия) е водещ производител на полимери за автомобилната, електрическата и електронната промишленост; и Университета на Флоренция (Италия).

Европейски инвестиции в научни изследвания и иновации

На 1 януари 2014 г. Европейският съюз стартира „Хоризонт 2020“ – нова

7-годишна програма за финансиране на научни изследвания и иновации. През следващите седем години близо 8 милиарда евро ще бъдат инвестирани в проекти за научни изследвания и иновации, подкрепяйки по този начин европейската икономическата конкурентоспособност и разширявайки границите на човешкото познание. Този изследователски бюджет на ЕС е насочен най-вече към подобряване на ежедневието на европейските граждани в области като здравеопазване, околна среда, транспорт, храни и енергия (виж графиката). За допълнително насърчаване на инвестициите в частния сектор и създаване на висококвалифицирани работни места, ЕС развива

изследвания в партньорство с фармацевтичния, космическия, автомобилния и електронния сектор. „Хоризонт 2020” ще се фокусира специално върху преобразуването на идеи в пазарни продукти, технологии и услуги.

Информация за най-новото в сферата на европейските научни изследвания и иновации ще намерите на:

<http://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/>

<http://www.facebook.com/innovationunion>

<http://twitter.com/innovationunion>

Интелигентен, зелен и интегриран транспорт

Три българки получиха национални стипендии за развитие в науката

ЗА ЖЕНИТЕ В НАУКАТА
В ПАРТНЬОРСТВО С

L'ORÉAL
BULGARIA

Националната комисия
на Република България
за ЮНЕСКО

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

Националната програма „За жените в науката“ отличи за четвърти път в България изключителни жени учени

16 май 2014 г., София. Три млади българки – д-р Антоанета Гатева, доц. д-р Екатерина Борисова и д-р Жения Йорданова, бяха отличени с национални стипендии за техния изключителен принос в областта на науката. Стипендиите са в рамките на световната програма на L'Oréal–UNESCO „За

жените в науката“, която се реализира за четвърти път в България с партньорството на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Трите жени бяха наградени с по 5000 евро по време на официална церемония по награждаването в София. Стипендиите са за техните научни изследвания и за насърчаване на професионалното им развитие.

Д-р Антоанета Гатева, асистент към Катедрата по вътрешни болести на МУ – София, беше отличена за изследването си на усложнения на захарния диабет при пациенти с инсулинова резистентност. Доц. д-р Екатерина Борисова работи в лаборатория „Биофотоника“ на Института по електроника – БАН, а проектът ѝ изучава методи за изследване на кожни новообразувания за ранна диагностика на рак. Д-р Жения Йорданова, главен асистент към Катедра „Физиология на растенията“, Биологически факултет – СУ, беше отличена за проекта ѝ за биотехнологични подходи за продукцията на молекули с антитуморна активност.

От тази година програмата „За жените в науката“ в България се разрасна и конкурсът вече ще предоставя още

една, допълнителна стипендия (общо три) на млади български жени учени. Ирина Бокова, генерален директор на ЮНЕСКО, изпрати видео с поздравителен адрес, който беше излъчен по време на церемонията. „Тази година бяха получени значителен брой кандидатури за проекти с много високо качество, което потвърждава важноста и нуждата от подобни програми в страната ни. Особено съм щастлива, че от тази година присъжданите стипендии ще бъдат три. Поздравления на партньорите в програмата за този успех“, каза тя.

„Стипендиантите, които отличаваме всяка година, служат като модел за подражание и ни показват, че науката може да е една прекрасна кариера, като по този начин вдъхновяват мла-

дите поколения. За нас, партньорите в програмата, успехът на тази инициатива ни уверява в светлото бъдеще на учените в България, което ние ще продължим с гордост да подкрепяме“, каза Бриджит Стрелър, генерален мениджър на L'Oréal ADRIA-Balkan (част от която е L'Oréal Bulgaria).

Д-р Антоанета Гатева, доц. д-р Екатерина Борисова и д-р Женя Йорданова бяха избрани да бъдат наградени със стипендии с единодушното решение на високопрофесионално жури, което се състоеше от водещи специалисти в науката – проф. Румен Панков, заместник-ректор и председател на журито, и представители от Факултета по физика, Факултета по биология, Факултета по медицина, Факултета по химия и фармация и Факултета по ма-

тематика и информатика в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Домакин на церемонията по награждаването и тази година беше Софийският университет „Св. Климент Охридски“. На това важно научно събитие присъстваха официални гости, както и представители на различни научни направления. За поредна година инициативата се проведе под патронажа на Министерството на образованието и науката.

Националната програма „За жените в науката“

Националната програма за стипендии е част от световната програма на L'Oréal-UNESCO „За жените в науката“, създадена, за да разпознава и подкрепя жените, чиито постижения са допринесли за развитието на научното познание, както и за да осигури подкрепа на обещаващи млади жени учени с достойни, жизнеспособни проекти.

Националните стипендии „За жените в науката“ на L'Oréal-UNESCO се отпускат за проекти, които се реализират в една отделна страна. Те вече съществуват в повече от 50 страни, а в България се появяват за първи път през 2010 година.

Световната програма „За жените в науката“

Световната програма „За жените в науката“ е създадена през 1998 година, когато L'Oréal и UNESCO обединяват усилията си в подкрепа на жени учени в областта на природните науки и

за популяризиране на научните отличия. Днес тази програма е разширена в международен план и се е превърнала в една глобална инициатива, подкрепена от повече от 2000 жени от над 100 държави.

За допълнителна информация, моля, свържете се с M3 Communications Group, Inc., тел. 02/818 70 10, loreal@m3bg.com.

www.zajenitevnaukata.bg
forwomeninscience.com
[com/forwomeninscience/](https://www.facebook.com/forwomeninscience/)
[com/forwomeninscience/](https://www.youtube.com/forwomeninscience/)
[com/4womeninscience/](https://www.twitter.com/4womeninscience/)
[com/](https://www.discov-her.com/)

www.facebook.com/forwomeninscience/
[youtube.com/forwomeninscience/](https://www.youtube.com/forwomeninscience/)
[twitter.com/4womeninscience/](https://www.twitter.com/4womeninscience/)
[discov-her.com/](https://www.discov-her.com/)

Сдружение „Форум Наука“ взе участие в проект „Младежки културен активизъм и Межкултурен диалог“

Автор: Петя Илиева

Позитивен и ангажиращ старт на месец април за част от екипа на БГ Наука по европейски проект «Младежки културен активизъм и Межкултурен диалог» („Youth Cultural Activism and Intercultural Dialogue“) (по програма „Еразъм +“) в периода 04-12.04.14г, проведен в столицата на сръбския регион Войводина – Нови Сад, който е и втори по

големина град в страната. При пристигането ни в града, нямаше как да не ни направят впечатление зелените и изпъстрени с цветя градини, изключителната архитектура, връщаща ни в романтичната Австро-Унгарска империя, страхотната скара под формата на плескавици и «ладното пиво» в този топъл и приятел пролетен ден. Дори сега съжалявам, че не си водих

дневник по време на престоя ни, понеже толкова неща се случиха в тези 9 дни и въпреки че знам, че паметта ще ми изневери все за нещо, ще се опитам накратко да споделя впечатленията и активностите ни там.

Бяхме посрещнати изключително добре от всичките 13 националности, които взеха участие в този проект – Армения, Азербайджан, Хърватска, Италия, Испания, Турция, Македония, Албания, Гърция, Унгария, Германия, Русия и Сърбия, всичките с по двама представители. Освен тях, в екипа ни бяха и обучителите на семинара – от Сърбия и Великобритания, както и организаторите на самия проект, част от Културен център Нови Сад, които ни приеха радушно и ентузиазирано, поради многото сходства в близките ни езици. В колектива ни се вписаха чудесно и поканените от организаторите фотограф и филмов оператор от

САЩ, но прекарвали последните си 6 г. в Чехия, които допринесоха за запечатване на важни моменти от целия проект. Самите дейности се извършваха посредством неформален метод на обучение, който включва множество ролеви игри, дискусии, фокус групи, работилници (уъркшопи), споделяне на опит, креативни и въвличащи занимания и др.

Започнахме първия ден с официално запознаване с другите участници (неофициалното се случи още предходната вечер, която прекарахме заедно до малките часове на нощта) чрез игри, “разчупващи леда” и опити за запомняне на близо 40 нови и екзотични имена, някои от които още се съмнявам, че произнасям правилно. Също така споделихме очакванията, опасенията, както и знанията и уменията, с които можем да допринесем по време на проекта. Интересна част беше

представянето на различни типични символи и символи на младежта, характеризиращи всяка една култура като българското ни дуо представи мартеницата, прабългарската розета от Плиска и шевица, характерна за наши носии и черги. Бях развълнувана, че още две от участничките в групата ни носеха мартеници – хърватка, чиято мартеница ѝ е подарък от българин и една албанка, която ни сподели, че е типично за нейната страна да се връзват на ръцете на 14-ти март, когато всъщност те празнуват началото на пролетта. Също така имахме дейности, в които бяхме разделени на групи и се занимавахме със симулации, целящи сплотяване, взаимосвързаност и единство на новия ни колектив, а вечерта си посветихме на опознаването на града и сливане с характерните дейности за местните – кафета и места с млади

хора.

През останалите дни се занимавахме с намиране на различни начини за социално отговорен активизъм, гражданско съзнание, младежки културни дейности, социални проблеми, интерактивни дискусии за важността на межкултурния диалог и разбиране. Обсъждаха се и се организираха ролеви игри относно включването на отхвърлени и заклеймени групи, както и на проблемите с младежката безработица. Бяхме запознати и с активното гражданско съзнание и участия на учителите ни, различни неправителствени организации и сдружения. Посветихме се и на направата на оригинални списания от подръчни материали (наричат се ЗИИН), в които включихме наши снимки, идеи, рисунки, изрезки от вестници, снимки и заглавия от списания, които смятаме,

че отговарят на нашите личност, характер, хобита и пр. Запознахме се и по-подробно с програма “Младежта в действие” и направихме опити за хипотетични проекти или дейности, с които бихме се занимавали в бъдеще.

Специален спомен за мен остава историческата разходка из града, посещението до Петроварадинската крепост - точно на брега на Дунав, красивите католически и православни църкви, Сремски Карловци и местната винарска изба, както и самата история на града и региона, неслучайно носещ името Войводина, поради смесеното си население и размириците в миналото. И накрая, но не на последно място оставям межкултурната ни вечер, която заема централно място в този тип проекти. Тогава всяка държава

демонстрира освен знамена или традиционно облекло, също и типични за народа ѝ храни, десерти и напитки, които в определени случаи са почти еднакви, както се случи с представителите на Турция и Азърбајджан, както и на България и Македония. Неслучайно деляхме една маса и участвахме активно при представянето на съседите в техните песни и танци.

За финал групата ни направи масова демонстрация на централния площад в града, където изпълнихме няколко игри, песни и танци като местните с охота се включиха в дейностите ни. Благодарим на целия екип от Нови Сад и се надяваме това да не е било последното ни виждане.

Литературна надпревара „Битката за София“

<https://www.facebook.com/Interact.73sou>

На 24 май почитаме братята Кирил и Методий, благодарение на които днес пишем и четем на кирилица, на български език. Струва си да се поклоним и пред многобройните български творци, оставили ни огромно наследство под формата на безценни литературни произведения, които трябва да знаем и помним. За да отдадем необходимата почит на нашите писатели и поети и за да пробудим интереса на младежите към

родната литература, ние от Интеракт 73-то СОУ (<https://www.facebook.com/Interact.73sou?fref=ts>), решихме да организираме една много интересна надпревара.

Навръх празника 12 отбора, състоящи се от трима души от 12-те най-елитни Софийски училища ще имат за задача да решават различни загадки и шифри, които да ги насочат към крайната им цел. Участниците са ученици от 10. до 12. клас, тъй като задачите на

различните дестинации ще изискват от участващите известна литературна компетентност. Техният маршрут ще се състои от 13 дестинации, всяка от които ще е свързана с литературното ни богатство. Позволено ще бъде използването само на обществения транспорт, като изрично е забранено предвиждането с автомобили, велосипеди и т.н. Всеки отбор ще получи 3 литра вода, 3 банана, 3 ябълки и 1 шоколад.

Допуснати ще бъдат отбори от следните училища: 73 СОУ, 91 НЕГ, 1 АЕГ, 2 АЕГ, 9 ФЕГ, 164 ИЕГ, 22 СОУ, 133 СОУ, 35 СОУ, НФСГ, НТБГ, СМГ като всяко от тях ще има право да излъчи само един отбор, който да вземе участие в надпреварата и ще трябва да заплати такса в размер на 15лв, които ще бъдат използвани за награди, които ще останат изненада за първото място, а за второ и трето наградите ще пред-

ставяват ваучери за пазаруване в книжарница „Ciela“. Таксата от 15лв се дава предварително на някого от долупосочените + снимки на участниците, ЕГН-та и три имена трябва да бъдат изпратени под формата на word-овски файл на имейл interact73@abv.bg, на лично съобщение на профили-те на Teodor Georgiev, Иван Чанев или Jivana Boyadjieva или на фейсбук страницата ни - <https://www.facebook.com/Interact.73sou?fref=ts> до 15.05.2014г.

Защо трябва да участвате? Сигурно много от вас си задават този въпрос и отговорът му е много прост - защото е крайно време да обърнем внимание на собствената си литература, вместо да четем банални и комерсиални книги, които по никакъв начин не ни развиват. Ако смятате, че сте запознати добре с българската литература, не се колебайте, а събирайте отбор.

Очакваме ви!

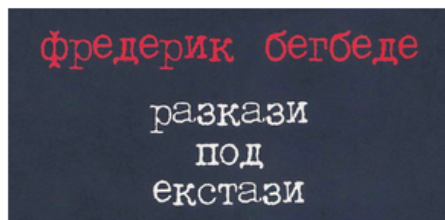

Светлозар Желев: Нито едно литературно списание не може да оцелее без подкрепа

Последни публикации

ИЗ „РАЗКАЗИ ПОД ЕКСТАЗИ“ НА ФРЕДЕРИК БЕГБЕДЕ

Предупреждение: някои пасажии от този текст са в състояние да накърнят чувствителността на нашите най-романтични читатели. Чувствам, че отново...

ОТКЪСИ

„АЗ ЧЕТА С НАСТЯ“ – „ВСИЧКО ЗАПОЧВА ОТ ДЕТСТВОТО“, „НА ИЗТОК ОТ ЗАПАДА“ И „ЗОВЪТ НА КУКУВИЦАТА“

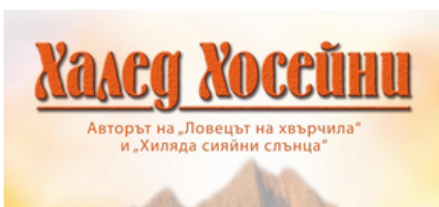
5 МИСЛИ НА ТЕОДОРА ДИМОВА

Говоря за Теодора Димова като за Космос, защото за мен тази жена и енергията, която тя носи в себе...

ТОП 5

„А ПЛАНИНИТЕ ЕХТЯХА“ НА ХАЛЕД ХОСЕЙНИ

Търсене

Раздел

Алма Матер TV

Интервю

История

Кино

Откъси

www.chitatel.net

Фантазиращото животно

Хосе Ортега-и-Гасет

български език. Те са писани по време на Испанската гражданска война – тежък период в интелектуалната биография на Ортега-и-Гасет, и са своеобразна абревиатура на идейния комплекс, изграден от него. Това е именно периодът на философска зрялост за Ортега-и-Гасет – редица изследователи са на мнение, че по това време той вече е приключил конструирането на собствената си философия. Затова текстовете във „Фантазиращото животно“ са не просто три от многобройните есета на ерудита, а представителни за ортеговата философска мисъл студии. Както отбелязва авторът на предговора към българското издание и водещ редактор на поредицата Лазар Копринаров, това са „три студии, които са своеобразен синопсис на основните теми и идеи във философията на Ортега-и-Гасет“.

„Сборникът „Фантазиращото животно“ съдържа три студии на Ортега-и-Гасет – „Размишления за техниката“, „Историята като система“ и „Идеи и вярвания“, които за първи път излизат на

www.iztok-zapad.eu

Гениални и когато грешат

Марио Ливио

великите си открития – все пак Айнщайновата космологична константа продължава да тласка напред развитието на физиката, а теорията на Дарвин става надеждна основа на днешната синтетична теория на еволюцията. Както отбелязва авторът на „**Вселена от нищото**“ Лорънс Краус: „Една от най-важните отлики на науката от религията е това, че в науката ние (рано или късно) с готовност променяме мнението си. Тъкмо това наричаме учене. Както красноречиво показва Марио Ливио в тази мащабна и наистина проникателна книга, много от най-прочутите постижения в науката са свързани с идеи, които не водят доникъде.“

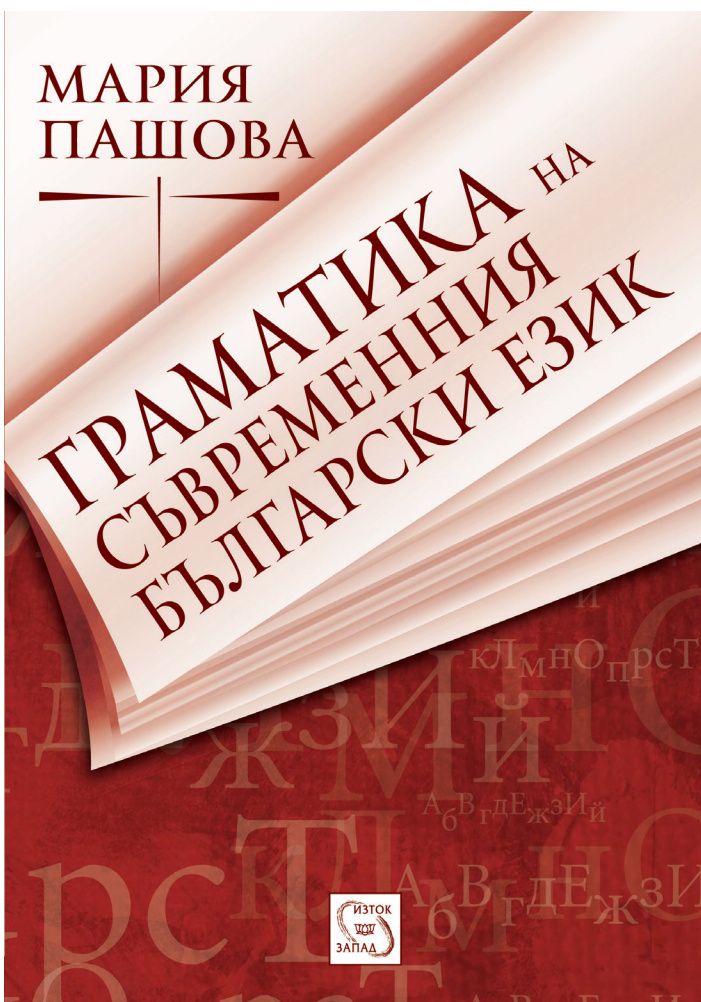
„Гениални и когато грешат“ е посветена не на научните върхове, които петимата учени олицетворяват, а по-скоро на мисловните процеси и препятствията, през които те са минали по пътя към

www.iztok-zapad.eu

„Граматика на съвременния български език“

Мария Пашова

и владеене на майчиния език и да заинтригува както подрастващите, които тепърва се запознават с книжовния език, така и тези, на които се налага да опреснят знанията си по въпроси от областта на фонетиката, морфологията, синтаксиса или лексикологията, отнасящи се до правоговора, правописа, пунктуацията или до значението и употребата на думите в българския език.

„Общопризнато е, че граматичните правила защитават книжовния език от диалектни разслоения и така изпълняват отговорна задача с национално значение. Освен това, благодарение на тях навлизащите в българския език заемки от различни клонове на науката и на социалното устройство в обществото не го поставят в подчинено положение спрямо признатите за международни езици: английски, френски, немски, испански, руски. Това са и едни от най-важните причини, които защитават необходимостта граматичните закони да се знаят и да се спазват“, твърди Пашова.

„Граматика на съвременния български език“ е предназначена за всеки, който иска да овладее правоговора и правописа на родния език и е чувствителен към езиковата си култура. Чрез изданието Мария Пашова цели да отговори на съвременните нужди за разбиране

www.iztok-zapad.eu

След Вавилон: аспекти на езика и превода

Джордж Стайнър

Дългоочакваният мащабен труд в сферата на лингвистиката и превода – „След Вавилон“, на известния американски философ, писател и професор по сравнително литературознание Джордж Стайнър

е вече факт и на български език. Роденият в Париж учен смята, че всяка комуникация е своеобразен превод, чийто смисъл – за да бъде преведен правилно – трябва не просто да премине от един език на друг, но да бъде пренесен през времето, пространството, през културите и контекстите. В тези максимално широки хоризонти на превода Стайнър стига неминуемо до въпроса за границите на езика и неговото отношение към света като цяло.

В „След Вавилон“ (с подзаглавие „Аспекти на езика и превода“) Джордж Стайнър илюстрира майсторки тази и други свои тези, използвайки богат набор от примери, като предлага също и херменевтични анализи на конкретни текстове и техните преводи. Книгата би била интересна както за хората, интересувани се от философията на превода, и(ли) искащи да видят как се разгръща на практика приключението на превода, но и за тези, които просто проявяват интерес в сферата на езикознанието.

www.iztok-zapad.eu

Дзен и японската култура

Дайсецу Т. Судзуки

говото влияние върху японската култура”. Пишейки на поетичен, но същевременно достъпен език, в „Дзен и японската култура“ Дайсецу Судзуки дефинира понятието дзен като „един от продуктите на китайското светоусещане, обогатено от индийските идеи, въведени в Китай през I век заедно с будистките учения“. Той проследява историческото развитие на дзен, като свързва зараждането му с бушидо (Пътя на война) и умело очертава връзките на дзен с фехтовалното изкуство, с хайку, с чайната церемония и изконната любов на японеца към природата.

Книгата дава изчерпателна информация за всеки, който иска да вникне в основните идеи на дзен, което – твърди още авторът – е немислимо без познаване на контекста на японския живот и изкуство. Основополагащият труд на Судзуки съдържа ценни илюстрации от нанй-изтъкнатите японски майстори на живопистта и калиграфията.

„Един от най-известните трудове на Дайсецу Судзуки – „Дзен и японската култура“, който излиза и на български език – е издаден за първи път от Източното будистко общество на Будисткия университет Отани, Киото, през 1938 г. под заглавие „Дзен будизмът и не-

www.iztok-zapad.eu

Караниците около четенето

Александър Кьосев

полета – литературна наука, културни изследвания, социология, история на книгата, психология, когнитивистика. Разнообразните подходи кулминират в няколко важни питання: какво точно е четенето; как не само да научим, но и да мотивираме децата да четат; какви са политиките на четенето; и какво точно трябва да разбираме под „грамотност“ и „читателска компетентност“. В последната глава те са разгледани на фона на глобализацията, новите медии и дигиталната революция, които променят основните културни, образователни и технологични условия на читателския акт – а с това и самия него.

През призмата на този проблем Караниците около четенето разказва за историята на хуманитарните и социалните науки от края на ХХ век до днес: за техните неравни противоборства с „точното знание“ и за произтичащите от това конфликти за авторитет и власт в образователните политики, научните институти и университетите.

Това е интердисциплинарна книга, която описва и коментира научните дискусии, публичните дебати и институционалните конфликти около един възлов въпрос на съвременността – съдбата на четенето и читателя. Тя проследява настоящото равнище на тази проблематика в различни национални ситуации и различни научни

Купи онлайн!

Зилот. Животът и времената на Иисус от Назарет

Реза Аслан

Цяло чудо е, че изобщо знаем нещо за човека, наричан Иисус от Назарет. Първото писмено свидетелство е от посланията на апостол Павел. В тях се споменават три събития: Тайната вечеря, разпъването на кръста и възкресението. Тези сведения са добър източник, ако ни интересува само периода

на ранното формиране на християнството, но не ни помагат за разкриването на историческия Иисус. Дългият процес на трансформирането му от еврейн-националист и революционер в мирен духовен водач трае цели три века – когато римският император Флавий Теодосий прави движението на странстващия еврейски проповедник официална религия на държавата – православното християнство. Тази книга е опит да се възстанови историческият Иисус, Иисус преди християнството. За някои подобно начинание е загуба на време, защото смятат, че той е безвъзвратно изгубен и няма как да бъде възстановен. Реалният Иисус вече не е от значение. Прието е, че би трябвало да се съсредоточим върху достъпния за нас Иисус Христос. Ако подложим твърденията на евангелията на прецизен исторически анализ, може да пречистим писанията от литературната и теологичната им украса и да изковем много по-точен образ на историческия Иисус.

Купи онлайн!

Продуценти:
Петър Теодосиев Росен Теодосиев

Сценаристи:
Антоан Тонев Радослав Тодоров

Режисьор
Борис Грозданов

НА НОЖ!

100 години от Балканската война.

Гледайте целия филм:
1912.NAUKA.BG

С участието на:

проф. Георги Марков, проф. Димитър Гоцев, полк. доц. Станчо Станчев,
о.р. полк. д-р Марко Златев, подполк. инж. Евгени Пенчев, доц. д-р Лизвет Любенова, доц. д-р Веселин Янчев

DLV Films

Продуценти и режисьори:
Петър Теодосиев Росен Теодосиев

Сценаристи:
Антоан Тонев Радослав Тодоров

Трагедия и Слава - 1913 г.

Гледайте целия филм:
1913.nauka.bg

Ловен сокол

Балобан, Балабан, Шарг, Saker falcon, Falco cherrug, Gray, 1834

Автори: Димитра Лефтерова
д-р . Чавдар Черников

Ловния сокол и човека имат хилядолетна връзка, която през последните десетилетия завършва по катастрофален начин за популацията на сокола по света. Митологичен символ, символ на властта, ловец и приятел, сокола хилядолетия е бил свързан с човека, но за съжаление именно антропогенната дейност довежда до застрашеното положение на вида в сегашно време.

Името на руски – балобан или балабан се счита, че произлиза от персийското название на птицата. Иранските соколари наричат „балобан“ пролет-

ните и зимуващи птици, а гнездуващите наричат „шарг“ / близко до индийския името „cherrug“ предшестваш номенклатурата на вида/. Народите на Средна Азия наричат този сокол „ителги“ или „ителге“. От славянските имена на сокола може да се спомене и полското „garog“, произлизащо от унгарското „garoh“.

Ловния сокол е голям сокол, доста сходен със северния сокол Falco rusticolus, основно с рижо – жълтеникави или кафяви тонове в окраската на оперението. Цвета на гърба е от тъмно – кафяво до охра – кафяви, а понякога с бели кантове по перата, които обособяват ясни ивици при някои птици. Долната част на тялото е бяла или охра с редки капковидни или издължени кафяви пръски. По „панталоните“ при повечето източни подвидове има ясни ивици или капковидни пъстрини, сливащи се при някои индивиди в тъмен фон. В Алтайско – Саянския регион се срещат много тъмни птици с еднотонен цвят и много светли с различна интензивност на пъстрините. При някои тъм-

нооцветени птици перата по крилата, гърдите и корема са тъмни, а маховите и кормилните – светли с неясна тъмна ивичност. Различно са изразени мустациите, на по принцип са ясно видими, особено при тъмнооцветените форми. Това описание се отнася за среднотатистически сокол, населяващ центъра на ареала на вида. Като цяло се срещат огромно количество фенотипично различаващи се птици. Краката на възрастните птици са жълти. Восковицата и кръга около очите също са жълти при възрастните птици. Женските са по – големи от мъжките, но са еднакво оцветени. Мъжките тежат 0,65-0,95 кг, женските 0,85-1,4 кг. Дължина на тялото 425-604 мм, дължина на крилете на мъжките – 347-393 мм., а при женските- 376-423 мм. Ширината на крилете / на ниво 5 – то второстепенно махово перо/ при мъжките – 170-215 мм., при женските 203-240 мм. Размаха на крилете при мъжките – 1045-1180 мм., при женските - 1050-1290 мм. Дължината на опашката на мъжките – 177-219 мм., при женските - 213-235 мм.

Младите птици са по – интензивно оцветени. Восковицата, кръга около очите и краката са синьосиви, като пожълтяват към втората, третата година от живота на птицата. Първото пухово оперение през първата седмица след раждането е копринено бяло, второто пухово оперение е сиво-бяло и започва да заменя първото пухово оперение към края на втората седмица. Тръбичките на кормилните и маховите пера се появяват на 14 дневна възраст, а перата се разкриват към 17-19- я ден. До 32

– 34 –я ден оперението е формирано напълно, макар пиленцата да изглеждат все още пухести. На 45- 49 - я ден, птиченцата загубват пуха си напълно и започват да летят, като растежа на маховите и кормилните пера продължава още седмица. Половата диференциация на птиченцата по размер е възможна от 25 – дневна възраст.

Допреди 40 години ловния сокол е населявал огромни пространства на пустинната, степната и лесостепната зони от Австрия и България до Далечния Изток. Поради усвояването от човека на евразийските степи и лесостепи, сокола по чудо е преживял разораването и ерата на ДДТ. За съжаление най – критичен фактор за популацията се оказва баналната човешка алчност. През 70 – те години в страните от Персийския залив се започва активна дейност по нефтодобив и забогатяващите шейхове възразяват практически от небитието култа към лова със соколи. Соколът, който по време на нашествието на хуните и разцвета на империята на Чингис хан, става символ на властта и богатството, в по-ново време е забава за източните нефтени магнати. Започнал е лов на диви соколи с хиляди и видът бавно върви към критично застрашено положение, следващата стъпка на което е измиране. Още през 70 – те години соколът изчезва от степите на Западен Казахстан, през 80 – те години от лесостепите на Поволжието, а към средата на 90 – те години и от степните и лесостепните зони на Европейската част на Русия. Някога обичаен вид, числеността на който в световен план

е наброявала десетки хиляди двойки, сега се е превърнал в крайно рядък, числеността на който в настоящо време е не повече от 15 хиляди двойки. Соколът е типичен обитател на откритите ландшафтни аридни зони като степи, открити равнини и планински плата. Разпространението му до голяма степен е свързано с любимата му храна лалугерите *Citellus* sp. Предпочитат селскостопанските региони в близост до хълмове и гористи местности. Както и други соколи, не строят гнездо, а заемат чуждо на гарвана, обикновения мишелов, по – рядко на орли или на щъркели. Използват високи дървета, скални площадки и цепнатини, човешки артефакти, електрически пилони. Гнезденето се оказва лимитиращ фактор за този вид, тъй като все по трудно намира подходящо място за гнездене. Някои от птиците започват брачния си период през втората си година, но болшинство от соколите образуват двойки през третата си година. Снасят до 6 – 7 яйца, но в повечето случаи от 2 до 5, в норма – 4. Мътенето трае около 30 дни. Размерите на яйцата в средно са 56,5 x 46,69мм.

При повечето двойки снасянето на яйцата е от ранен март до средата на април. Гнездовата плътност в някои региони на Монголия се променя съществено през различните години. Наблюденията показват, че някои ловни соколи напускат територията си, мигрират на големи разстояния и се заселват на нови територии. Най – вероятното обяснение на това номадство е намиране на подходяща храна, което например доста често е свързано с пиковите на популациите на малките гризачи.

Продължителността на отглеждането на малките от излюпването до разперването на крилете е 43-47 дни. В редки случаи птиченцата напускат гнездото на възраст 40-42 дни, още с пуха на главата и практически не можещи да летят. Женската седи плътно на мъ-

тилото, допуска близост и не издава крясъци при оглед на гнездото. Когато се излюпят птиченцата, родителите стават по – неспокойни и често летят наоколо, издавайки крясъци.

В северната половина на гнездовия ареал, сокола е частично седентарен в Сибир. В своите гнездови участъци зимуват само възрастните птици. Част от възрастните птици извършват дълги миграции, част от тях остават и се чифтосват в гнездовия ареал. На практика всички млади птици напускат местата на гнездене, като основната част мигрира още юли – август. Връщането на мигриралите соколи обратно на местата на гнездене започва от февруари – март. През март вече могат да се наблюдават брачни игри и чифтосване. Соколите, които зимуват в гнездовите си участъци, започват брачните игри по – рано от мигриращите и снасят яйца до 20 – тия ден на март. Масовото снасяне на яйцата е от 5 до 15 април. След 20 април, при оглед всички гнезда имат яйца, рядко някои двойки снасят през май – юни, но това е по скоро свързано с някакви природни катаклизми, такива като неблагоприятни климатични условия или липса на храна. Първите птиченца на зимуващите двойки се излюпват през 20 – 25 април и изправят крилете си от 1 – 10 юни. Масовото излюпване на птиченцата настъпва от 9 до 18 май, а опитите за летене от 22 юни до 5 юли. Не летящи птиченца могат да се наблюдават и до 15 юли. Малките напускат гнездата от 20 юли, но това може да стане и в началото на август. Масовото напускане на гнездата и по-

явата на младите извън пределите на гнездовите участъци е от 5 до 20 август. Възрастните напускат гнездовия участък от 20 август. Придвижването на птиците от планините към равнините основно се извършва през септември, а към края на октомври мигрантите основно напуска гнездата в края на октомври. От ноември до февруари в гнездовия ареал се наблюдават само зимуващи птици. В южната част на ареала / Устюрт, Казълкум, Каратау/ срока на размножаване е 2,5 – 3,5 седмици. В Арало – Каспийския регион някои птиченца започват да летят още на 9 – 10 май, а към средата на юни отлитат на север.

Продължителност на живота на едно поколение по наблюдения е около 6 години.

Птиченца на възраст един – два дни.

Птиченца на възраст три – четири дни.

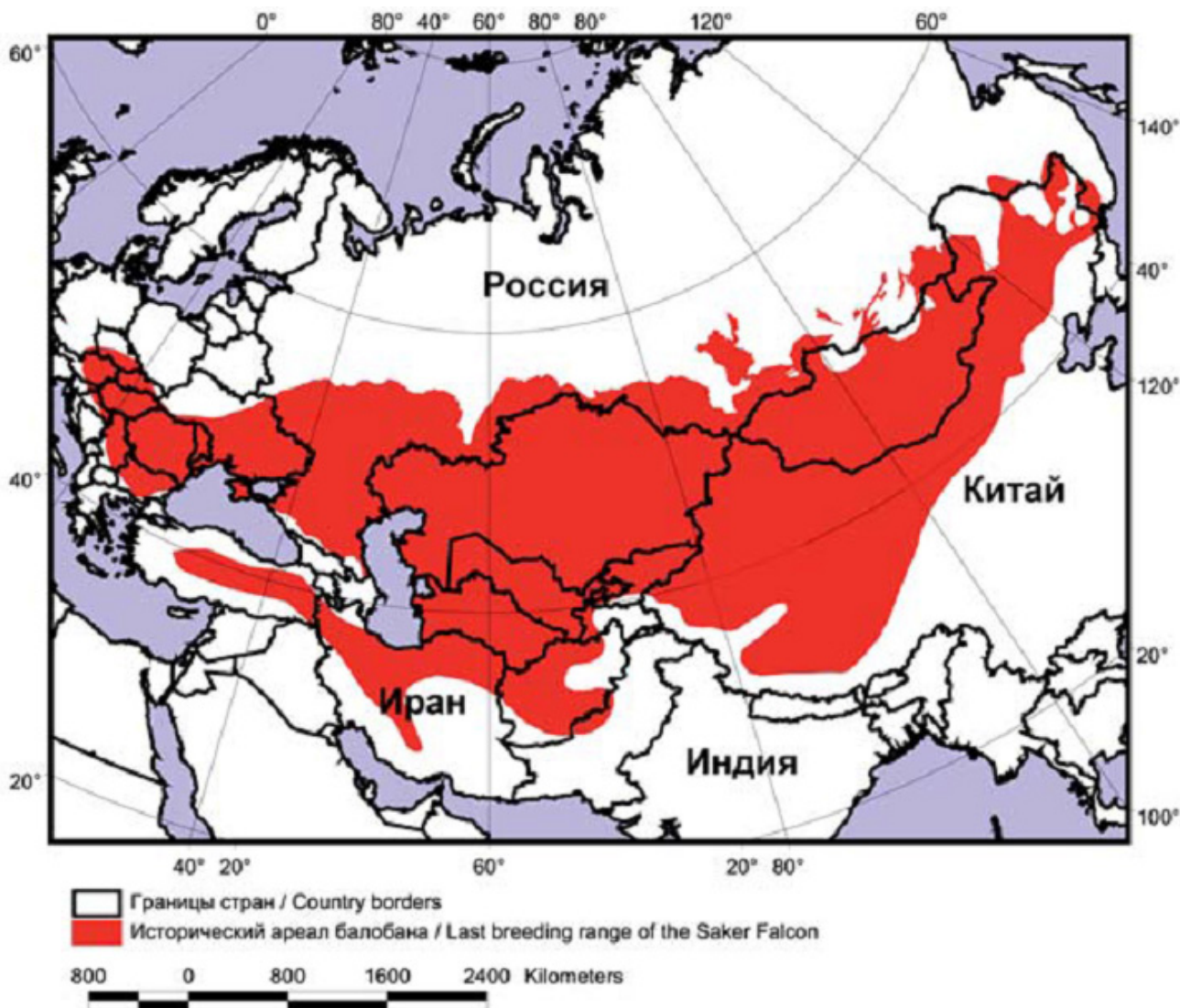

Ловните соколи са физически адаптирани към ловуване в открити пространства, близко до земята, комбинирано бързо ускоряване с висока маневреност. За храна предпочитат малки или средни по размер дневни наземни гризачи или зайцевидни, като най-вече лалугери (*Spermophilus citellus* в Европа, *S. dauricus*, *S. erythrogenys*, *S. pygmaeus*, *S. major*, *S. fulvus* and *Urocitellus* в Азия), хомяци (*Cricetus cricetus* в Европа, *Ellobius talpinus*), полевки (*Spermophilus citellus* в Европа, *S. dauricus*, *S. erythrogenys*, *S. pygmaeus*, *S. major*, *S. fulvus* and *Urocitellus undulatus* в Азия), песчанки (*Meriones meridianus*, *M. unguiculatus*, *Rhombomys opimus*), зайци и сеносъбирачи (*Ochotona daurica*, *O. melanostomata*), мармоти (*Marmota sibirica*, *M. bobak*) в планинските региони, мишки (*Apodemus sylvaticus*), плъхове, тушканчици и леминги. Соколите, обитаващи влажните зони, особено през зимния период, могат да започнат да ловят и птици като фазани, яребици, гълъби и врани.

Ловния сокол *Falco cherrug*, далматинския сокол *Falco biarmicus*, северния сокол *Falco rusticolus* и сокола лагар *Falco jugger*, са обединени поради сходството си в един под род *Hierofalco*. Съгласно изследвания, основани на сравнителен анализ на ДНК секвенции, потвърждават че тази група соколи е монофилетична и видовете генетично слабо се отличават едни от други, което показва скорошно отделяне в еволюционен план. Линията на хиерофалконите показва произход от късен плиоцен, като все още няма достатъчно фосилни данни. Предпо-

лага се, че произхождат от Африка, като там са изчезнали в миналото, а съвременното им разпространение е започнало по време на сангамонския интергласиален период / преди около 130 000- 115 000 години/ в началото на късен плейстоцен. Счита се, че далматинския сокол филогенетично е най – стария сокол/извод, основаващ се най-вече на биогеографията на видовете/. Една от вероятно изчезналите линии на хиерофалконите е сокола на Бакалов (*Falco bakalovi* Voev, 1999), който е живял през ранен плиоцен в България и през ранен плейсто-

цен в Испания и Чехия, както и *Falco antiquus*, познат от среден плейстоцен във Франция и вероятно Унгария. Съвременните видове се отделят в самостоятелна линия най – вероятно преди около 34 000 години и поради това не дават съществени генетични различия помежду си, тъй като са еволюционно млади. Най-стария намерен фосил на ловен сокол е намерен в Охало, Израел и е датиран отпреди 19 400 години. Ловния сокол хибридува със северния сокол в плен, но също така формира припокриваща се хибридна зона между двата вида в природата.

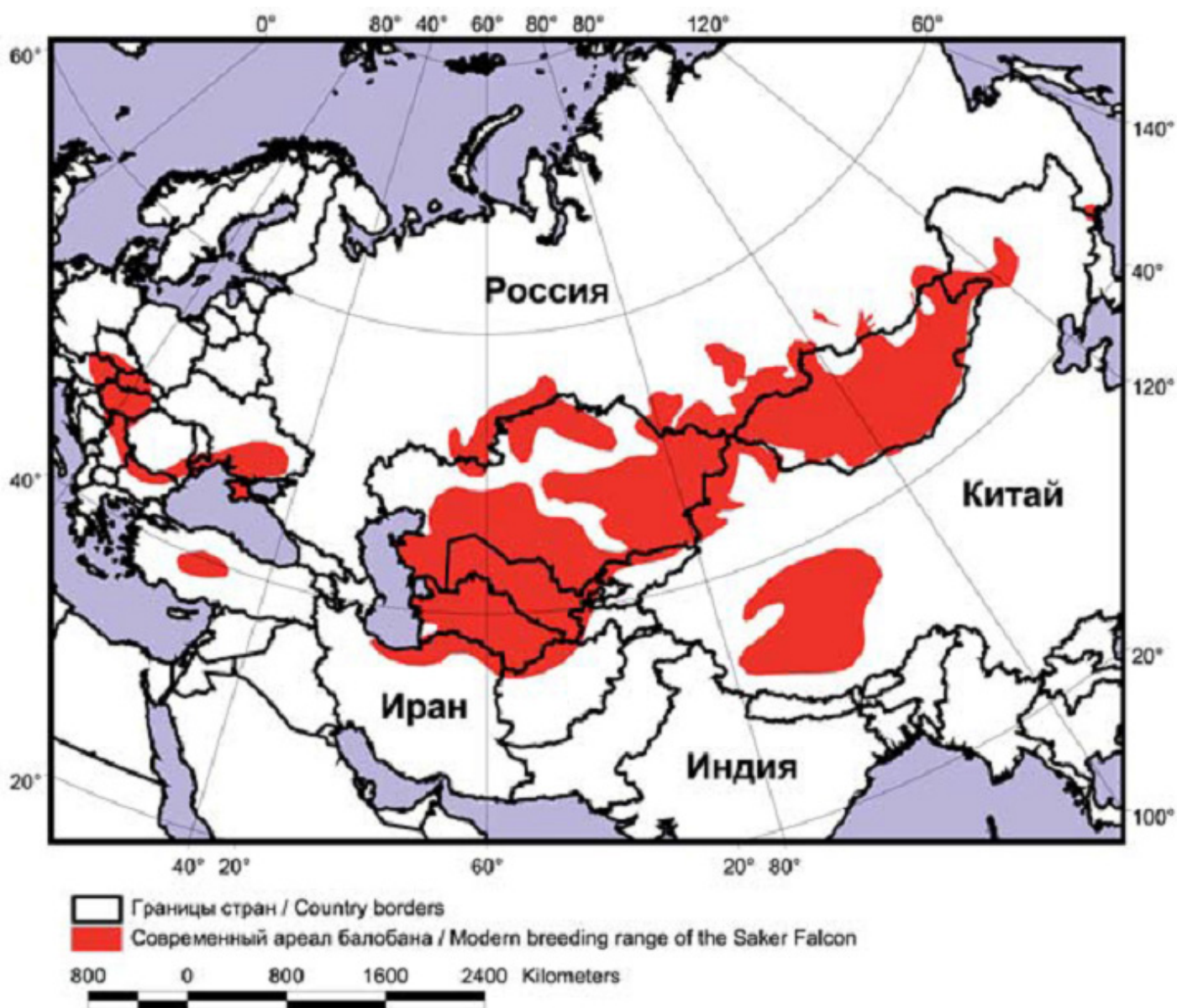
Фиг.1. Исторически ареал на ловния сокол.

Историческия ареал на ловния сокол преди 50 години е обхващал обширна територия на сухите райони на Евразия от Германия на запад до Северна Корея на изток. Вероятна площ на разпространение е била 13,2 млн.кв.км.

От 60-те години на ХХ век вече се забелязвал негативната насока на развитие на популацията на сокола в Европа, а от 80-те години вече се започва и активно усвояване на естествения ресурс на ловния сокол, в резултат на

което неговия ареал практически се съкращава два пъти до 6,9 млн.кв.км., като постепенно се разпада на отделни изолирани популации в Европа и започва да се фрагментира и в Азия.

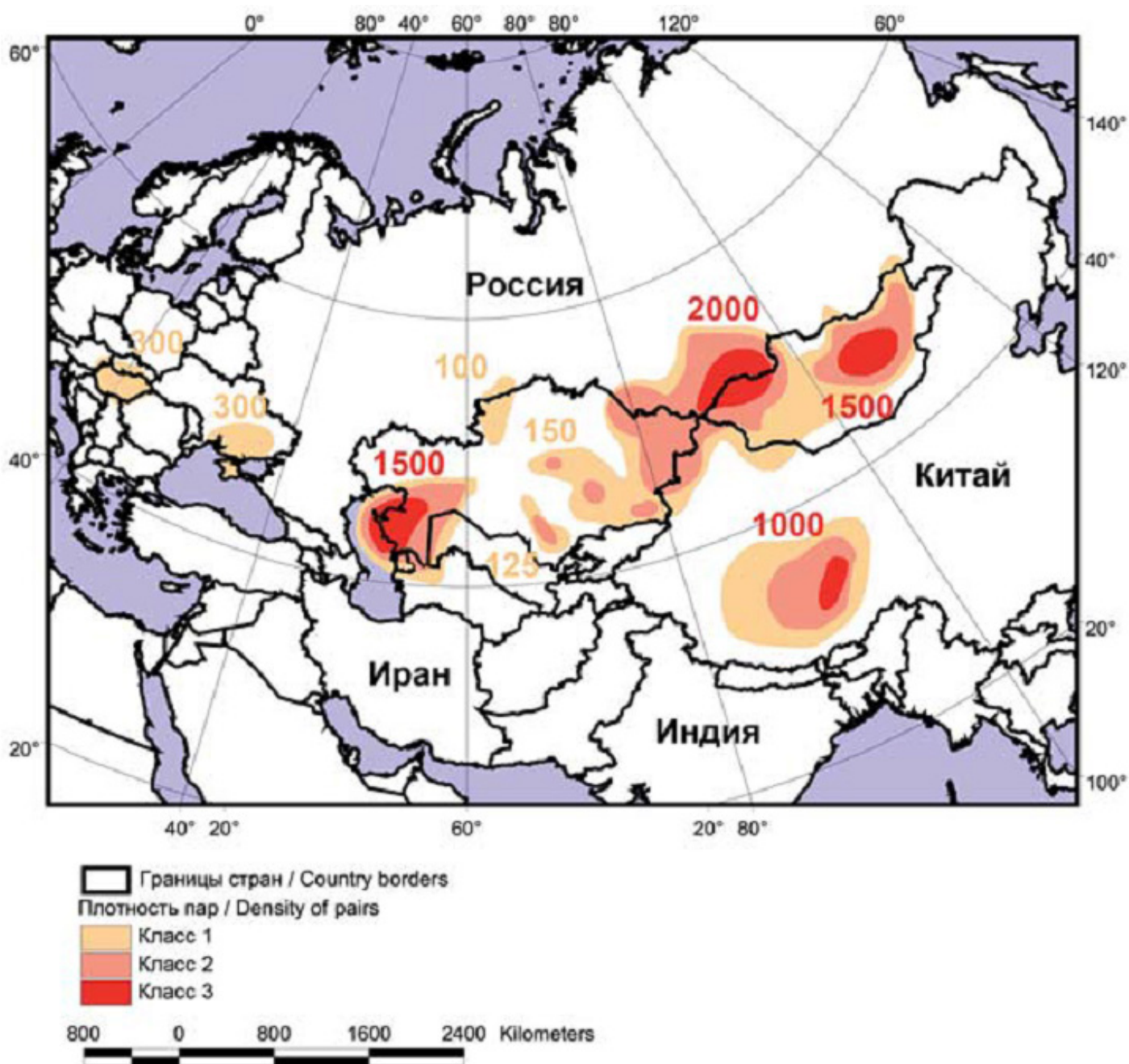
Напълно изчезват едни от най – големите популации на вида в Европа, Онко – Донската и Волго – Уралската, съсредоточени в лесостепната зона на европейската част на Русия. Към днешен ден може да се констатира факта, че за основната територия на Европа,

Фиг.2. Съвременен ареал на ловния сокол.

най – вече за нейната източна част, ловния сокол като гнездящ вид е изгубен. Основната част от съвременната световна популация на вида е съсредоточена в Азия, в четири основни резервата за вида: в Западен Казахстан, в Алтайско – Сианския регион, преимуществено на територията на Русия и Монголия, в Централна Монголия и Тибет.

Анализа на плътността на популацията на ловния сокол показва четири основни ядра: 1. Алтайско – Саянската планинска област и планините на североизточен Казахстан и северо-западен Китай на юг до Тарбагатай включително; 2. Централна и източна Монголия; 3. Арало – Каспийския регион; 4. Източен Тибет. Оценката на числеността на вида само

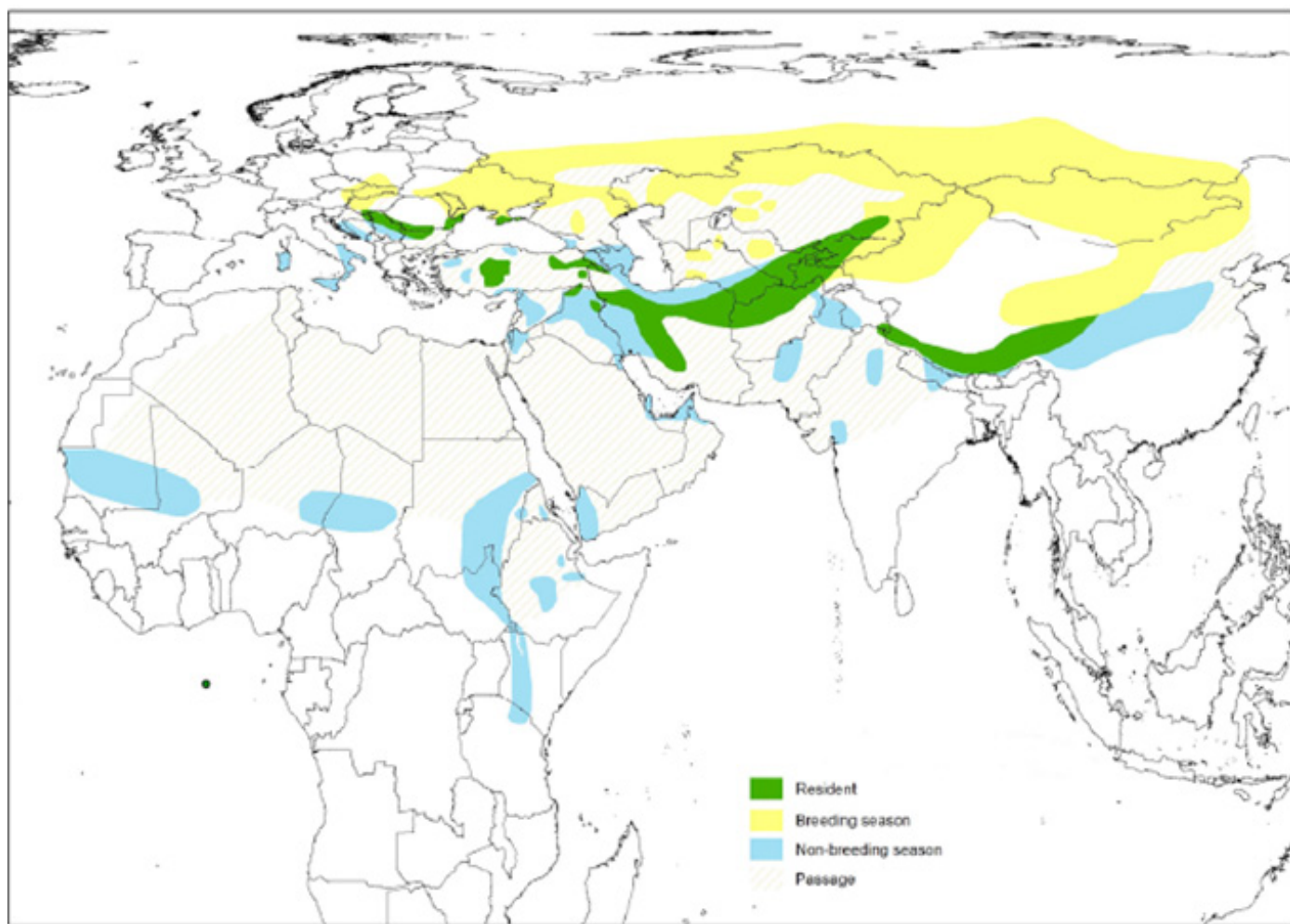

Фиг.3 Популационна структура на ловния сокол. С цифри е показано броя гнездящи двойки.

в ядрата предполага около 6975 гнездящи двойки, от които 8,6% гнездят в Европа. Отчитайки разпространението на вида и извън тези ядра, може да се предположи, че общата численост на световната популация на вида е приблизително 10-15 хиляди гнездови двойки, от които едва 4-6% са в европейската част на ареала.

Таксономията на ловния сокол е доста спорна. Макар общо потвърден като политипичен вид, официално са приети два подвида западен и източен - *F. c. cherrug* Gray, 1834 и *F. c. milvipes* Jerdon, 1871. Значителната

индивидуална изменчивост води до това, че са били описани 11 подвида. В следвоенен СССР половината от тези подвидове отпадат, а в световен план се приема систематиката на Vaurie, съгласно която се определят основно два подвида – обикновен или западен сокол *F. c. cherrug* и централноазиатски/ монголски/ или източен сокол *F. c. milvipes*, като в центъра на ареала се отделя самостоятелен вид алтайски сокол *Falco altaicus*. На пръв поглед поделението на вида изглежда просто: изменчивостта на сокола има клинален характер и се развива от запад на изток, като напречния светъл рисунък

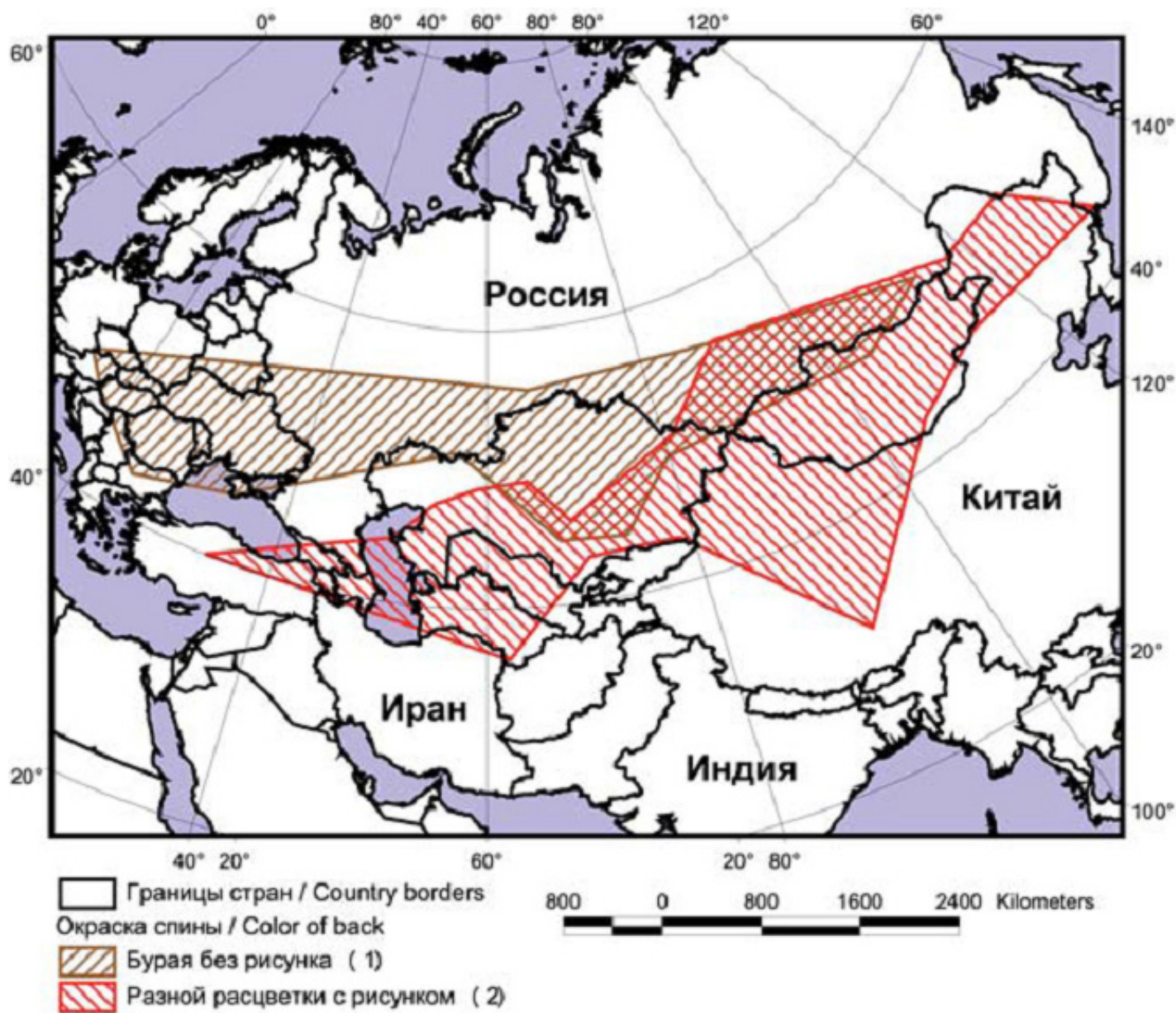
Фиг.4 Съвременния ареал на разпространение на ловния сокол, отчитайки резидентните, размножителните и сезонните миграции.

на горната част на тялото се променя към пепелни цветове и потъмняване на пъстрините на долната част на тялото. Така условно може да се прекара граница между западните и източните соколи. Натрупването на данни с времето, показва опростеността на този модел на разделение.

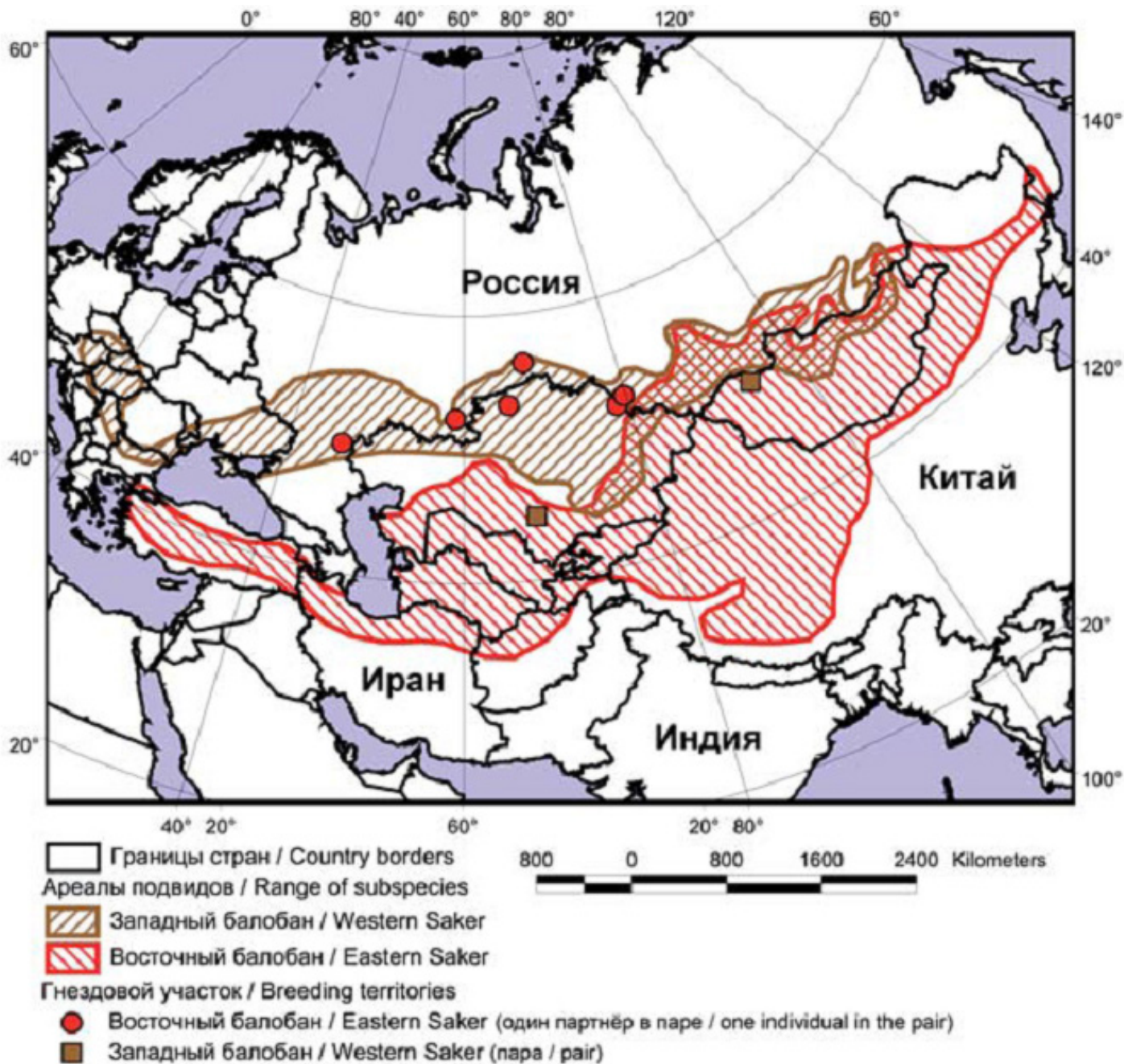
Графичното представяне на географското разпределение на източния и западен ловен сокол нагледно показ-

ва ареала на разпространение на двата подвида в широчина, фактически паралелно един на друг и без зона на припокриване в продължение на 4 хил. км. Наблюдавайки това разпределение ще по – правилно да се нарекат северен, за западния и южен за източния, подвид соколи.

Гнездовия ареал на западните соколи, които се характеризират с кафява окраска без напречен рисунък на горна-

Фиг 5. Географско разпространение на източния и западния ловен сокол.

та страна на тялото, по страните и краката, със слаб възрастов диморфизъм, се простира през целия ареал на вида в Евразия, с тясна ивица, преимуществено в лесостепната зона. Гнездовия ареал на източните соколи, характеризиращи се със силни вариации в окраската, наличие на напречен рисунък на горната страна на тялото, страните, краката и силен възрастов диморфизъм, обхваща зоната на пустините и полупустинните и голяма част от пла-

нинската система на Азия, от Турция на запад, до Приморие на изток. Само на изток ареала на западните соколи се пресича с източните соколи, с формиране на смесена популация в тясната зона на контакта, лежаща преимуществено в планинските котловини на застъпващите се степи, лесостепи на границата на Русия и Монголия. В основната част на ареала на вида, тези форми или не се застъпват или тази зона на застъпване е нищожна. Сме-

сените популации между западните и източните соколи е прието да се отнася към сибирския сокол *Falco cherrug saceroides*, който не се явява отделен подвид. Сибирския сокол е фенотип / често доминиращ/, възникващ в зоната на хибридизация на източните и западни соколи. Западните соколи в зоната на своя ареал со общо взето еднотипни, докато при източните могат да се отделят поне 5 ясно различаващи се раси. Дори при две от тези раси, а именно чинковия и тибетския сокол се наблюдава изключителна чистота на фенотипа в популациите. Поделянето на източните соколи на два подвида – анатолийски и туркестански засега не е приемливо. В зоната на контакта между източните и западните соколи, в центъра на максималната му плътност и птиците със смесен фенотип - сибирски сокол *F. ch. saceroides*, основно в Алтайско – Сианския регион се появява група фенотип „ алтайски сокол”, не характерна за друга популация соколи в друга част на ареала. Тези птици не могат да бъдат отделени като отделен вид/подвид и както в случая със сибирския сокол, се явяват фенотип появил се в зоната на хибридизация на източните и западните соколи. Причината за появата на уникална окраска на тези соколи може да се крие в проявата на архаични гени в хетерогенната популация.

Фиг.6. Типични фенотипове соколи, съответстващи на някои описани подвидове: 1 – Обикновен сокол *F.ch. cherrug*; 2 – Чинков сокол *F.ch. korelovi*; 3- Централно азиатски сокол *F.ch. milvipes*; 4 – Монголски сокол *F.ch. progressus*; 5 – Тибетски сокол *F.ch. hendersoni*.

На снимката: Отличителни признаци на различие между Соколът скитник (*Falco peregrinus*) – вляво и ловния сокол (*Falco cherrug*) – вдясно в полет.

На снимката: Отличителни признаци на различие между северния (**Falco rusticolis**) – вляво и ловния сокол (**Falco cherrug**) – вдясно в полет.

В България до 1930г, ловния сокол е бил широко разпространен и често срещан вид, по специално за отворените пространства на Дунавската равнина. По наблюдения на учени, популацията на сокола силно намалява в периода от 1920 до втората половина на 20 век и към края на този период вече наброява 50 гнездящи двойки. От 90 те години до днес популацията на ловния сокол в България е почти на изчезване, като описаните гнездящи двойки са от 2 – 6. Към днешен ден този вид е на изчезване в България и сега описаните 8 – 9 гнездящи двойки съществуват благодарение на усилията на Дружеството за защита на птиците в България и ролята на активни природозащитници и дружества. Причините за това бързо залязване на популацията на ловния сокол в България са няколко. На първо място е преследването им като хищни птици, още от началото на 20 век. Съществува ли са държавно спонсорирани програми за унищожаване на хищните птици. Допълнително за екстремното намаляване на популацията на сокола довежда и загубата на хабитати от

средата на 20 ти век. Масивното обработване на земята и разораването на необработваемите преди това земи, драматично променя природата в България. Обработването и дренирането на земите води до намаляване на популациите на лалугерите, което косвено води да драстичното намаляване на числеността и на ловния сокол. Използването на органохлорни пестициди осъществява сериозен удар върху популацията на ловния сокол. ДДТ се използва до средата на 20 век, но се заменя с употребата на Алдрин, Диелдрин и Хептахлор. Тези химикали сериозно се използват в България до 60- те години на 20 век, когато биват забранени за употреба, но Хептахлора се използва до 1991г. Употребата на пестицидите има изключително вредно влияние върху природата и в нашия случай върху ловния сокол, довели до почти пълното му изчезване на територията на България в наши дни. След 1970 та година с възраждането на култа към лова със соколи, започва едно изземване на яйца и малки птиченца от гнездата на соколите, с цел продажба. Това също нанася сериозен удар, навреждайки на възможността популацията да се възстанови по нормален път. Не еднократно са били установявани случаи на браконieri на територията на България. Политическите промени в България след 1990 г, водят до безконтролно браконьерстване с цел нелегална продажба на яйца, малки и подрастващи соколи. Това води до окончателен срив в популацията на ловния сокол на територията на България и практически до почти

пълното му изчезване.

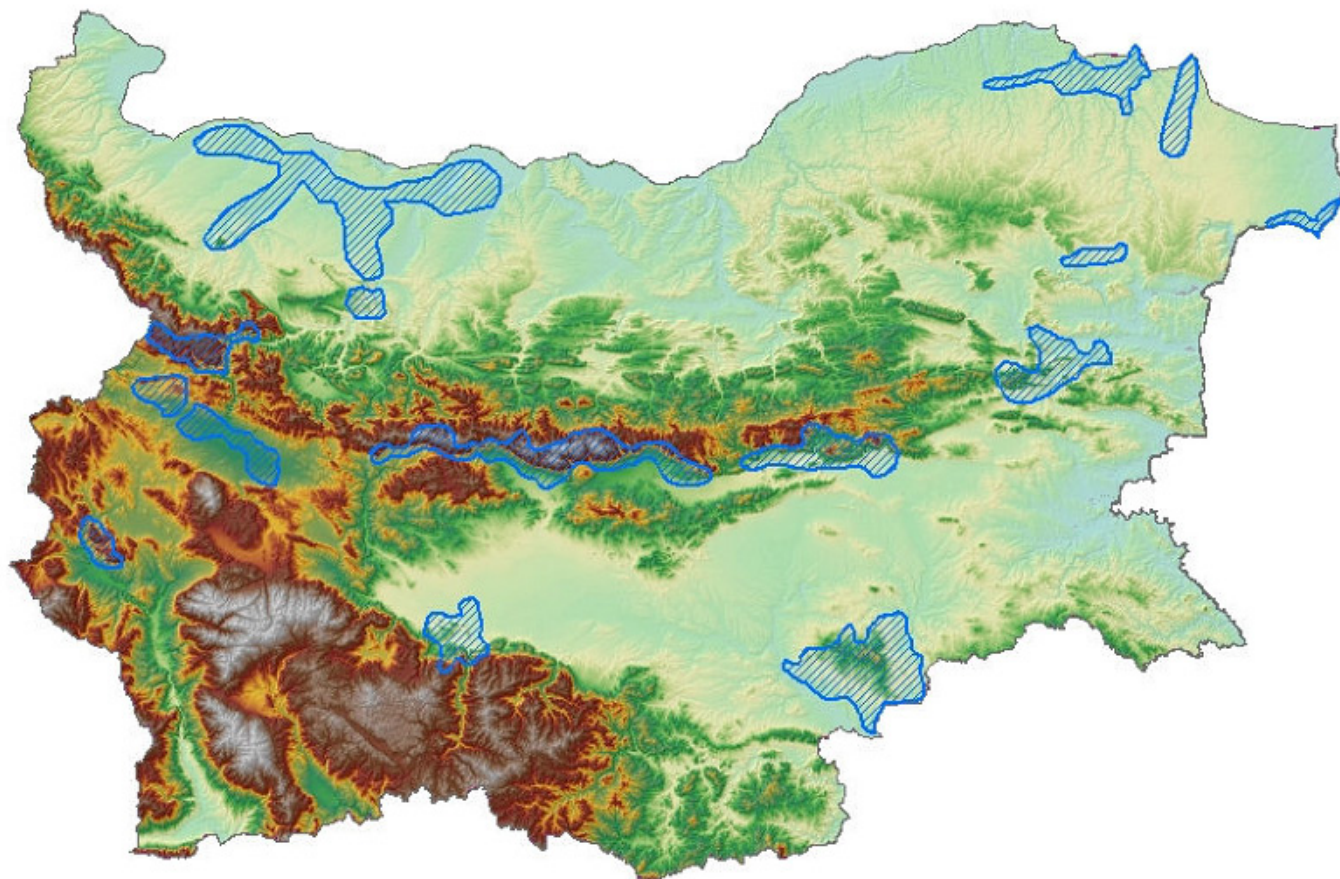
Западния край на гнездовия ареал на ловния сокол в Европа фрагментира на три главни популационни центрове локализирани в Панония, степите и селскостопанските райони на Източна Европа и Анадолското плато в Турция. В Централна Европа в резултат на дългогодишни усилия на унгарските соколари, за възстановяване на вида, числеността на гнездящите двойки се увеличава.

В България има проект за реинтродукция на вида с двойки от Унгария. Успеха на този проект е свързан не само с природни дадености, но и с усилията на всички хора, не само природозащитници.

Защита на ловния сокол

Международни нормативни документи, подписани от България
Ловният сокол е включен в следните ратифицирани от България конвен-

Фиг.7. Подходящи територии за заселване и опазване на гнездящи двойки ловни соколи в България. Районите са изследвани по всички възможни параметри, с цел възстановяване на вида.

ции и нормативни документи на Европейския съюз:

Конвенция за международна търговия със застрашени видове от дивата фауна и флора

(CITES) (Приложение II), ратифицирана от България през 1990 г. с решение на Великото народно събрание и влязла в сила от 16.04.1991 г.;

Бернска конвенция (Приложение II), ратифицирана от България на 25.01.1991 г. и влязла в сила от 01.05.1991 г.; Бонска конвенция (Приложение II), ратифицирана от България на 23.07.1999 г. и влязла в сила от 01.11.1999 г.;

Законодателство на Европейският съюз

Регламент 338/97 (ЕС) относно опазване на видовете от дивата фауна и флора чрез

регулиране на търговията с тях (Приложение А); Директива 2009/147/ЕО за дивите птици и техните местообитания (Приложение I).

Международни списъци на застрашеност

Списък на видовете от европейско природозащитно значение (SPEC) – Категория 1

“Световно застрашен”

Списък на видовете, застрашени в Европа (ETS) – Категория „Застрашен”

Списък на видовете, застрашени в световен мащаб – на Международния съюз за защита на природата (IUCN) – Категория „Застрашен” (от 2004 г.), „Уязвим” от 2010 г. И „Застрашен” (от 2012 г.).

Национален природозащитен статус

Законодателство

Ловният сокол е поставен под защита още през 1962 г. със Заповед 1833 (Известия на НС, бр. 78/1962 г.), издадена по Указа за защита на родната природа, който забранява унищожаването му, но са предвидени изключения при нанасянето на значителни щети в районите на дребнодивечовъдни стопанства. Под пълна защита е поставен през 1986 г. Със заповед № 342/21.04.1986 г. на Комитета за опазване на природната среда (ДВ, бр. 42/1986), издадена на основание Закона за защита на природата.

През 1997 г. година влиза в сила Тарифа за обезщетения при причинени щети на природни обекти, в която е включен ловният сокол, като са предвидени обезщетения за убиване, унищожаване и улавяне на екземпляр. През 2002 г. тази тарифа е отменена. През 1998 г. е приет Закона за защитените територии, който осигурява правна възможност за опазване на важните за ловния сокол места.

Законът за лова и опазване на дивеча (2000 г.) – чл. 65, ал. 12, постановява забрана за използването на ловни соколи и други грабливи птици, независимо от вида и произхода им, като средство за лов. Тази форма на лов е сред забранените методи и средства и съгласно ЗБР.

Защитният статус на ловния сокол е потвърден със Закона за биологичното разнообразие (2002), като видът е включен в Приложение 2 към чл. 6, ал. 1, т. 2 и 3, и Приложение 3 към чл. 37.

По този начин се осигурява и защита на местообитанията на вида чрез мрежата НАТУРА 2000.

От септември 2006 г. е в сила Тарифа за обезщетение при нанесени щети на растителни и животински видове, включени в Приложение 3 към Закона за биологичното разнообразие. В Приложение 1 към Тарифата е включен и ловният сокол, като е предвидено обезщетение за “нараняване, осакатяване, убиване или отнемането им от природата; унищожаването или вземането на яйца и разрушаването на гнезда”.

Предвидена е и наказателна отговорност за вида. Чл. 278д от НК (Нов - ДВ, бр. 33 от 2011г., в сила от 27.05.2011 г.) за противозаконно унищожаване, повреждане, държане, придобиване или отчуждаване на екземпляр от европейски или световно застрашени дивни гръбначни животни или екземпляр от вид по приложение № 3 към Закона за биологичното разнообразие, означен със знак (*).

Най-важните за опазването на птиците в България места, включително основни

гнездовища на ловния сокол са включени от БДЗП в мрежата на Орнитологично важните места в Европа (1989 г.).

През 1985 г. видът е включен в Червената книга на НР България (1985) в категорията „Застрашен”.

Според международните критерии на IUCN ловният сокол е включен в новото издание на Червена книга на България в категорията “Критично за-

страшен”

Соколарството е вид лов с обучени грабливи птици. Този вид лов датира според източници поне от 100 – 120 века и се счита за един от първите опити за култивиране на животни. Исторически соколарството е било популярен спорт и символ на положението сред благородниците на средновековна Европа, Средния Изток и Монголската империя. Много исторически илюстрации са останали в „Compendium chronicles“ на Рашид ал Дин, където се описва соколарството от средните векове с илюстрации от монголите. Соколарството е било строго ограничено само за благородниците, тъй като е било свързано с време, пари и пространство. В изкуството и други аспекти на културата, като литературата, соколарството остава символ на положението в обществото дори дълго след като на практика спира да е широко разпространено. Има много исторически извори и хроники, свидетелстващи за разпространението, важността и преференциите на този вид „царски” лов в историческото минало. Историческото значение на со-

коларството сред малоимотното население може да не е добре представено поради това, че тези хора не са били писмени, водели са номадски начин на живот и не са оставили исторически източници. Сред номадските племена като бедуините, соколарството не се е развивало с цел забавление на богатите, напротив хищните птици са носели улов през беднит на храна зимни месеци, подпомагайки стопаните си. В Европа, соколарството достига своя апогей през 17 век, но скоро запада, особено в края на 18-ти и началото на 19 –ти век, най-вече поради появата на огнестрелните оръжия. В края на 19 ти век и началото на 20 век започва да се възстановява соколарството и се издават доста книги по въпроса. Това възраждане на соколарството се пренася и в Северна Америка, където полковник Мередит е считан за баща на соколарството. През 20 век, соколарството се спомага от развитието на съвременни ветеринарни практики и телеметрията, които спомагат удължаване на живота на хищните птици и намирането им в случай на загуба при лов. В България соколарството е било разпространено до появата и разпространението на огнестрелните оръжия. Доганджиите в Османската империя са се ползвали от редица привилегии. Днес Единствената организация в България, занимаваща се с проблемите на това ловно изкуство, е Българската асоциация за запазване на грабливите птици (БАЗГП). Днес соколарството се практикува в много страни по света. Ловния сокол е предпочитан вид за Средния изток. Соко-

ларството остава много важна част от арабското културно наследство. В ОАЕ годишно за защита и опазване на соколите се заделят повече от 27 млн. долара и дори са основани няколко високотехнологични болници за соколи в Абу Даби. Най-голямата болница за соколи в света е Abu Dhabi Falcon Hospitalis. В Емиратството има две големи ферми за селектиране и отглеждане на соколи, също такива има и в Катар и Саудитска Арабия. Всяка година се организира конкурс за красота и демонстрация на способности на соколи на изложението ADIHEx в Абу Даби.

Една от най-известните митологични птици, която е определена като ловен сокол е Турул. Турула е най-важната птица в митологията на маджарите / унгарците/. Той е божествен пратеник, който се рее над дървото на живота заедно с душите на неродените деца, също птици. Турула е символ на сила, мощ и благородство и все още се използва в герба на унгарската армия, на Центъра за борба с тероризма

и Службата за национална сигурност. Турула е представител на божията сила и воля. На него се гледа като прародител на Атила и също така символ на хуните. Той често е представян, носещ огнения меч на бога /меча на Атила/, и носи корона. Тази корона не е свързана със Свещената корона на Унгария, по скоро е короната на Атила, който се счита за първия крал на Унгария, както е записано в Chronicon Pictum и други кодекси.

В Унгария са били построени 3 големи статуи на Турул, всяка с размер на разперените криле 15 метра. Една от тях стои на планината близо до Татабания в Унгария, а другите две са били разрушени. Това е най – голямата статуя на птица в света и най – голямата бронзова статуя в Централна Европа. Все още има 195 по – малки статуи на Турул в Унгария, 48 в Румъния, 8 в Словакия, 7 в Сърбия, 5 в Украйна и 1 в Австрия.

Статуята на Турул в Татабания, Унгария.

Статуя на Турул на Кралския замък, Будапеща, Унгария.

Видео:

Класическа арабски лов със соколи
<https://www.youtube.com/watch?v=C3GxE5YssN4>
<https://www.youtube.com/watch?v=cvxNIUtKN7Y&feature=youtu.be>
 Falconry, a living human heritage - UNESCO
<https://www.youtube.com/watch?v=104c2bRXeqA>

(Не)обикновените животни

Чавдар Черников

(Не)обикновените животни... Би било вярно да се каже, че животните и взаимоотношенията между тях описани в книгата са необикновени и уникални, но все пак мисля, че скобите са на място, защото всичко, което се случва в живата природа е просто част от живота на планетата Земя. Читателят ще се срещне със скорпиони, отровни жаби, охлюви и октоподи, дори отровни птици, ще се запознае с малко познатите страни на паразитизма, любовното поведение и канибализма в животинското царство.

Търсете книгата в книжарниците!

Спонтанен пневмоторакс след увеличаване на бюста С импланти изпълнени с кохезивен гел

Д-р Владимир Василев. ДМ , Д-р Хр Лозанов ДМ

Spontaneous pneumothorax after breast augmentation with cohesive gel implants

Dr Vladimir Vassilev MD ,PhD,
Hristo Lozanov MD PhD
Military medical academy Sofia

A 38 - years old woman who passed through breast augmentation procedure developed spontaneous pneumothorax at fifth day after the surgical procedure after chest trauma until she was working at home.

Physical examination revealed the clinical picture of spontaneous pneumothorax. Vital signs were normal.

SYMPTOMS: The patient has been inactive at the onset of the symptoms. Unilateral chest pain, hypoxemia and unexplained dyspnea were manifested. [1, 2] The patient was hospitalized.

TREATMENT: Intercostal drainage was placed for 48 hours after lung expansion was radiologically completed. [3]

Метод.

При това изследване се проследиха 2 случая на спонтанен пневмоторакс през 2014 година, получи пневмоторакс в ранният а другата в двата случая се появи пневмоторакс в ранният следоперативен период. И 2 те пациенти пушат над 10 цигари дневно. И в двата случая пациентите се оплакват от травма в домашни условия.

Хирургична процедура и постоперативно наблюдение

Всички пациенти преминаха през обща упойка с белодробна вентилация като бе използвана ендотрахеална тръба .И при двете пациенти се направи увеличаване на бюста с анатомични импланти Евросиликон изпълнени с кохезивен гел. Достъпът за поставяне на имплантите бе осигурен през инфрамамарната гънка в план субфасциален спрямо жлезата. Наблюдаваше се гладък следоперативен период със спазване на лечебно охранителен режим и следоперативна антибиотична профилактика.

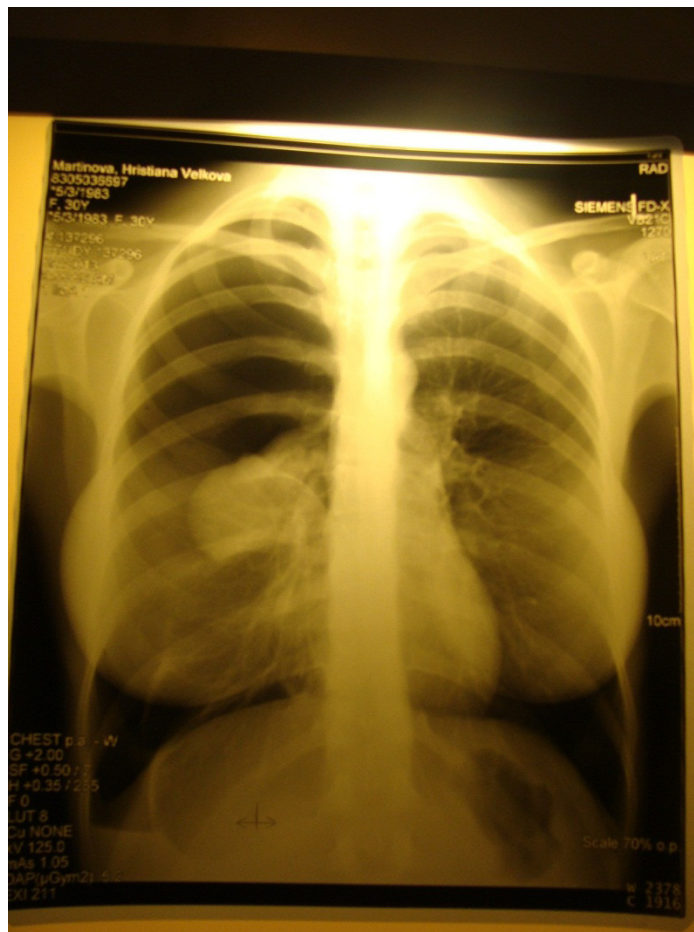
Дискусия:

След увеличаване на бюста спонтанен пневмоторакс е възможно да се получи особено при жени които със слаба конституция и пушат над 10 цигари на ден. От двата случая които се представят не може да се извади голям опит освен това че при случаи с аугментация на бюста една от опциите която може да завоалира клиничната картина е факта, че са поставяни импланти и водещият симптом болката която е нетипична, като разположение.

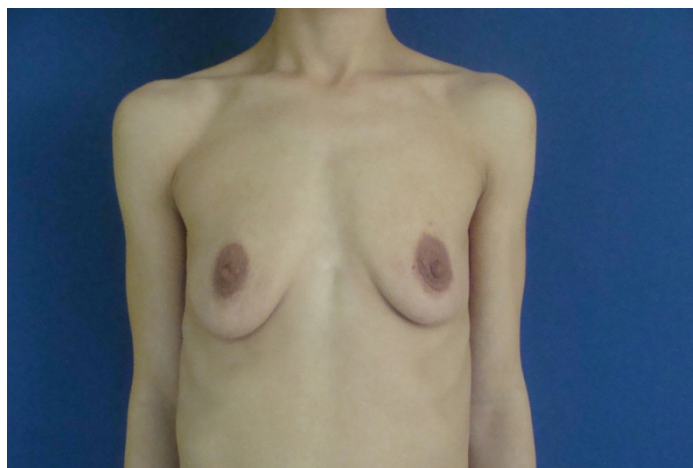
Болката при развитието на спонтанен пневмоторакс се развива спонтанно и трябва да прави диференциална диагностика с болката в следоперативният период свързана с мястото на позициониране на имплантите.

Рентгеновата снимка е сигурен метод за доказване на пневмоторакс и надежден метод за разграничаване на болката при поставени импланти по повод увеличаване на бюста.

Резултати: Ние считаме че при астенични пациенти, и при коморбидност – хирургична процедура и хронично тютюнопушене е опция която лесно би могла да се получи, а вече наличната персистираща болка е над 50 % суспекция за това заболяване.

Фиг 1 Рентгенова снимка – Показва развитието на Пневмоторакс

Фиг 2 Предоперативно – Постгравидарна хипоплазия непосредствено преди операция за увеличаване на бюста

Фиг 3 Следоперативно - 1 месец след оперативната намеса по повод увеличаването на бюста

Заклучение.

В заключение искаме да посочим, че рисков фактор за развитието на пневмоторакс може да бъде честото тютюнопушене, травма на гръдната клетка и историята за хирургична интервенция! При пациенти преминали през операция за увеличаване на бюста. Независимо от хирургичният достъп при оплакване от болка в гръдния кош считаме за задължително да се направи компютърна томография или рентгенова снимка, която да поясни клиничната картина. Лечението задължително се провежда в специализирана клиника по гръдна хирур-

гия където се преценява клиничното състояние на пациента. Няма сигурни показатели доколко рекурентността на това заболяване може да се предиктира. Ето затова лекарите хирурзи трябва целенасочено да търсят тези симптоми при такива пациенти.

Книгопис

Hidetaka Uramoto, Hidehiko Shimokowa and Fumihiko Tanaka. What factors predict recurrence of a spontaneous pneumothorax? *Journal of Cardithoracic Surgery* 2012, 7:112

Takeno Y: Thoracoscopic treatment of spontaneous pneumothorax. *Ann Thorac Surg* 1993, 56:688-690

Cardenas L, Ramirez R. (2006) Augmentagion / Mastopexy: How to select and perform the proper technique. *Aesth.Plast.Surg.*30:21-33

Elliott LF. (2002) Circumareolar mastopexy with augmentation. *Clin Plast Surg* 29:337-347.

Heden P, Jernbeck J, Hober M.(2001). Breast augmentation with anatomical cohesive gel implants: The World's largest Current Experience. *Clin. Plast. Surg.*28(3):531-552.

БГ Наука е безплатно, защото знанието трябва да достига до всеки.

БГ Наука е електронно издание, за да може всеки българин по света да има достъп до него.

www.nauka.bg

Билобираните ламба - универсално решение при кожен дефицит

Д-р Владимир Василев. ДМ , Д-р Хр Лозанов ДМ

Bilobed flaps- universal solution in case of cutaneous deficiency

V .Vassilev,Lozanov.

Отделение по Пластична хирургия - Военномедицинска академия ,София
Unit of Plastic surgery –Military Medical Academy, Sofia

Резюме

Реконструкцията на кожни дефекти при наличие на кожен дефицит е предизвикателство пред пластичния хирург. Esser през 1918 г предлага ламбо, което до голяма степен решава този проблем. Това е т.нар. билобирано ламбо. (9, 15, 16)Дизайна на ламбото през годините претърпява редица промени по отношение на съотношението на размера на ламбата и ъгъла на ротация, но не се променя идеята. Билобираното ламбо се отличава по своята универсалност при наличието на кожен дефицит с много добри функционални и естетични резултати.

Summary

Reconstruction of skin defects in the

presence of cutaneous deficit is a great challenge of the plastic surgeon.Esser in 1918 offers a flap which largely solves this problem.So called- Bilobed flap. The design of the flap over the years undergone several changes in terms of the ratio of the size of the flap and the angle of rotation, but does not change the idea.Bilobed flap is characterized by its versatility in the presence of cutaneous deficiency with good functional and estetichni results.

Ключови думи : кожен дефицит,локални ламба,билобирано ламбо , универсално решение,следоперативна функционалност и естетика.

Keywords: cutaneous deficit, local flaps, bilobed flap ,universal solution, postoperative functionality and aesthetics.

Билобираните ламба се използват когато околната кожа е недостатъчно мобилна за покриване на вторичния дефект от първото ламбо. Те се използват при покриване на дефекти на носа, скалпа, врата, бузите и

върха на носа.

Билобираното ламбо, е описано за първи път от Esser 1918г., и се състои от 2 крила, идентични по размер и форма и се отделя чрез ъгли от 90° , както е показано на изображението по-долу. Кожата се ротира на над 180° . Тази ротация често води до забележими конуси или деформация на ламбото в точката на въртене.(фиг. 1)

фигура 1. Ламбо на Esser

Има много модификации на билобираните ламба и повечето транспозицират ламбата по ъгъл между 90° и 180° .

Модификация на тези ламба са въведени от Elliot, Zitteli и др. (1, 3, 5)

Билобираните ламба могат да бъдат създадени на случаен принцип, тъй като кръвоснабдяването не възниква от една сегментна артерия и няма дефинирано съдово краче. Храненето на ламбото е чрез мускулокутанните и кожните перфоранти. (4, 6). Тези съдове излизат към дълбоката ретикуларната и папиларна дерма и образуват дълбока и повърхностна микроциркулаторна мрежа. Богатите

им анастомози, осигуряват приток на кръв в най-отдалечената част на ламбото.(2 ,7,8).

Традиционно, билобираните ламба са били използвани в лицевата реконструктивна хирургия, за реконструкция на дефекти в долната трета на носа, включително дефекти на носните крила, тялото и върха на носа. (14,16). Реконструкцията може да бъде проектирана с медиално или странично базирани ламба. Ламбата базирана върху латералната стена на носа са най-удобни за реконструкция на дефекти на върха на носа а медиално базираните ламба - за реконструкция на аларни дефекти.(10,11,12).

При реконструкцията на дефекти на носа, билобираните ламба са най-практични за дефекти по-малки от 1,5 см в диаметър. По-големите дефекти могат да представляват проблем, защото имаме кожен дефицит в тази област. Тогава използваме други методи на реконструкция.(13,17,18)

Средните и парамедианните ламба от челото осигуряват добър цвят и текстура, те понякога изискват множество процедури и налагат ревизии. Назолабиалните билобирани ламба имат ограничения и могат да нарушат контура на крилата на носа.(19, 20).

Zitelli, предлага модификация на ламбото на Esser. Той открива, че използването на ъгъл от 45° между ламбата води до по-малки деформация по типа на конусите. При промяната на дизайна, ламбата не са идентични по размер. По-голямото ламбо е малко

по-тясно от дефекта, а второто ламбо е на половината от ширината на по-голямото. Дължините им са идентични. Ъглите между тях са по-малки от 90° . (20,21). Второто ламбо често се проектира с елипсовиден връх, за да улесни затварянето на дефекта от първото. Всяко ламбо се ротира на 45° . (фиг. 2) Широкото подкопаване се използва за намаляване на напрежението и ефекта на конусите. **Zitelli препоръчва, при необходимост, дермабразия след шестата седмица от операцията. (21, 22, 23).**

фигура 2. Ламбо на Zitelli

Материал и методи

Представяме студия от 119 пациенти с базоцелуларни карциноми, оперирани в Клиниката по Дерматология и Отделението по Пластична хирургия на ВМА София.

От всички пластични операции за покриване на кожните дефект, при 86 пациенти са използвани различни видове ламба.

От тях при 15 пациенти, или 17% бяха използвани билобирани ламба за реконструкция на кожните дефекти след ексцизията на туморите. (фиг. 3)

Видове ламба	Брой n=86/%
Ротационни	14/16%
Транспозиционни	19/22%
Билобирани	15/17%
Ромбовидни	23/27%
Островни	6/7%
V-Y	2/2%
S-пластика	1/1%
Напредващи по Burow	6/7%
ОБЩО	86/100%

фигура 3 Разпределение на видовете ламба

От тях при 15 пациенти бяха използвани билобирани ламба за реконструкция на кожните дефекти след ексцизията на туморите.

Дискусия

Разпределението показва, че най-често сме използвали билобирани ламба за покриване на дефекти на носа. (сн. 1,2,3)

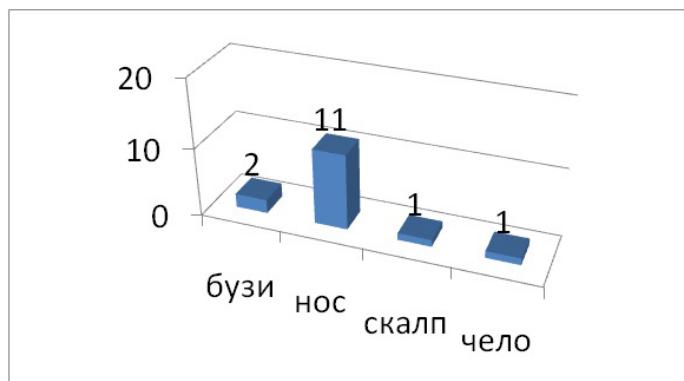
Билобирани ламба често са използвани за реконструкция на дефекти челото. Използването на други местни ламба може да наруши линията на веждата, линията на косата на скалпа, и страничния ъгъл на окото. Билобирани ламба до голяма степен осигуряват симетрия в тази област. (сн 4, 5, 6)

Ние използваме билобирани ламба за покриване на дефекти на бузите, с много добър функционален и естетичен ефект. (сн 7, 8, 9)

В областта на скалпа кожния дефицит поставя ограничения при използването на различни ламба за реконструкция в тази област. Билобираните ламба в областта на скалпа са една добра възможност за реконструкции. (сн 10, 11).

Други анатомични области при които кожния дефицит затруднява реконструкцията са горните и долните крайници. Тук също използването на билобираните ламба е добро решение.

Всичките операции са извършени под местна анестезия и средната продължителност на хоспитализацията е 1,7 дни.

фигура 4 Разпределение на билобираните ламба по области

Заклучение

В заключение използването на билобираните ламба често е метод на избор при реконструкцията на кожни дефекти в области с кожен дефицит. Геометричната конструкция на билобираното ламбо дава възможност за много добра гъвкавост. Билобираните ламба дават много добри функционални и естетични резултати и предвидимост на късните резултати. Тези ламба не изискват допълнително присаждане на

кожа и дават възможност за първично затваряне. Друго предимството на билобираните ламба е, че те намаляват хоспитализацията, което не се случва при по-сложни рани, реконструирани по други методи. При по-голямата си част реконструкцията с билобираните ламба се извършва под местна анестезия, което намалява усложненията и смъртността. *Сн. 1 и сн. 2*

СН. 3

СН. 6

СН. 4

СН. 5

СН 7

CH. 8

CH. 10

CH. 9

CH. 10

Книгопис

1. Baker S: Local Flaps in Facial Reconstruction (ed 2). St Louis, MO, Mosby, Elsevier, 2007
2. Blume PA, Paragas LK, Sumpio BE, Attinger CE. Single-stage surgical treatment of noninfected diabetic foot ulcers. *Plast Reconstr Surg.* 2002 Feb; 109(2):601-5.
3. Bouché RT, Christensen JC, Hale DS. Unilobed and bilobed skin flaps. Detailed surgical technique for plantar lesions. *J Am Podiatr Med Assoc.* 1995; 85(1):41-8.
4. Burget GC, Menick FJ: The subunit principle in nasal reconstruction. *Plast Reconstr Surg* 76:239-247, 1985
5. Cho M, Kim DW. Modification of the Zitelli bilobed flap: a comparison of flap dynamics in human cadavers. *Arch Facial Plast Surg.* 2006;8(6):404-9.
6. Cook JL A review of the bilobed flap's design with particular emphasis on the minimization of alar displacement. *Dermatol Surg* 2000;26:354- 362

7. Cutting C: Critical closing and perfusion pressures in flap survival. *Ann Plast Surg* 9:524, 1982
8. El-Khatib HA. Bilobed fasciocutaneous flap for reconstruction of the posterior neck after necrotizing fasciitis. *Plast Reconstr Surg*. 2004;114(4):885-9.
9. Esser JFS. Gestielte loakle Nasenplastik mit zweizipfligen Lappen, Deckung des sekundaren Defektes vom ersten Zipfel durch den Zweiten. *Dtsch Zschr Chir*. 1918;143:385.
10. Iida N, Ohsumi N, Tonegawa M, Tsutsumik K. Simple method of designing a bilobed flap. *Plast Reconstr Surg*. 1999;104(2):495-9.
11. Jager T, Vogels J, Dautel G. The Zitelli design for bilobed flap applied on skin defects after digital mucous cyst excision. A review of 9 cases. *Tech Hand Up Extrem Surg*. 2012; 16(3):124-6.
12. Maruyama Y. Bilobed fasciocutaneous flap. *Br J Plast Surg*. 1985;38(4):515-7
13. McGregor JCSoutar DS. A critical assessment of the bilobed flap. *Br J Plast Surg* 1981;34:197- 2005
14. Moy RL, Grossfeld JS, Baum A, Rivlin D, Eremia S. Reconstruction of the nose utilizing a bilobed flap. *Int J Dermatol*. 1994;33(9):657-60.
15. Murakami CS Odland PP. Bilobed flap variations. *Oper Tech Otolaryngol Head Neck Surg* 1993;476- 79
16. Mutaf M, Isik D, Atik B, Bulut O. Versatility of the bilobed cervical skin flap for total ear reconstruction in the unfavorable temporoauriculomastoid region. *Plast Reconstr Surg*. 2006;118(3):652-62.
17. Yenidunya MO, Demirseren ME, Ceran C. Bilobed flap reconstruction in infraorbital skin defects. *Plast Reconstr Surg*. 2007;119(1):145-50.
18. Yenidunya MO. Axial pattern bilobed flap for the reconstruction of the midline forehead defects. *Plast Reconstr Surg*. 1999;103(2):737.
19. Yetkin H. Bilobed flaps for nonhealing ulcer treatment. *Foot Ankle Int*. 2003; 24(9):685-9.
20. Zimany A. The bi-lobed flap. *Plast Reconstr Surg* (1946). 1953; 11(6):424-34.
21. Zitelli JA. Design aspect of the bilobed flap. *Arch Facial Plast Surg*. 2008;10(3):186.
22. Zitelli JA. The bilobed flap for nasal reconstruction. *Arch Dermatol*. 1989;
23. Zoumalan RA, Hazan C, Levine VJ, Shah AR. Analysis of vector alignment with the Zitelli bilobed flap for nasal defect repair: a comparison of flap dynamics in human cadavers. *Arch Facial Plast Surg*. 2008;10(3):181

БГ Наука е безплатно, защото знанието трябва да достига до всеки.

БГ Наука е електронно издание, за да може всеки българин по света да има достъп до него.

www.nauka.bg

(Не)обикновените животни

Чавдар Черников

(Не)обикновените животни... Би било вярно да се каже, че животните и взаимоотношенията между тях описани в книгата са необикновени и уникални, но все пак мисля, че скобите са на място, защото всичко, което се случва в живата природа е просто част от живота на планетата Земя. Читателят ще се срещне със скорпиони, отровни жаби, охлюви и октоподи, дори отровни птици, ще се запознае с малко познатите страни на паразитизма, любовното поведение и канибализма в животинското царство.

Търсете книгата в книжарниците!

Продуценти:
Петър Теодосиев Росен Теодосиев

Сценаристи:
Антоан Тонев Радослав Тодоров

Режисьор
Борис Грозданов

НА НОЖ!

100 години от Балканската война.

Гледайте целия филм:
1912.NAUKA.BG

С участието на:

проф. Георги Марков, проф. Димитър Гоцев, полк. доц. Станчо Станчев,
о.р. полк. д-р Марко Златев, подполк. инж. Евгени Пенчев, доц. д-р Лизвет Любенова, доц. д-р Веселин Янчев

DLV Films

Продуценти и режисьори:
Петър Теодосиев Росен Теодосиев

Сценаристи:
Антоан Тонев Радослав Тодоров

Трагедия и Слава - 1913 г.

Гледайте целия филм:
1913.nauka.bg

Кое е най-старото укрепление, намиращо в Северна Америка? Местоположението на Форт Каролина може да е в Джорджия

Превод: Велимир Макавеев
<http://www.sciencedaily.com/>

В съобщение което би могло да пренапише историята на ранната колонизация на Новия свят, двама изследователи са изказали на 21 февруари 2014 г. предположение за възможното местоположение на най-стария форт в Северна Америка. На международна конференция, посветена на Франция, във Щатския университет на Флорида двамата са предложили нова хипотеза за местоположението на Форт Каролина, отдавна търсена крепост, построена от французите в Америка през 1564.

„Това е най-старото укрепено селище в Съединените Щати“ казва възпитаникът и историк от Щатския университет на Флорида Флечър Кроу. *„Този форт е по-стар от „Свети Августин“, който се счита за най-стария обитаван град в Америка. По-стар е от Изгубената Колония във Вирджиния с 21 години; по-стар е с 45 години*

от построения през 1607 г. форт на Джеймстаун и предшества идването на Пилигримите в Масачузетс през 1620 със 56 години.»

Съобщение за откритието на Форт Каролина е направено по време на конференцията „Флорида, Франция и Франкофонския свят“, с домакин Института по съвременни френски и франкофонски изследвания Уинтроп-Кинг и подинститута му занимаващ се с Наполеон и Френската революция. Конференцията отбелязва културните връзки между Франция и Флорида от 16 век.

Изследователи са търсили за останки от Форт Каролина повече от 150 години, но не са намерили местоположение до сега, казва Кроу. Отдавна се смята, че фортът се намира на изток от търговската част на Джаксънвил, на южния бряг на реката Сейнт

Джон. Националният мемориал Форт Каролина се намира на изток от моста Деймс пойнт.

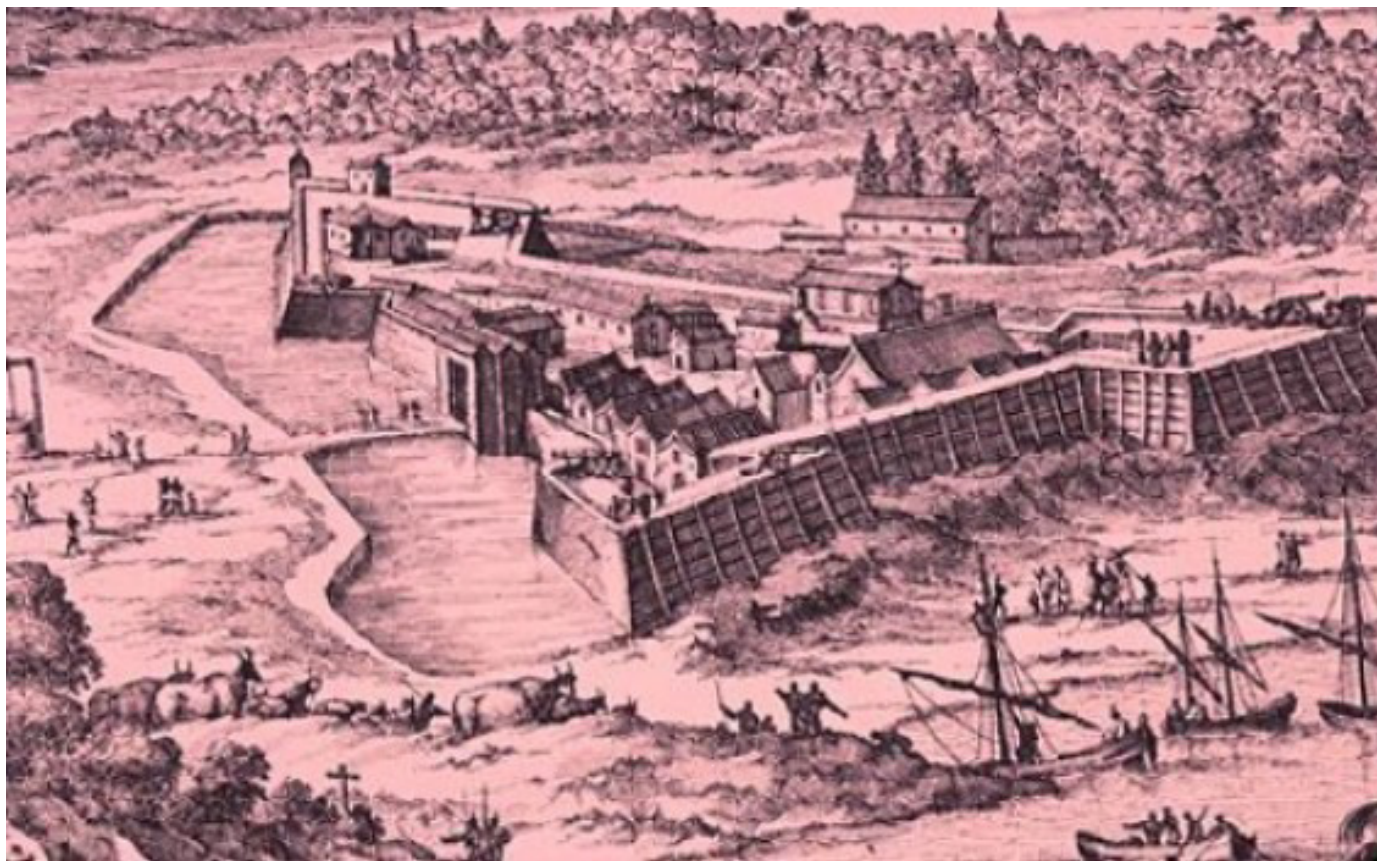
Обаче Кроу и сътрудника му, Анита Спринг, пенсиониран професор по антропология в Университета на Флорида, казват, че легендарния форт всъщност се намира близо до устието на реката Алтамаха в югоизточна Джорджия.

„Това е наистина важна научна работа и е огромна чест да бъде обявена на конференцията организирана от института Уинтрон-Кинг”, казва Мартин Мънро, професор в отдела за Модерни езици и Лингвистика на института. „Това демонстрира висотата на института и работата която правим да промотираме френската култура и франкофония-

та във Флорида, САЩ, и навсякъде по света.”

Дарин Макмеън, професор по история и член на факултета, изследващ Наполеон и Френската революция, отбелязва, че находката на Кроу и Спринг, както и самата конференция дават ясна представа за силното присъствие на Франция във Флорида и Югоизтока. *„От самото начало до ден днешен, французите и франкофоните са играли важна роля в този свят”,* казва Макмеън.

„Конференцията ни се стреми да привлече внимание към гореизброеното” Кроу, който получава доктората си по история през 1973 г. от университета на Флорида, заминава за Париж за да проведе изследване в Националната библиотека на Франция. Там той на-

мира карти от 16-ти и 17-ти век които посочват местоположението на Форт Каролина. Някои от картите са били написани на френски от 16-ти век, някои на латински, други на испански и английски.

Кроу е успял да намери френски карти от 16-ти и 18 век които съвпадат и показват това което е днешния югоизточен бряг на САЩ.

Друга причина поради която различни учени твърдят, че Форт Каролина се намира близо до Джаксънвил е защото се смята, че местните индиански племена живели близо до форта са говорели Тимукуанския език, тоест езика на индианците в Североизточна Флорида.

„Доказахме обратното, че индианците живеещи близо до укреплението са говорели на език наречен уалей,” казва Спринг. *„Говорещите уалей са живели в района Алтамаха. Не са живели в Североизточна Флорида където е Джаксънвил.”*

„Обезсърчаващият поход да се намери форта се е превърнал в нещо като мисия на американските археолози, историци и учени да намерят Светия Граал,” отбелязва тя.

„Невъзможността да се намери форта породила съмнение дали въобще е съществувал.”

През 1565 г. испански войници начело на които е бил Педро Менендес са нахлули във Форт Каролина и са изклали около 143 мъже и жени живеещи там.

Докато е изучавал парижките архиви Кроу намира карта на „Френска Флорида” от 1685 г., в нея французите показват местоположението на дузини индиански селища близо до укреплението.

Използвайки кординатите от английската карта, Кроу е успял да намери локациите на дузина индиански села които досега са се използвали от погледа на учени и археолози.

Постройката намерена от Кроу и Спринг има формата на равноностранен триъгълник обграден от ровове и стени. Върха на сградата сочи на североизток, както се е смятало и в първоначалната версия за Форт Каролина.

„Следващата стъпка е да направим археологически разкопки, за да потвърдим откритото,” казва Кроу.

За 150 години учените са смятали, че „Френска Флорида” означава Североизточна Флорида която включва Джаксънвил, Лейк сити и Гейнсвил. Изследването на Кроу и Спринг се очаква да даде нов облик на термина „Френска Флорида”.

Кроу споделя, че „Френска Флорида” формира голям овал, който се разпростира от реката Санти в Южна Каролина чак до реката Св. Мария която служи за граница между Джорджия и Флорида.

Превод: Велимир Макавеев

<http://www.sciencedaily.com/releases/2014/02/14022111218.htm>

Още за ръкописа на Войнич - учен твърди, че ръкописът е частично разчетен, текстът не е измама

Превод: Велимир Макавеев

<http://www.medievalists.net>; <http://www.bbc.com>

Професор по лингвистика смята, че е разчел няколко думи от мистериозния „Ръкопис на войнич“ - 600 годишна творба, която изненадва учените през последните стотина години.

Стивън Бакс <http://www.beds.ac.uk/crella/staff/stephen-bax>, който преподава в университета на Бедфордшайър (<http://www.beds.ac.uk/>) е показал научно съобщение и видео, в които описва теориите си за ръкописа и показва преводите на 10 думи, пред-

ставяващо названията на различни растения, описани във ръкописа.

Професор Бакс обяснява, „Започнах да работя по идеята за превеждане на думи от текста след като се запознах с различни подходи, с които успешно са преведени египетските йероглифи и други мистериозни езици. Ръкописът има много илюстрации на звезди и растения. Успях да идентифицирам някои от тях с имената им като си служех със средновековни ръкописи по билколечение

на арабски и други езици, след това започнах да декодирам думите и по-лучих вълнуващи резултати.”

В изследването си Бакс описва в детайли системата си и как е открил думи като „телец“, „хвойна“, „кориандър“, „кукуряк“, „метличина“ „черен кимион“. Бакс вярва, че откритията му премахват всякакво съмнение, че ръкописът е измама. Той допълва: *„Съдържанието на ръкописа поне що се отнася до страниците със информация за растения, изглежда достоверно. Ако погледнем до по-ранни описания на типични характеристики на средновековни билки всяка от тях е описана и анализирана в този ръкопис. С други думи, изворът не е фалшив документ.“*

Той също така предполага, че причината творба да е написана на език, не виждан досега е понеже е написан от малка група хора, чиято култура не е имала писменост. Създали са текста като са заемали някои европейски, блискоизточни елементи, за да запазят знанието си за природата. Той добавя, че *„като се приеме, че 15 век е бил време на рязка политическа и социална промяна в Европа, Балканите и Близкия изток с Тимурската експанзия достигаща Турция и Черно море и падането на Константинопол през 1453, възможно е да се счита, че е имало културно изчезване на групата хора отговорни за създаването на ръкописа.“*

Ръкописът на Войнич е намерен за пръв път през 1912 г. от търговец на

книги на име Вилфрид Войнич, като анализите му разкриват, че датите в него са от първата половина на 15 век, но досега учените не са могли да преведат нито една от думите във текста. Има няколко теории, една от тях е, че ръкописът е измама, създадена от Войнич или, че съдържа скрито знание.

Тезата на проф. Бакс обаче изглежда малко прибързана. Няма никакви данни в Европа да е имало безписмена култура, която да е написала такъв текст, при това ползвайки блискоизточни и европейски езици и после да е изчезнала. Това е чисто предположение. Преводът на растенията би трябвало да се провери внимателно – откъде се прави изводът и кои са точно думите, които съответстват на наименованията на растенията? Ако са установени, то на кой език напомнят?

Досега всички опити за разшифроване на загадъчния текст са се проваляли. Опитни дешифровчици и лингвисти са установили само, че текстът съдържа белезите на почти всички езикови групи. Или на никоя. Което ще рече, че е твърде вероятно е или средновековен, или по-късен фалшификат. Хартията му е идентифицирана приблизително от 1400 г., мастилото съответства на използваното тогава. Но кой и кога е написал текста? Загадката остава...

Музиката и „бардската“ страна на нашите англо - саксонски предци

Автор: Андрю Р. Гловър
 Превод: Велимир Макавеев
<http://www.medievalists.net;>

Докато зората се показва и огрява още една студена декемврийска утрин, два дни преди голямото зимно слънцестоене и първият ден от общо 12-те дни на коледни празници, се замислям как нашите предци са се справяли с дългите ужасяващи нощи на тишина, бури и сняг във време когато светът е възприеман по начин, много различен от сегашния. Свят на северни богове, гиганти, джуджета,

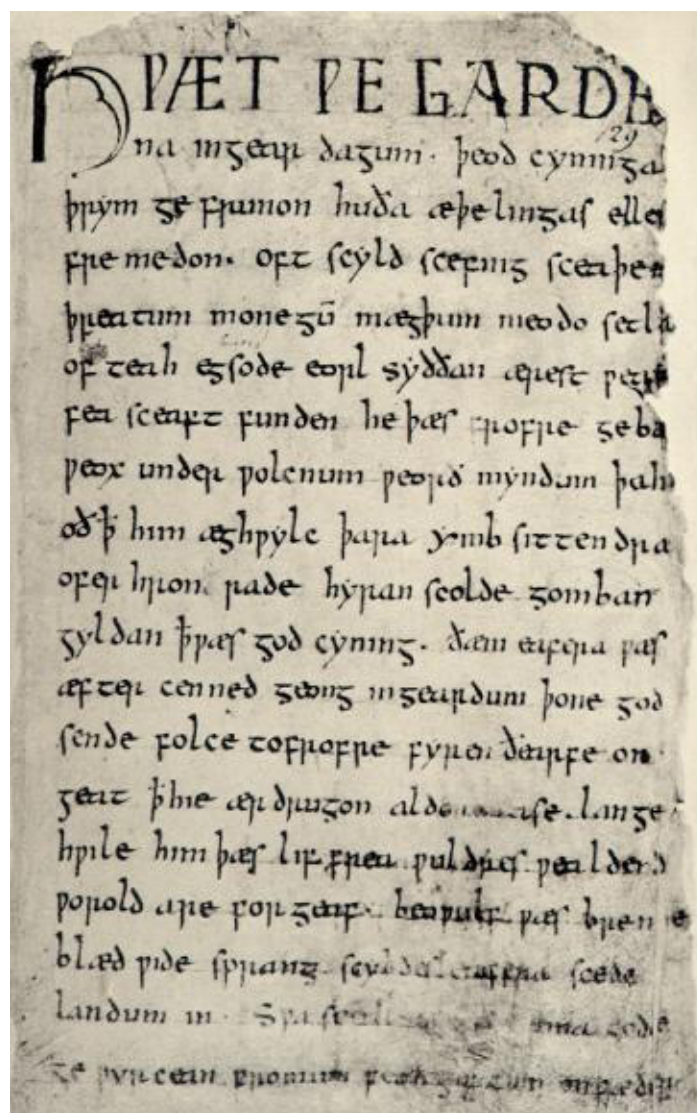
тролове, елфи и тъмни сили, дебнещи хората в свят, който те не могат да разберат и дори да се предпазят. Днес науката е обяснила много от мистериите на природата и света около нас, а също така и доста от космическите загадки, дала ни е възможностите да затръшнем вратата на свирепия свят отвън и да се чувстваме част от цивилизация, която не е само национална, но и глобална чрез медиите. Можем

да затворим входната врата направена в Германия и да я заключим с ключ изработен в Китай, с желязо доставено от Индия и да гледаме телевизионни сериали, направени в Америка чрез телевизор измайсторен в Япония, докато ядем тайландска храна и гледаме как хора живеят и умират в Африка от глад или оръжия направени в Русия и доставката им, пренасочена от полетата на смъртта в Афганистан, където са подадени от търговци на оръжия от Франция за да се борят срещу армиите на Великобритания и Америка. Схващате идеята!

Помислете си за свят без незабавна комуникация, без електричество или течаща вода, помислете за свят от малки селца където храната ви се намира в близките ниви, а добитъкът за вечерята ви дели един дом с вас. Свят където, ако сте пътували до близкия неголям град ви считат за опитни пътешественици. Свят на суеверия и малки общности, място с прост, но суров начин на живот, където човек оцелява. Място където забавлението се създава от скопа* или от пътуващ разказвач и музикант. Върнете се 1300 години назад и се опитайте да разсъждавате като предците ни, които са говорили това, което ще бъде основата на нашия език, успявали са да се забавляват в свят, където никой не е излизал от познатата му местност на повече от няколко километра. Само хускарлите** и тановите*** са познавали земите извън обкръжаващите ги и това е поради нужда от данъци и хора за войската. Представата ни за някогашния човек е тази на силен, космат и воинствен воин. Тъп-

чеш се с месо и пиан до припадък, слушащ скопите да разказват приказки за славни битки и воители които по някога не са се завръщали. До някаква степен това е истина, войните са правели всички тези неща, че дори повече, но не през цялото време. Също така са били грижовни, лоялни, религиозни, умели занаятчии които са обичали да търгуват и да се наслаждават на изящните изкуства. Англосаксонското общество от късния 5-ти век, което е било доминиращото в Британия е било с различно социално устройство от днешното и всяко племе си е имало социални пластове които са си имали

йерархии. Селяните най-отдолу, краля и местните ърлове**** отгоре като под тях са били Хускарлите (войни), следвани от свободните хора и фермерите в различните региони. Те от своя страна пък са имали роби (пленници от битките) които са помагали в обработването на земята, но всеки мъж е бил свободен до някаква степен и е дължал върност на местния благородник. Фермерът обработва земята си и плаща данък на местния лорд, ърл или тан. Били са свободомислещи и са били привиквани няколко седмици в годината да се бият като част от войската на местния господар, когато се е налагало. Та къде в целия този свят се вмества скопът/бардът, който е играл ролята не само на разказвач и създател на песни, но и на историк на общество във време когато грамотността сред простолудието е била минимална? Не са били виждани както в днешното общество като парии, негодници, особняци или използвачи. Те са били важна част от обществото като разказвачи, комици, певци, текстописци, пазители на историята на обществото, законите и фолклора. Някои са били възприемани и като вещици и вещици, които чрез занаята си са били във връзка с отвъдното, света на духовете и тъмните сили. Англосаксонското виждане за вещерството е много различно от това на Нормандско - френската църква. Те (вещерите бел. прев), заедно със скитащите хора на изкуствата са част от света на Англосаксонците преди и след християнството. Тяхната роля може да бъде разглеждана не само като на артисти, но и като

на хора свързващи света на хората със духовния чрез музиката и умението да се разказват епични приказки и поеми, разбира се докато християнството не ги е забранило като еретически.

Музиката е била виждана от нашите Англосаксонски предци като нещо от друг свят и може да бъде сама по себе си магия. В онази ера преди Норманското завоевание магията не е била нещо което е изглеждало лошо, а нещо което може да бъде добро и зло заради света, който я заобикаля.

Англосаксонците са били много повече в хармония с природата отколкото ние някога сме били, затворени в тухлените си черупки и метални превозни средства. Техния свят е бил пълен със природна магия, красива, грозна, спокойна, унищожителна. Музиката е имала силата да променя умствените състояния, да извиква различни настроения или да успокоява или окуражава хората във важни моменти. Светът на звуците е бил магично място, като дим - нещо материално, но в същото време недостъпно във физическото си състояние и както Шекспир пише в „Укротяване на опърничавата“ много векове по-късно:

„Не се плашете; островът е пълен със звуци и песни и сладки благовония които носят радост, а не вредят. Понякога хиляди инструменти свирят в моите уши, а понякога гласове ме приспиват когато от сън неспокоен съм станал.”

*Средновековен музикант в Скандинавия и Западна Европа - бел. прев

**хускарл (старонорвежск.: huskarl);

англ. housecarl) — член на воинската каста на германските народи, или на кралската гвардия в англосаксонска Британия от XI век.

***тан – нисш или среден британски ранносредновековен местен земевла-

делец и военначалник

****ърл (ярл, съкратено от по-ранното алдерман) ранносредновековен британски висш кралски приближен или управител на провинция

БГ Наука взе участие в проекта „Различните лица на европейската култура“ в Полша

БГ Наука взе участие в проекта „Citizenship can be fun!“ в Унгария

БГ Наука взе участие в проекта „Ти също можеш да си предприемач“ в Румъния

БГ Наука взе участие в проект посветен на неправителствените организации, тяхното развитие, управление и маркетинг, проекта се състоя в Италия
www.ngo.nauka.bg

БГ Наука участва в проект „Културно-историческите паметници в област София-град“.

www.monuments.bg

БГ Наука участва в „XXXIX Национална Конференция по Въпросите на обучението по Физика“, организирана от „Съюза на физиците в България“
www.nauka.bg

Пътят до Сан Стефано и предварителният мирен договор

Автор: К.ГЕРБОВ

<http://nauka.bg/forum/index.php?showtopic=16383>

Част трета

3.1. Основите на мира

Преди да падне обсадата на Плевен руското командване разбрало, че Турция вече започнала да мисли за сключване на мир и била сондирала с посланиците на Англия и Германия възможността тези държави да посредничат при преговорите. На 30 септември/12 октомври началникът на дипломатическата канцелария на главнокомандващия, Александър

Нелидов, представил доклад, в който се посочвало, че за да се изпреварят турците и англичаните, било необходимо главната квартира да има предварително подготвени минимални условия, при които тя би се съгласила да започне мирните преговори. Условието, при които може да се уреди мира трябвало да бъдат съобщени на германския и австрийския император за съгласуване. На Нелидов било възложено да формулира по-точно възможните условия, които да бъдат предявени на Високата порта при преговорите за сключване на мир.

Изготвената подробна записка относно „минимума от турски отстъпки”,

при които руското правителство можело да се съгласи да сключи мир, била готова и одобрена от император Александър II на 10/22 ноември. Тя трябвало да бъде утвърдена от канцлера Горчаков, който се намирал тогава в Букурещ. Нелидов заминал за там и след завръщането си на 24 ноември/6 декември в Пордим, където тогава била установена императорската квартира, докладвал, че канцлерът изобщо не искал да вземе отношение по въпроса. Затова проектът за мирните условия бил редактиран от трима души: помощникът на канцлера, Жомини; граф Игнатиев, който пребивавал в Букурещ на път от Петербург за Пордим; и самият Нелидов.

Поведението на канцлера всъщност било такова през цялото време, докато се водели военните действия. Той бил дълбоко обиден, че през юни го накарали да отмени текста в инструкцията до Шувалов, с който се определяли границите на България. След което Горчаков отклонявал участието си в инициативите на дипломатическата канцелария на главнокомандващия. Сам заявил, че не иска да се намесва, докато продължават военните действия.

Игнатиев характеризира състоянието на Горчаков по време на престоя си в Букурещ с думите: „Оценките на канцлера ми направиха много тежко и неприятно впечатление. Той се отнасяше към всичко с пълно равнодушие, предоставяйки събитията сами да следват своя ход: не искаше нищо да прави, нито да предприеме нещо, говорейки, „че всичко това крайно му дотегнало” и придавайки на всичко изключително личен и икономически характер. Беше ясно, че в такива ръце всички интереси на Русия рискуват да бъдат незащитени или пожертвани, особено при такива безсрамни, безсъвестни и предприемчиви съюзници като граф Андраши и Братияну.”

Генерал-адютант граф Николай Игнатиев
руски дипломат

Александр Нелидов
руски дипломат

В Букурещ Игнатиев направил доста критични бележки към съдържанието на условията на мира. То не противоречало в общи линии на неговото мнение, което било известно на сътрудника му Нелидов. Но в изложеното Игнатиев намерил допуснати съществени недоглеждания в подробностите, които можело да навредят на преследваната от руското правителство цел. Пропуските можели да повлияят на

отношенията на Русия с Австро-Унгария и да се отразят на крайния резултат на войната.

На 27 ноември/9 декември със саморъчни писма на руския император Александър II проектът на предварителните условия на мира бил изпратен на германския император Вилхелм I и австрийския император Франц Йосиф, да дадат откровените си мнения по него. Сътрудничеството на императорите щяло да направи „евентуалните виждания” толкова пълни, колкото те искали. Молбата била, условията да не се съобщават на никого, особено на английското правителство. По-късно от Берлин отговорили, че приемат условията на мира, но от Виена направили възражения.

Падането на Карс на 6/18 ноември и на Плевен на 28 ноември/10 декември 1877 г. предизвикало значителни изменения в международните отношения, като задълбочило противоречията между Русия - от една страна, и Англия и Австро-Унгария - от друга. Същевременно затишието във войната по време на продължителната обсада на Плевен било използвано за попълване на руската армия с нови сили. Към края на 1877 г. броят на войниците и офицерите в Действащата армия достигнал 554 хиляди души.

Два дни след падането на Плевен, на 30 ноември/12 декември при Александър II се състояло съвещание на военния съвет, в което взели участие военният министър Милютин, глав-

нокомандващият великият княз Николай Николаевич, румънският крал Карол, началник-щаба ген. Артур Непокойчицки и членовете на военния съвет генералите Едуард Тотлебен и Николай Обручев. Обсъден бил планът за по-нататъшните действия на руската армия. Било решено основните сили да действат по две направления. Западният отряд на ген. Йосиф Гурко да настъпи към София, като от там според обстоятелствата се отпрати към Одрин или Казанлък. Южният отряд на ген. Феодор Радецки да премине Стара планина през Шипченския проход и следван от общия резерв на армията да настъпи по долината на Тунджа в посока на Одрин.

На 1/13 декември Александър II провел ново съвещание в Пордим. Лично великият княз Николай Николаевич и началникът на дипломатическата канцелария Нелидов изразили при заминаването на императора желание да получат пълномощие за водене на преговорите с турците и за сключване на мир. Присъствали още Милютин, Непокойчицки, граф Адлерберг и Игнатиев. Темата, която трябвало да се обсъди, била какво да се предприеме, ако турците помолят за мир: да се сключва ли примирие и какви пълномощия трябва да бъдат дадени на главнокомандващия, ако се пристъпи към мирни преговори?

Императорът одобрил предложението, които дал Игнатиев. Последният считал, че докато руските войски не стигнат до Одрин, искрено предложе-

ние за прекратяване на войната с приемане на условия, каквито им се предложат от руската страна, турците няма да направят. Командването трябвало да се пази от лъжливи предложения за примирие и прекратяване на военните действия и руските войски стремително и неудържимо да вървят напред, към Галиполи и Босфора, унищожавайки турските корпуси по пътя.

За изходна точка на преговорите трябвало да служат двата документа, отхвърлени от Портата: ултиматума на Европа, представен на Цариградската конференция и Лондонския протокол. Заради тяхното неприемане започнала войната. Преговорите трябвало да започнат след като турското правителство поеме известни предварителни задължения към Русия. Подробности по тях можели да бъдат разработени впоследствие. На настоящия етап било достатъчно главнокомандващия да има разписани предварителни мирни условия, които да станат основни положения, които Портата трябва непременно да приеме, преди руските командири да имат право да се съгласят на преустановяване на военните действия.

Ако турците помолят за прекратяване на войната, трябвало да им се предложат тези основни положения. След приемането им от султана, главнокомандващият може да спре военните действия, ако прецени това за удобно и благоприятно от военна гледна точка, като поиска от турците всички необходими материални гаранции сре-

щу възобновяване на борбата. Тогава ще бъдат дадени височайшите указания за начина и мястото на водене на мирните преговори.

На съвещанието Игнатиев прочел окончателната редакция на „основните положения на условията на мира”, които бил съобщил вече на императора. Трудно е да се каже в каква степен тези положения предават съдържанието на проекта на предварителните условия, изпратен до Виена и Берлин. Игнатиев обяснява, че в село Пордим, където била императорската квартира, той бил настанен в българска къща далече от дома, заеман от Александър II. Когато бил извикан при него да говорят по въпроса, за да се приключи веднага с него, Игнатиев без да излиза от дома, написал черновата на условията, прочел я и след одобряването на текста я преписал, като оставил екземпляр на императора.

Повече подробности за последната редакция на основните положения на условията на мира, наречена „основи на мира”, под която са сложили подписите си на 19/31 януари 1878 г. в Одрин главнокомандващия Николай Николаевич и турските пълномощници Сервер паша и Намък паша, дава Николай Игнатиев. В своите записки той предава условията така:

„Ако турците помолят за примирие или за мир нашите предни постове, Негово императорско височество главнокомандуващият е длъжен да заповяда да се отговори, че военните

действия не могат да бъдат преустановени, освен ако Негово величество султанът не приеме следните принципи положения:

1. България в границите на територията, където мнозинството от населението принадлежи към българската народност, и в никакъв случай не по-малка от очертаната на Цариградската конференция територия, ще бъде преобразувана в самоуправляващо се княжество, плащащо данък на Портата, с народно християнско правителство и земска войска. Османските войски няма да имат правото да стоят в България (с изключение на някои пунктове, които ще бъдат определени по взаимно споразумение).
2. Независимостта на Черна гора се признава от султана, който отстъпва на княз Никола територията, завладяна със силата на оръжието от черногорците. Окончателната граница ще бъде определена впоследствие.
3. Признава се независимостта на Румъния и Сърбия. На първата ще бъде дадено териториално възнаграждение, а границите на втората ще бъдат изменени в съответствие със стратегическите съображения.
4. На Босна и Херцеговина ще бъде дадено автономно управление с достатъчно гаранции за него. Реформи в същия дух ще бъдат въведени в другите християнски области на Турция.
5. Портата се задължава напълно да възнагради с пари или с териториални отстъпки Русия за всички разности по войната и жертвите, които тя беше принудена да направи. Негово

величество султанът ще се споразумее с Негово величество императора за запазване правата и потребностите на Русия като крайбрежна държава в Босфора и Дарданелите.

6. Като доказателство, че ще приемат без всякакво изменение тези основни принципи, османските пълномощници незабавно ще се явят в Одеса или Севастопол, за да преговарят непосредствено с руския пълномощник за предварителните мирни условия.

Щом като приемането на тези предварителни основни условия от Негово величество султана бъде официално съобщено на главнокомандуващите императорските армии, конвенциите за примирие трябва да бъдат договорени на двата военни театъра и военните действия временно могат да бъдат преустановени. Двата главнокомандуващи ще получат правото да допълнят гореспоменатите шест пункта с искането турците да предадат някои крепости като материална гаранция за искреното приемане от Портата на нашите условия за примирие и тръгването ѝ по пътя на мирните преговори.“

Основите на мира изброени в точки 1-5 са принципите, върху които трябвало да бъде изграден бъдещият мирен договор. Русия е поставяла като условие турските пълномощници да приемат безрезервно тези принципи преди да започнат самите преговори. Главнокомандващият трябвало да има пълномощия за сключване само на примирие. Канцлерът Горчаков не желал да

предостави сключването на мирния договор с турците на граф Игнатиев, а настоявал пред императора, че неговият подпис трябвало да стои върху договора. Затова Игнатиев предложил да се изберат Одеса или Севастопол като пунктове, където канцлерът може да пристигне спокойно в ж. п. вагон. По море през Черно море, той решително отказвал да отиде в Цариград.

Императорът искал основите на мира, като нов документ, да бъде видян от Горчаков и тогава да го утвърди. На 5/17 декември Александър II отпътувал за Русия. По време на престоя му в Букурещ документът бил обсъден между него, канцлера и Игнатиев. Горчаков предложил само незначителни редакционни изменения. В него не били отразени възраженията на Виена, тъй като те още не били получени.

В Петербург Игнатиев изготвил проект за инструкция на главнокомандващия, в случай че турците предложат прекратяване на военните действия и пристъпване към мирни преговори. Този проект бил предаден на 7/19 декември в главния щаб за изпращане със специални куриери до двамата главнокомандващи. Инструкцията била разработена на база на записката с основите на мира, която Игнатиев бил направил в Пордим и която била утвърдена на 17/29 декември, като по-подробно били разписани действията на главнокомандващия.

В инструкцията било подчертано, че ако в действащата армия се яви до-

верено лице, изпратено от султана с предложение да се спре настъпление-то на руските войски, за да се започнат мирни преговори, то главнокомандващите на двете армии трябвало да отговорят, че те не са упълномощени да водят преговорите за мир и могат да прекратят военните действия и сключат формално примирие само след като получат от великия везир официално писмено съобщение за съгласието на османското правителство да приеме предварителните условия. Последните щели да послужат за изходна точка на бъдещите мирни преговори, които се предвиждало да станат в Одеса или Севастопол - там трябвало да бъдат изработени предварителните условия на мира.

За да стане ясно, че Портата действително има трайни намерения да прекрати военните действия и да тръгне по мирния път, било необходимо главнокомандващият да изиска като материална гаранция за необратимост, да бъдат евакуирани турските войски от някои важни стратегически позиции и от най-важните, все още непревзети към съответния момент крепости – две на Дунав и Ерзерум в Анадола. Конкретният избор на позициите и крепостите трябвало да бъде направен с оглед, ако не се състоят мирните преговори или те бъдат прекъснати, турците да не могат да възобновят военните действия с надежда за успех.

При съставяне на инструкцията Игнатиев предвидил изключително точно реакцията на турците, която била

демонстрирана по-късно от тях в Казанлък. Руският дипломат написал, че турският пълномощник, изпратен да преговаря за мир, най-вероятно щял да се позове на неочакваността на исканията и липсата на конкретни за случая инструкции. Тогава можело да му се даде копие от руските искания и при взаимно споразумение да се определи възможно най-кратък срок за получаване на писмен отговор в предварително определен пункт. Едновременно с това турското доверено лице трябвало да се предупреди, че военните действия няма да бъдат преустановени, докато не се получи положителен отговор от Портата. Желателно било след заминаването на пълномощника военните операции да бъдат засилени, за да се създаде паника в Цариград.

3.2. Турция търси европейско посредничество, Англия се активизира

Падането на Плевен накарало турското правителство да стигне до извода, че изходът от войната вече бил предрешен. На 30 ноември/12 декември турският министър на външните работи Сервер паша изпратил циркулярна нота до турските посланици в столиците на Великите сили с указание да поискат от съответните правителства да посредничат за възстановяването на мира. В нотата се отхвърляло декларираното в манифеста на руския цар, че целта на войната била подобряването на положението на християнското население. След приемането

на конституцията следвало да се осъществи заложената в нея административна реорганизация на Османската империя, но войната попречила на реализирането на прокламираните реформи. „Ние мислим, че е дошъл моментът, когато двете страни могат да приемат мир, без да компрометират достойнството си и когато Европа може съвсем ползотворно да предложи добрите си услуги”, се заявявало в нотата. Турското правителство било готово да поиска мир и апелирало към великите сили да приемат благосклонно искането.

Видяла опасност призованите за посредничество държави да я игнорират, ако започнат директни преговори с Русия, Портата на 2/14 декември ги информирала, че обсъждането на условията за мир не могат да се водят без сътрудничеството на турското правителство. Иначе щяло да се получи, както с Цариградската конференция и Лондонския протокол – ще се появят затруднения и сериозни възражения.

След падането на Плевен заплахата за Цариград и Проливите отново се изправила пред членовете на английското правителство. На 1/13 декември Дарби връчил на Шувалов меморандум, в който се припомняли обещанието на Горчаков от месец май, че императорът нямал намерение да завладява турската столица. По-нататък била изразена убеденост, че ако руските армии напреднат на юг от Балкана, няма да бъде направен опит за окупиране на Цариград или Дарданели-

те. Русия за пореден път била предупредена, че даже и да е предизвикана от военни съображения, временната окупация на Цариград е събитие, което било най-желателно да се избегне. В противен случай правителството на кралицата се считало за свободно да поеме курс към защита на британските интереси.

Отговорът на Горчаков от 4/16 декември бил, че продължението на войната зависело и от Англия. Ако турците се убедели, че при една руска заплаха срещу Цариград английското правителство ще изостави политиката си на неутралитет, те ще продължат да се съпротивляват, което ще застави Русия да продължи операцията си до самата столица. Нещата можело да изглеждат много по-различни, ако поведението и езика на лондонския кабинет станели такива, че да убедят напълно Портата да не се надява на помощ отвън. Императорът щял да спре войната само тогава, когато Турция се задължи да сключи здрав мирен договор, даващ ефективни гаранции против възникването на непрекъснати кризи, нарушаващи мира между Русия и Турция.

Колкото до Цариград, изказаното вече становище на руското правителство не се било променило. Завладяването му не било в намеренията на Негово императорско величество. Той продължавал да гледа на него като на град с общи интереси, чийто статут можел да бъде уреден по пътя на общото разбирателство между държавите. Според императорът, ако се повдигнел въпро-

сът за притежанието на Цариград, то той не трябвало да принадлежи на някоя от Великите сили.

Накрая на своя меморандум Горчаков поискал от Дарби да дефинира по-ясно какви са британските интереси, които той счита, че могат да бъдат засегнати от войната, с оглед да бъдат намерени средства за примиряването им с тези на Русия, които тя от своя страна била длъжна да защитава.

Англия единствена от великите сили откликнала на турската нота за посредничество. Посланикът на Великата порта в Лондон, Музурус паша, представил апела на английския външен министър на 2/14 декември. В същия ден се състояло и заседание на английския кабинет, свикано от премиера три дена преди това. Кое то подсказва, че съдържанието на турската нота е било съгласувано предварително с Бийкънсфийлд.

На заседанието първият министър изненадал кабинета с три предложения: да се поиска от парламента извънреден кредит от 6 милиона фунта стерлинги за въоръжаване на експедиционен корпус, който в недалечно време можел да бъде изпратен на Балканите, за да защити интересите на империята от прекомерните претенции на цар Александър; да се свика предсрочно парламента за гласуване на този кредит; правителството да предложи посредничеството си между воюващите страни. Под последното се разбирало „Нейно величество да започне прего-

вори като посредник между воюващите”.

По-голямата част от членовете на кабинета приели предложенията, но Дарби, Карнарвън и Солсбъри не се съгласили с тях. Според Солсбъри предложенията водели до съюз с Турция и до нова Кримска война. Третото пък предложение, било иронично разчетено като: Бийкънсфийлд да посредничи сам между воюващите. Дарби обърнал внимание на изпратената вече нота до Русия и предложил да се изчака, за да се разбере какъв ще бъде отговорът. Той пледирал да бъде отхвърлена всяка идея за активна намеса на Англия в блискоизточните дела. Настояванията на Бийкънсфийлд били най-вече за свикване на парламента в най-скоро време, още следващия месец. Основните дебати по трите въпроса били насрочени на 5/17 декември, което било в понеделник.

В събота на 3/15 декември кралица Виктория направила публична демонстрация, с която искала да покаже, че безрезервно подкрепя своя първи министър. Тя почела Бийкънсфийлд с лично посещение в неговото имение Хюъндън Манър (Hughenden Manor). Това било прието като знак на изключително внимание, тъй като за последен път такава чест на английски премиер била оказана през 1841 г. Оценката на домакина след височайшето посещение била: „Визитата в събота имаше голям успех... Феята се възхищаваше и интересуваше от всичко и ми написа по този повод много

мило писмо.”

Кралица Виктория и лорд Бийкънсфийлд се отпращат към Хоувъртън мавър.
от The Graphic от 23 декември 1877 г.

Заседанието на 5/17 декември било много бурно, но след два часа и половина дискусии пак нищо не било решено. Бийкънсфийлд заявил, че ще си подаде оставката. По време на дискусията станало ясно, че Дарби, Карнарвън и Солсбъри реално не искали Англия нито да се противопоставя на Русия, нито да помага на Турция. Направено било ново отлагане на заседанието за следващия ден.

Тогава Бийкънсфийлд заявил, че на този етап всъщност не се поставял въпроса за някаква намеса във войната, а само за гласуване на увеличение на военните сили и на съответните раз-

ходи за това. Министрите, които били несъгласни с министър-председателя, решили да направят компромис и се съгласили парламентът, който се намирал тогава в коледна ваканция, да бъде свикан по-рано от обичайното време, което било в последните дни на февруари, за да гласува увеличението на военния бюджет. Одобрено било и предложението Англия да поеме посредничеството между двете воюващи сили, на което Дарби се противопоставял, но в името на съгласието в кабинета накрая приел. В официозната преса се появило съобщение на кралицата, че по настояване на премиерата свиква парламента извънредно на 5/17 януари 1878 г. „поради неотложни важни събития”.

Султан Абдул Хамид II на 14/26 декември отправил лична молба към кралица Виктория за посредничество при възстановяването на мира. Английският посланик в Петербург, Лофтус, на 16/28 декември уведомил княз Горчаков за молбата на султана и заявил, че правителството на кралицата считало за свой дълг да направи усилие за слагане на край на войната между Русия и Турция, тъй като времето за това било дошло. От името на Дарби посланикът запитал, дали императорът е склонен да приеме предложението за мир. Горчаков отговорил, че Русия желала да се постигне мир, но за тази цел Портата трябвало да се отнесе до главнокомандващите руските армии в Европа и Азия, които щели да представят условията, върху които ще се сключи примирие.

Дарби съобщил чрез Лейърд в Цариград искането на Горчаков. Портата приела по принцип предложението на Русия и осведомила английското правителство за готовността си да сключи примирие, като го помолила за неговото съдействие. Дарби отговорил, че Англия не е посредник между воюващите, а само е попитала дали руският император е склонен да започне преговори за мир. На 27 декември/8 януари английският външен министър наредил на посланик Лейърд да съобщи официално на Портата, че за водене на преговорите за примирие, трябва да се изпратят пълномощници в руската главна квартира. Същият ден турското правителство изпратило телеграма до главнокомандващия Николай Николаевич, с която го уведомявало, че Високата порта е решила да започне преговори за примирие.

Абдул Хамид отправил на 29 декември/10 януари лична молба към кралица Виктория, вече за посредничество за по-бързо уреждане на примирието. Четири дни по-късно кралицата изпратила телеграма до Александър II, изразявайки надежда, че той ще ускори преговорите. Императорът още на следващият ден отговорил кратко и доста рязко на Виктория, че той също желяел бързо да се постигне мир, който обаче трябвало да бъде сериозен и дълготраен. Главнокомандващите на двете руски армии в Европа и Азия знаели условията, при които можели да прекратят военните действия. Запознал се с писмото на императора, Бийкънсфийлд определил отговора

му като „груб“ и „вулгарен“.

Разбрал, че руската армия вече е преминала Балкана, на 28 декември/9 януари Дарби решил да „дефинира“ по искане на Горчаков по-конкретно британските интереси, които можело да бъдат засегнати от войната, с които Русия обещала да намери начин да се съобрази. Дарби наредил на Лофтус съдържанието на отговора, а той изготвил меморандум, който предал на Горчаков на 1/13 януари. Английското правителство считало, че всякакви операции, които водели до поставянето под руски контрол на преминаването през Дарданелите, щели да бъдат пречка за постигане на приемливо споразумение. По този повод към Горчаков бил отправен въпросът, дали той е готов да даде уверения на английското правителство, че никакви руски сили няма да бъдат изпратени на Галиполския полуостров. Въпросът бил актуален, защото по това време в Лондон дискутирали решението за навлизане на английския флот в Дарданелите (виж по-нататък).

Като отговор Горчаков чрез Лофтус на 3/15 януари още веднъж уверил английското правителство, че правителството на императора няма намерение да предприема операции по посока на Галиполи, освен ако там не бъдат концентрирани турски редовни войски. Той се надявал също, че и правителството на кралицата няма намерение да окупира полуострова и да наруши своя неутралитет, което би окуражило Портата да продължи да се съпроти-

влява.

Последно застраховане на Англия срещу действията на Русия било искането на Дарби от 2/14 януари, Лофтус да заяви на Горчаков становището на английското правителство, че всеки договор между Русия и Портата, в който се засягали договорите от 1856 и 1871 г., е европейски договор. И като такъв, той нямало да се приеме за валиден без съгласието на силите, подписали по-ранните договори. Същото заявление било изпратено за сведение и на Портата и било причина тя да приема, че по всяко време на преговорите Англия стои зад нея по този въпрос.

3.3. Турция иска примирие с Русия

На 27 декември/8 януари турският военен министър Реуф паша изпратил телеграма до главнокомандващия на руската армия Николай Николаевич, с която го уведомява, че Високата порта е поръчала на главнокомандващия на турската войска в Румелия Мехмед Али паша, пребиваващ в Пазарджик, да започне преговори за примирие и го е снабдила със съответните пълномощия. Министърът молел да бъде указано на турският пълномощник къде да отиде и с кого да преговаря.

Телеграмата била получена на следващия ден, защото била изпратена през Букурещ. Великият княз Николай Николаевич веднага отговорил на Реуф паша, както било уговорено с императора, че преговорите могат да бъдат во-

дени само с него, главнокомандващия, и не може да става дума за примирие без предварително да бъдат приети основите на мира. На ген. Гурко било заповядано да предаде на Мехмед Али паша, който бил в Пазарджик, да отиде в главната квартира. Заедно с това ръководителят на Западния отряд трябвало да продължава енергично воденето на военните действия и да не ги прекратява, докато не получи специална заповед. На императора в Петербург великият княз съобщил за полученото от турците предложение за преговори и отговорът, който дал. Поискал да му бъдат изпратени по телеграфа инструкции за действие.

Александър II одобрил на 29 декември/10 януари отговора, даден от главнокомандващият на Реуф паша. Съобщил също, че исканите инструкции са били изпратени с военен куриер (фелдегер) на 21 декември 1877 г./2 януари 1878 г. и дал съвет, ако се появят турските пълномощници, да не се бърза с обявяване на условията на мира и по възможност да се проточат преговорите, като през това време военните действия не отслабват. Това било продиктувано от получените възражения на австро-унгарското правителство относно изпратените му основи на мира. С протакането на започването на преговорите са целяло да се спечели време, необходимо на Русия за постигане на споразумение с Австрия.

Него ден в главната квартира пристигнали телеграми от различни руски военни части, които споменаваха за

дошли при тях турски парламентъори, които твърдели, че вече било обявено примирие и искали да разберат какви са условията му. Оказало се, че намерението на Портата да започне преговори за примирие, предизвикали недоразумение сред турските войски на фронта. Причината била, че Сюлейман паша на 27 декември/8 януари изпратил до турските военачалници писмо, в което ги уведомявал, че ще се сключи примирие и им нареждал да се въздържат от всякакви военни действия. Не малко от командирите решили, че военните действия ще бъдат преустановени и от руска страна и за това потърсили контакт с противниците си, за да разберат какви са условията. Командирите на руските

части обаче, нямали заповед да спрат военните действия.

Междувременно на 28 декември/9 януари капитулирала турската Централна армия, защитаваща отбранителната линия Шипка-Шейново. На 29 декември/10 януари главната квартира напуснала Ловеч и се насочила към Казанлък, където се установила на 31 декември/12 януари. Било решено там да се проведе първата среща с турските пълномощници.

На 30 декември/11 януари в състава на турското правителство била извършена промяна. Великият везир Едхем паша, привърженик на войната, бил сменен с по-миролюбивия Хамди

Император Александър II

Велик княз Николай Николаевич

паша. С изключение на външния министър Сервер паша, който постоянно наблягал върху необходимостта от сключване на мир, всички останали министри били сменени с други, по-малко известни личности, вероятно посочени от новия велик везир. Направени били постъпки за получаване на помощ от виенския двор, като бил използван протурско настроеният австроунгарски посланик в Цариград граф Зичи.

Същият ден Реуф паша изпратил втора телеграма до главнокомандващия с молба да му бъдат изпратени условията на мира. Последвала нова телеграма на главнокомандващия до Петербург с известие за тези събития и искане на отговор за излизане от затрудненото положение. На следващия ден бил изпратен отговор на Реуф паша, че основите на мира ще бъдат съобщени на лицето, което пристигне при главнокомандващия с пълномощия да ги получи.

На 1/13 януари руският император наредил на главнокомандващия да продължава настъплението без никакво забавяне. Последният докладвал, че издал подробна оперативна заповед за преминаване на частите в енергично настъпление съгласно плана на руското командване за заключителното настъпление към Одрин.

Реуф паша в същия ден изпратил телеграма до главнокомандващия, с която го осведомил за отпътуването от Ца-

риград на пълномощниците на Високата порта за водене на преговори за примирие. За такива били определени министърът на външните работи Сервер паша и министърът на султанския двор Намък паша. Те трябвало да тръгнат от Цариград същия ден. Телеграмата била получена едва на 3/15 януари.

Пак на 1/13 януари Абдул Хамид II изпратил телеграма до Александър II, която била получена на 3/15 януари. Веднага съдържанието ѝ било предадено от Горчаков на Николай Николаевич. Телеграмата била получена в главната квартира на 5/17 януари. В нея се казвало:

„Оплаквайки дълбоко нещастните обстоятелства, които повлякоха след себе си тази злополучна война между двете империи, призвани да живеят постоянно в добро съгласие, и пламенно желяйки да приключи възможно най-скоро с безполезното кръвопролитие, противно също и на толкова известния с човеколюбивите си чувства Ваше императорско величество – аз, след споразумение на моето правителство с Негово императорско величество великия княз Николай, назначих моя министър на чуждестранните дела Сервер паша и високопоставения сановник на империята Намък паша за пълномощници, възлагайки им да се уговорят относно основите на мира и условията за примирие. Пълномощниците ще потеглят за Казанлък в другия ден, във вторник 3/15 януари. Надявам се Ваше величество, в очакване на резултата от тези преговори, че ще

благоволите да дадете съответните заповеди за прекратяване на военните действия по целия театър на войната.”

Горчаков пояснява за отговора на императора: той желаел мир и възстановяване на добрите отношения с Портата, но можел да се съгласи на сключване на примирие само след като Портата приеме условията, които вече са изпратени на главнокомандващите в Европа и Азия. (Пълният текст на телеграмите на султана до императора и на неговия отговор е публикуван на френски и български език в записките на граф Игнатиев.)

На 2/14 януари Н. Николаевич отказал да приеме противников парламентър, който искал да бъдат спрени военните действия. Парламентърът бил изпратен още на 27 декември/8 януари от пловдивския валия по поръчение на Реуф паша. Бил тръгнал за Ловеч и в Карлово като срещнал руски военни, поискал да бъде заведен при великия княз. Повели го към Габрово, но по пътя разбрали, че великият княз вече е в Казанлък. Когато казали на парламентъра, че ще изменят маршрута, той попитал къде ще преминат през Балкана. Наложило се да му обяснят, че няма да минават Балкана, защото великият княз вече бил в Казанлък, а турската армия от Шипка била пленена. Турчинът пребледнял и едва промълвил: „Тогава ние сме загубени!” И разказал, че когато Сюлейман паша разбрал на 27 декември/8 януари за искането на Портата да сключи примирие, коментирал:

„Явно в Цариград считат руснаците за глупаци. Нима те извършват поход през Балкана само за да сключат примирие? Ако нашите не искат повече да воюват, нека направо да поискат мир, а не примирие.” Историята за парламентъра завършва с това, как Николай Николаевич наредил да му бъде предадено, че примирие няма да има, докато не бъдат подписани предварителните условия на мира.

В Цариград изглежда също са решили, че след падането на укрепения лагер при Шипка-Шейново войната била вече изгубена и както бе споменато, след като Реуф паша поискал примирие, пет дена по-късно султанът изразил готовност пред руския император за постигане на траен мир. Интересна подробност е предписанието, което на 4/16 януари мюсюлманския духовен водач шейх-ул-ислама дал на духовенството: то трябвало да поучава в джамиите народа, да се покори на волята на Аллаха и да приеме исканията на победителя.

Излъгано в своите очаквания за военна помощ от страна на Англия и Австро-Унгария, пред очертаващия се разгром на империята турското правителство трябвало да побърза със сключване на договора за примирие. На 7/19 януари неговите пълномощници със свита и прислуга (28 тежки товарни коли със султанска кухня и около 80 души прислуга) пристигнали в главната квартира в Казанлък, където били приети с почести. Вечерта били посетени от Нелидов, който

после доложил на великия княз, че те били угнетени и готови на най-лошото и че разчитат единствено на мило-сърдието и великодушието на руския господар.

Същият ден, след като пълномощниците вече били пристигнали, била получена телеграма, съставена на 5/17 януари. В нея Горчаков известявал за желанието на императора, ако още не са съобщени на турците условията, които трябва да предшестват сключването на примирие, те да бъдат запитани, какви условия Портата предлага за прекратяване на военните действия. Щом бъдат представени тези условия, съдържанието им да се телеграфира в Петербург. Промяната в начина на действие била обяснена с необходимостта да се печели време. На възражението на Австрия от 27 декември/8 януари Александър II отговорил на Франц Йосиф на същия 5/17 януари, като известил за това и император Вилхелм (виж по-нататък). Забавянето на преговорите имало за цел, ако е възможно да се изчака получаването на отговорите от Виена и Берлин. В Петербург имали съмнения, че Бийкънсфийлд искал да използва основите на мира, за да скара Русия с Австро-Унгария. Във всички случаи военните действия не трябвало да се спират.

Николай Николаевич останал недоволен от съдържанието на телеграмата, тъй като изразеното в нея желание да се проточат преговорите за печелене на време, противоречало на предишните указания на императора. Вели-

кият княз бил на мнение, че било по-добре Бийкънсфийлд да бъде поставен пред свършен факт и примирието да се сключи на база на основите, които били предварително добре обмислени. А с Австрия не си струвало много да се разговаря.

Главнокомандващият приел турските пълномощници на официална аудиенция в 11 часа сутринта на 8/20 януари. Съгласно желанието на императора, Н. Николаевич няколкократно настоял пълномощниците да представят своите предложения. Те отговорили, че нямат никакви предложения: след като султанът получил отговора на главнокомандващия, били изпратени да чуят предлаганите им условия за мир. Тъй като настоятелно молили военните действия да бъдат спрени най-скоро, а от руска страна вече било заявено, че примирие ще има след приемане на основите на мира, великият княз бил принуден да им съобщи условията, след приемането на които можело да се прекратят военните действия. Взели ги да ги разгледат и дадат отговор. След това имали среща с Нелидов, който им разяснил за какво става дума и ги предупредил, че на следващия ден ще има официална беседа с главнокомандващият и те трябвало да обмислят своя отговор.

Междувременно военната обстановка непрекъснато се променяла. След разговора с турските пълномощници Николай Николаевич изпратил телеграма в Петербург, в която докладвал за срещата си с тях. Предал и промяната на събитията: Сюлейман паша бил

разбит при Пловдив и руските отряди стояли пред вратите на Одрин. Последните от забавянето на преговорите и продължаването на военните действия щели да бъдат: завземане на Одрин и продължаване на настъпление към Цариград. Това щяло да доведе до неизбежното от военни съображения завземане на Галиполи (за да бъде защитен тилът на армията при Цариград). Кое то обаче, според указанията на императора не трябвало да става, защото щяла да се утежни политическата обстановка. Забавянето на преговорите не било изгодно и защото европейските страни можели да останат с впечатление, че това се прави, за да бъде завзета по-голяма част от земята на неприятеля.

Същата вечер Николай Николаевич получил телеграма от ген. Струков, началник на кавалерийския авангард на частите на ген. Скобелев, изпратена предния ден от Мустафа паша (Свиленград). Струков съобщил, че Одрин бил напуснат от губернатора и турската войска, като преди това били взривени барутните и артилерийските складове. Възникнали пожари, настъпила паника и при него дошли петима чужденци от града с молба той да бъде завзет по-скоро и се установи ред в него. Главнокомандващият веднага дал разпореждане на ген. Скобелев незабавно да завземе Одрин.

Официалната среща на Николай Николаевич със Сервер паша и Намък паша започнала на 9/21 януари в 12 часа и продължила точно два часа.

Присъствали също Нелидов и Непокойчицки. Намък паша заявил, че те съзнавали, че са победени напълно и са дошли при Негово височество да заявят, че се доверяват на великодушното и милосърдието на господаря на Русия. Те имали много широки пълномощия, но това, което се искало, било почти равносилно на унищожаването на турската империя. И той не можел да приеме отговорността да се съгласи на подобни условия. Затова моли за смекчаване на изискванията. Възраженията на турските пълномощници се отнасяли главно към предвиденото в руските основи създаване на българско княжество, обхващащо територии, признати от Цариградската конференция за българска автономия, но според тях приемането на този пункт означавало гибел за Османската империя. Великият княз отговорил, че не може да направи никакви отстъпки: давал им два часа за размисъл и след това, ако не приемат условията, настъплението щяло да бъде продължено енергично напред.

В 4 часа пълномощниците отново дошли при главнокомандващия и заявили, че разбират напълно, че руските представители нямали указание да направят отстъпка. И че с всеки нов успех на руското оръжие те имали пълното основание даже да утежнят тежестта на предлаганите условия. Независимо от това, те нямали право да приемат предложените им условия и трябвало да попитат Портата. Понеже нямало пряка телеграфна връзка с Цариград, съобщаването на условията

и получаването на отговор по тях, можело да отнеме 36 часа, ако телеграмата е шифрована (нешифрованите телеграми пътували 18 часа). Можело да минат и 4-5 дена, докато получат отговор. Затова те предлагали сами да идат до Цариград, за да получат инструкции.

На Сервер паша било поръчано да узнае съставените от Русия условия и да телеграфира за тяхното съдържание на великия везир, който след това трябвало да свика извънреден съвет. В заседанието на този съвет трябвало да вземат участие големите, президентите на двете палати на турския парламент и останалите висши сановници. Съветът трябвало да се председателства от султан Абдул Хамид.

Великият княз отговорил, че много съжалявал за ограничените пълномощия на пратениците и счел преговорите за прекъснати. Щял да телеграфира за резултата от срещата на императора и да продължи настъпленieto. Пълномощниците дори и да премислят, той, великият княз вече нямал право да приеме тяхното съгласие с предложените условия, а трябвало да поиска величайша заповед: ще останат ли старите условия или ще бъдат поставени нови. „Обстановката се изменя ежедневно в наша полза и затова условията, които днес се считат за достатъчни, могат утре да се окажат недостатъчни”, заявил Николай Николаевич, очевидно виждайки зад ситуацията възможност да се ревизират основите на мира, ако не се постигне

съгласие с Виена и Берлин.

След преустановяване на преговорите Нелидов разказал, че в частните разговори, които провел с турските пълномощници и някои от членовете на тяхната свита, те озлобено ругаели Англия, която ги вкарала във войната, а сега ги оставяла на произвола на съдбата. В това отношение е показателно написаното от Лейърд в неговите спомени, че задачата му в Цариград била да насърчава турците така, че те да не стигат до мисълта, че Англия ще им се притече на помощ и в същото време да ги кара да мислят, че все пак Англия ще се намеси, когато бъдат сериозно застрашени нейните интереси.

За същия Лейърд в руската преса е изнесена информация, че той всячески се стараел да предотврати възможността Портата да се договори директно с Русия за условията, при които да се сключи мира. У дейците на старотурската партия имало желание това да стане без участието на западните държави и така да се постигнат по-благоприятни условия за Турция. За да ги отклони от тези намерения, английският посланик уговарял турците да се съпротивляват до край и обещавал, че Англия ще им помогне с оръжие и пари.

Сервер паша се изказал особено остро и по отношение на Игнатиев. Турският сановник бил привърженик на идеята за тясно съгласие и съюз с Русия и никога нямало да отстъпи от тази политика, ако не бил Игнатиев.

Той непрекъснато подчертавал, че със Сервер паша били на едно мнение по въпроса и това накарало последният да се възпротиви на споразумението с Русия, защото иначе турското правителството щяло да го заподозре, че е подкупен. Вероятно изреченото е било опит да се дискредитира Игнатиев.

3.4. Мирният договор между Русия и Турция ще бъде предварителен

Франц Йосиф едва на 27 декември/8 януари отговорил на писмото на Александър II от 27 ноември/9 декември. Това забавяне Игнатиев обяснява с увереността на Австро-Унгария, че руската армия няма да предприеме настъпателни действия по време на зимата. Андраши не очаквал толкова бърза развързка и бил изненадан от събитията в България.

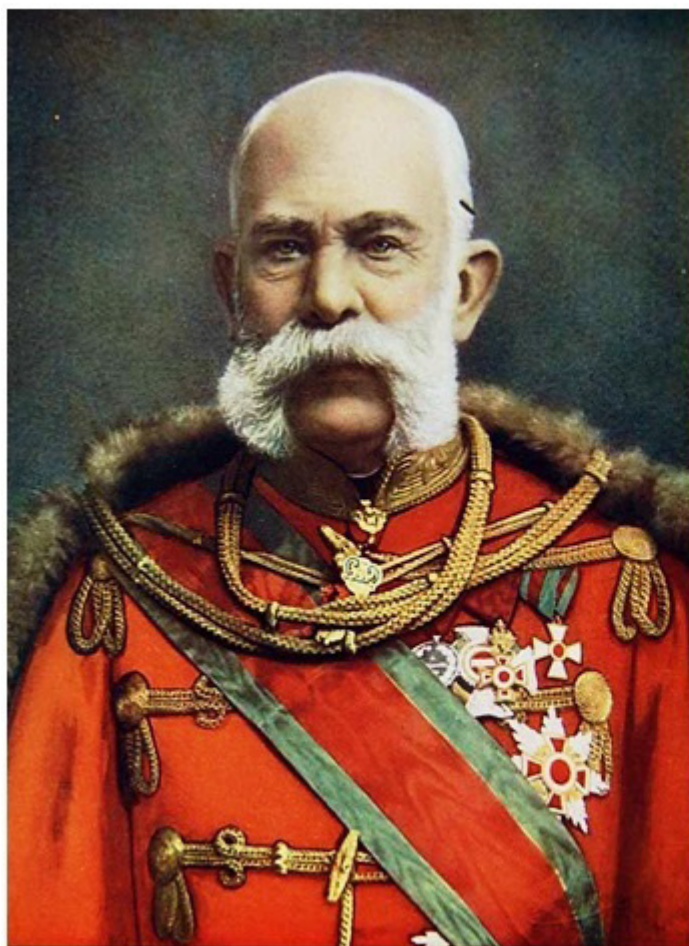
В писмото си австрийският император изказал комплименти за действията на руската армия, която покрила себе си и руското знаме със слава, но изразил неодобрение на съобщените му условия за бъдещия мир. Считал, че обявяването на войната било прибързано – не се изчакал „естествения процес на разпадане на Османската империя“. Тъй като разпадът ѝ още не бил настъпил, организацията на Балканския полуостров нямало да може да достигне до окончателния резултат, който бил предвиждан в Райхщадт. Турция можела да загине от силата на оръжието, но в обществото нямало създадено убеждението, че тя е загубила своята

жизненост и че народите в нея не могат да търпят повече турското господство. Затова руските предложения нямало да намерят широка подкрепа в Европа и шансът да се достигнат желаните от Русия решения бил малък. Трябвало да се поиска от Турция да осъществи реформите, които ѝ били предложени. Те щели да доведат до задълбочаване на конфликта между мюсюлмани и християни и до естествения ѝ разпад по вътрешни причини.

Писмото било придружено от меморандум на Андраши, който се обявил против образуването на голяма автономна България. Условието на мира според него трябвало да съответстват на решенията на Цариградската конференция – на нея станало дума за две турски провинции с губернатори християни и вътрешна автономия. Създаването на голяма славянска държава не се допускало и от направеното преди войната съглашение между Австрия и Русия, напомнил Андраши. България трябвало или да бъде напълно независима или да остане под турско управление. Първото обаче, можело да бъде реализирано само при разпадане на Османската империя. Австрия също не можела да допусне България да бъде окупирана от руската армия, освен за времето докато трае примирието.

В основите на мира било пропуснато да бъде отбелязана уговорката, че Австро-Унгария може да окупира Босна и Херцеговина. Виенският двор напомнял за предоставеното му право

да участва в определянето на мирните условия и упреква руското правителство, че не зачитало задължението си — нищо да не решава без предварително споразумение с Австро-Унгария. Граф Андраши заявил както в Петербург, така и в Цариград, че Австрия ще признае за действителни само такива условия за мир, които ще отговарят на нейните интереси и ще бъдат одобрени от всичките държави, подписали Парижкия договор.

Император Франц Йосиф

На 3/15 януари коронният съвет на Австро-Унгария под председателството на Франц Йосиф обсъдил обстановката на Балканите в светлината на стремителното настъпление на руските войски. Били разгледани и предва-

рителните условия за сключване на мира. Взети били решения за оказване на дипломатически натиск върху руското правителство в защита на австроунгарските интереси. Основното възражение било срещу създаването на голяма славянска държава в лицето на българската държава. Андраши виждал заплаха в това действие, тъй като считал, че тази голяма държава ще бъде съюзник на Русия, и така тя на практика ще бъде господар на Бал-

Граф Дюла Андраши

канския полуостров, тъй като и Сърбия била под нейното влияние. На практика Австро-Унгария запазила позицията си на неутрална страна и оставила Русия да се бори с Турция, но предупредила, че разпределението на

влианието на силите на Балканския полуостров ще става, като се вземе и нейното мнение.

На съвета били обсъдени и възможностите за една евентуална война с Русия. Андраши посочил, че при зимните условия съществували благоприятни шансове. Обсъждали се и въпроси по отношение на тактиката за придвижването на австроунгарските войски. Мненията обаче били противоречиви и не се стигнало до решение.

Александър II на 5/17 януари свикал съвет, в който участвали най-висшите държавни сановници. Съветът заседавал в Зимния дворец и обсъдил условията, които трябвало да се наложат на Турция в бъдещия мирен договор. Еднаквостта на възгледите на Англия и Австрия върху сключването на този договор направили силно впечатление на членовете на съвета. С цел да се изгладят противоречията между Русия и Австрия, се решило след подписването на примирието с Турция веднага да се влезе в непосредствени преговори с нея за сключването на мирен договор, като се предупредят в същото време великите държави, че той ще има „предварителен характер” и че всичките въпроси, които представляват общоевропейски интерес, ще бъдат разрешени чрез едно общоевропейско споразумение. Това решение Александър II съобщил с лични писма до австрийския и германския императори.

На Франц Йосиф руският император още на 4/16 написал и на 7/19 януа-

ри изпратил писмо, в което заявил, че основна негова задача била да осигури защита на християнските поданици на султана от турските беззакония. Препоръките, дадени на Цариградската конференция, били недостатъчни и неефективни. Храбростта на турците, проявена по време на войната не можело да се приема като мерило за жизнеността на Османската империя, тъй като тя доказала, че вече не била способна да управлява завладените народи. След пролятата по време на войната кръв, било невъзможно да се остави християнското население под директната власт на мохамеданите, тъй като те щели да си отмъстят. Затова пълната автономия на България, обременена единствено с васалност към султана, била най-доброто и ефикасно решение. Невъзможно било да се мисли също за изоставяне на България сама след подписване на мира. Временната окупация била неизбежна.

Александър II вече предложил, докато Русия е в окупация на България, Австро-Унгария да окупира временно Босна и Херцеговина, с възможност тази временна окупация да бъде трансформирана в анексия, ако това е от полза за сигурността на Австрия, след като руските войски напуснат България. Бил съгласен обаче, да разгледа и всяко друго предпочитание за вида на компенсацията.

Царят не се отказвал от колективно обсъждане на въпросите, засягащи европейските интереси. Той дори на-

рекъл това „крайна точка” в споразуменията. Но то нямало да има практическа основа, ако не е предшествано от предварителен мир, съгласуван между воюващите. Затова държал за директни предварителни преговори за мир между Русия и Турция.

Може да се констатира, че е имало някакво неразбиране от страна на Австро-Унгария, която останала с впечатлението, че Русия се отказала от поетото обещание да ѝ даде възможност да окупира Босна и Херцеговина. Това действително не е било включено в основите на мира, тъй като тези, които са ги съставяли, не са знаели за сключената между Русия и Австро-Унгария Будапещенска конвенция. Горчаков е знаел за нея, но той отказал да участва в съставянето на основите.

На германския император Александър II изпратил копие от това писмо и писмото с възраженията на Франц Йосиф към основите на мира, заедно с меморандума на Андраши. В допълнително писмо помолил за „приятелска намеса” от страна на Германия, за да се изгледят различията и се запази ненакърнено споразумението между тримата императори. Вилхелм с готовност приел поканата и изразил убеждението си, че несъществените различия ще бъдат изгладени. А Бисмарк на 11/23 януари информирал Андраши, че държи на съглашението между трите северни империи и предложил различията да бъдат обсъдени между Андраши, руския и немския посланици във Виена.

На практика с писмата до Вилхелм I и Франц Йосиф руското правителство дало да се разбере, че мирният договор, който ще сключи с Турция, ще бъде предварителен.

3.5. Англия предлага на Австро-Унгария съюз против Русия

Основна задача на Бийкънсфийлд в началото на новата 1878 г. била организацията на работата на правителството за предстоящите заседания на парламента, свикан на 5/17 януари. В него трябвало да се осигури мнозинство, което да гласува увеличението на кредитите за усилване на военните сили. Този въпрос трябвало да бъде заsegнат в тронното слово на кралицата, което по традиция се прочитало при откриване на работата на парламента. Преди това текстът на словото трябвало да бъде одобрен от правителството.

Текстът на тронното слово бил подготвен от Бийкънсфийлд, който свикал състава на кабинета на 28 декември/9 януари. Министрите имали възможност предварително да се запознаят и внимателно да проучат текста, който трябвало да бъде прочетен от името на кралицата. За голяма изненада на премиера, въпреки че преди това бил постигнат консенсус по повдигнатите в словото въпроси, Дарби, Солсбъри и Кърнс (Cairns) се противопоставили на написаното. Според тях съдържанието било явна заплаха за Русия.

На заседанието била прочетена записка от бившия министър Лоу, изясня-

ваща, че завземането на Цариград от руските войски не можело да се счита нито като причина за причиняване на загуби на английската търговия, нито като създаващо опасност за Индия. Затова Лоу се изказвал против обявяване на война, по причина на завземане на турската столица.

Благодарение на гъвкавостта на Бийкънсфийлд, който проявил и отстъпчивост, след няколко заседания от първоначалния текст отпаднало това, което не устройвало противниците му и накрая се приел значително изменен, но удовлетворяващ всички текст. Най-важното било, че темата за увеличаване на въоръжението била запазена. Разочарованият от поведението на колегите си първи министър, написал на кралицата: „Ясно е, че освен опозицията, ние вече сме обкръжени и от руска партия в кабинета.”

Политиката, водена от английското правителство на консервативната партия по време на руско-турската война, не се радвала на голямо обществено одобрение. Наблюдавал се спад на икономическата дейност. Имало депресия в търговията и намаляване на доходите. Не били одобрявани и действията на кабинета, свързани с близкоизточният въпрос. Зад така наречените „британски интереси” на практика стоял не толкова страхът от появата на Русия в Средиземно море, а амбициите на Виктория и поддържащия авторитета ѝ Бийкънсфийлд да се противопоставят на всяка цена на могъщата руска империя и я уязвят.

Един журналист още в началото на руско-турската война много добре е характеризирал поведението на Англия като страна, играеща двойна роля: на неутрална държава и на държава, заинтересована или въобразяваща си, че е заинтересована от развитието на борбата между Турция и Русия. За съжаление руският император се е стремил да се съобразява с капризите на английската кралица и нейното правителство, с оглед да осигури неутралитета му, не желаяйки да води война едновременно с Турция и Англия. Кое то явно е струвало доста нерви на руските дипломати и военни.

В едно писмо до Бийкънсфийлд Виктория показва едновременно липса на политически качества и жажда да демонстрира превъзходство. Писмото е от юни 1877 г., когато се обсъжда идеята Англия да окупира Дарданелите. Кралицата с нотки на истерия зове английския премиер: „Защо не съберете вашите последователи от Камарата на общините и Камарата на лордовете? Кажете им, че са поставени на карта интересите на Великобритания, че работата не се отнася до християните (и те са така жестоки, както и турците), но за завладяване, за което се води тази жестока, противна война, че Русия е така варварска и тиранична, както и Турция! Кажете им това и те би следвало да се обединят около техния суверен и страна, и вие ще имате голямо и мощно мнозинство. И само да се каже на Русия, че не би следвало да върви по-нататък и тя ще спре. Но ако това не се направи и не се направи

бързо, скоро ще бъде съвсем късно.”

Още по-красноречиви за външната политика на Виктория, са цитираните вече нейни думи за противопоставянето ѝ на Русия в началото на войната: „Не се касае за подкрепа на Турция, касае се за руско или британско първенство в света!” Както и написаното в едно писмо до Бийкънсфийлд от 7/19 януари 1878 г., когато руските войски са вече пред Одрин: „Ние ще бъдем навеки обезчестени, ако приемем окупацията на Галиполи, или атака върху Цариград!”

Кралица Виктория старва работата на английския парламент,
от The Illustrated London News от 17 февруари 1877 г.

Кралица Виктория открила на 5/17 януари извънредната сесия на английския парламент. Речта, която била прочетена от нейно име, е доста интересна, защото от нея излиза, че Англия се е гордеела, че е запазила неутралитет

във войната. Кралицата си приписва заслугата, че накарала Русия и Турция да седнат на масата на мира. Въпросът за кредитите, заради което все пак е бил свикан парламентът извънредно, се споменава бегло накрая. В първата част на тронното слово на кралицата, прочетено при откриване на пролетно-есенната сесия на английския парламент на 5/17 януари, се казвало:

„Милорди и господа! Свиках ви по-рано, отколкото трябва, с цел вие да научите за моите старания, които правих и правя, за да свърши настоящата опустошителна война. Когато това не ми се удаваше, стараех се и се старая да оставам неутрална, докато интересите на Англия позволяват това. При това аз се възползвам от всеки случай, за да склоня воюващите страни към мир. Победата на руснаците в Европа и Азия убедиха турците в необходимостта да помислят за мир. Правителството на султана се обърна с молба за това към всички държави, но обръщението нямаше успех. Накрая правителството на султана се обърна за същото към мен. Аз охотно започнах да моля императора на Русия да сключи мир. Императорът изяви съгласие за това и между руското и турското правителство започнаха преговори за мир. Такова е днешното положение на делата.

Във втората част на словото се отбелязвало: „Досега в хода на войната никой от воюващите не наруши условията, върху които се основава моят неутралитет... Докато тези условия не бъдат нарушени, моето поведение

ще продължи да е същото. Но аз няма да се съглася, ако за нещастие, враждебните действия продължат и някой непредвиден случай може да ме задължи да одобря предпазни мерки. Такива мерки не могат да бъдат взети без съответна подготовка и аз вярвам в щедростта на моя парламент да предостави средствата, които биха били поискани за тази цел.”

При разискванията по въпроса за кредитите министрите направили уточнението, че за момента правителството няма намерение да иска незабавно допълнителни кредити, а само обявява на Камарата на общините, че някои събития, които могат да произтекат на театъра на войната, могат да заставят кралицата да се обърне с такова искане към камарата. „Докато не узнаем какви са руските условия, ние няма да направим никакви предложения”, добавил лидерът на управляващото мнозинство.

На 3/18 януари предложението за кредитите било прието с болшинство от Камарата на общините. По този повод в-к Таймс лаконично отбелязал: „Парламентът беше свикан само, за да потвърди, че не е имало спешна необходимост от свикването му.”

Междувременно падането на Шипка-Шейново хвърлило Виктория и Бийкънсфийлд в паника. Английското правителство разгледало на заседанието от 31 декември/12 януари решение да поиска от султана да допусне влизането на английския флот в Дарданелите

и английски части да дебаркират в Булаир. Само по такъв начин Цариград можел да се защити по море. След възраженията на Дарби и Солсбъри искането до султана било преформулирано като питане: дали султанът има възражения, ако английската флота пусне котва в Дарданелите, с разбирането, че мярката не е отстъпление от неутралитета, а предпазна мярка да се държи проливът отворен? На 4/16 януари Абдул Хамид отказал да даде съгласието си, пред вид на започнатата вече процедура за сключване на примирие. Предният ден пристигнала и телеграмата на Лофтус с известието, че руското правителство не възнамерявало да изпраща свои войски към Галиполи. В резултат заповедта за навлизане на флота в Дарданелите била отменена.

На 9/21 януари по предложение на Бийкънсфийлд английското правителство обсъдило идеята да бъде предложено на правителството на Австро-Унгария сключване на съюз, насочен срещу Русия. Премиерът поискал също, ако е необходимо на Австрия да се отпусне и парична помощ при условие, че тя ще мобилизира достатъчно сили на границите и заедно с Англия ще изпрати идентична нота до Русия. Англия поемала задължението да отправи флота си към Цариград.

В идентичната нота следвало да се декларира, че една продължителна окупация на България или на други турски провинции, отварянето на Дарданелите за руските кораби и други

промени в Проливите, ще се считат за невалидни от Австрия и Англия. След първоначално оспорване от страна на Дарби и Карнарвън и поддръжка от страна на Солсбъри, кабинетът накрая приел идеята за идентичната нота. Бил подготвен нейния текст и изпратен във Виена.

Бийкънсфийлд лично предложил на посланик Бийст Англия и Австро-Унгария да действат заедно. Андраши да нанесе „голям удар”, т. е. да мобилизира и съсредоточи войски на границата с Русия, а Бийкънсфийлд да отговорят, като изпратят флотата към Цариград и предоставят финансова помощ на Австро-Унгария. Отговорът бил уклончив. „Не искаме да нанесем големия удар, освен ако Русия не ни принуди на това, което е напълно възможно”, били думите на австрийския посланик.

В същият ден Андраши казал на английския представител във Виена, Бюкънън, че докато правителството на Нейно величество не вземе някаква материална активна мярка, която да потвърди, че страната ще го подкрепи при защита на английските интереси срещу претенциите на Русия, той не можел да поеме пред своята страна одобряването на какъв да е курс на съгласие с Англия. Бюкънън отвърнал, че Англия имала намерение да защити интересите си в Цариград, като изпрати там своя флот, а също и ще поиска кредит за осъществяване на допълнителни мерки, за да накара нейният глас да се чуе от Русия. Ако Англия на-

прави това, казал Андраши, ще покаже, че тя има готовност и тези, които имат желание да действат с нея, ще знаят, че в нейно лице имат съюзник, на когото може да се разчита. Така Австро-Унгария показала, че няма да започне каквито и да е действия, докато Англия от своя страна не демонстрира недвусмислено, че е решена да защитава интересите си в Проливите.

Подписването на Одринското примирие довело до още по-голямо изостряне на отношенията между Русия и Англия. Напрежението растяло и поради липсата на точна информация за ставащото. Дълбоката тайна, в която се водели преговорите в Казанлък и Одрин, нервирала туркофилската фракция в британският министерски съвет. При започването на преговорите Бийкънсфийлд се надявал чрез Лейърд да има информация за най-малките подробности за ставащото в Цариград, но надеждите му не се оправдали. Портата и по-точно нейните пълномощници разбрали, че Англия всъщност иска да им направи мечешка услуга. И затова нейният посланик не можал да научи никакви сведения от тях.

Опасяващи се от неблагоприятен развой на събитията, войнолюбивата партия в английските управляващи среди, насърчавана от кралицата, се насочила към предприемане на по-решителни действия. В проправителствената преса се публикували подстрекателски съобщения, за чието съдържание се стараел и Лейърд. Бийкънсфийлд решил да се възползва от тази неясна

и тревожна обстановка, като се опита да изпревари руснаците: в Камарата на общините да бъде внесено искане за допълнителен кредит, а на кабинета да се предложи за гласуване на решение за отправяне към Цариград на английската ескадра.

Подтикнат от Андраши и получил на 10/22 януари съобщение от Лейърд, че руснаците напредвали към Галиполи, Бийкънсфийлд свикал на 11/23 януари английският кабинет и му предложил да приеме решение средиземноморският флот да бъде изпратен незабавно към Цариград, а лидерът на Камарата на общините да иска от парламента 6 млн. фунта стерлинги за военна подготовка. В знак на протест Дарби и Карнарвън подали оставки, които били приети. Бийкънсфийлд уведомял кралицата за това и предложил Солсбъри да заеме мястото на Дарби, тъй като бил настроен твърдо против Русия. Кралицата приела предложението.

Още същата вечер до адмирал Хорнби била изпратена заповед да отплава веднага с ескадрата, която се намирала до остров Самос, за Дарданелите и да продължи към Цариград. Целта била: „да се осигури свободата на морските пътища и да се защити живота и имуществото на английските граждани в случай на размирици в Цариград”. Трябвало да се въздържа и не се намесва в конфликта между Русия и Турция, не трябвало да отива и до самия Цариград. На Лейърд било наредено да вземе мерки турската брегова охрана да не стреля по параходите.

Оставката на Дарби създавала опасност депутати от мнозинството, които поддържали политиката, която той водел, да не гласуват за отпускането на военните кредити и решението да не бъде прието. Събитията обаче се развили по друг начин.

Обстановката се изменила коренно на другия ден, тъй като тогава пристигнала информация от Лейърд, че турците приели руските условия и в тях било посочено, че въпросът за Проливите щял да се решава „между конгреса и руския император”. Едновременно с това се получила спешна молба от султана да се спре придвижването на английския флот, тъй като действието можело да бъде сметнато от Русия за заплаха, би й дало повод да прекъсне преговорите и да завземе столицата. Ако Англия не се откажела от това действие, то тя трябвало да заяви, че действа против волята на султана.

При новата обстановка лидерът на мнозинството в Камарата на общините на 12/24 януари предложил на Бийкънсфийлд кабинетът да се разпорежи флотът да не влиза в Проливите, на което последният се съгласил, възприемайки съобщението на Лейърд, в смисъл, че въпросът за Босфора и Дарданелите щял да се реши на европейски конгрес. На другия ден Лейърд обаче, съобщил, че е станала грешка при шифроването на телеграмата: въпросът за Проливите щял да се решава не между конгреса и руския император, а между султана и руския император.

Английското правителство не могло да реагира. Султанът бил изпратил ферман и английската ескадра била допусната в пролива, посрещната с топовни салюти от турските крайбрежни оръдия. Но като получила новата заповед, се върнала отново в залива Безика, оставайки в дълбоко недоумение турците, които се били вече приготвили възторжено да приветстват идващите им на помощ англичани. Дарби оттеглил оставката си и кралицата отново го назначила за външен министър. Опитът на Бийкънсфийлд да окупира Проливите и даде знак на Австро-Унгария, че Англия има воля да защитава своите интереси, се провалил.

3.6. Одринското примирие

След прекъсването на преговорите великият княз Николай определил 12/24 януари като дата за отпътуване на главната квартира от Казанлък, а вечерта на 9/21 януари изпратил телеграма на императора. Датата на отпътуването очевидно е била съобразена с поисканите от пълномощниците 36 часа, за да дадат окончателен отговор. В телеграмата Н. Николаевич обяснил, че след две нови заседания през деня, турците обявили, че не се считат упълномощени да приемат точка 1 и последната половина на точка 4 от условията.

Главнокомандващият заявил, че при тези обстоятелства считал условията за неприети. Той поел ангажимента да

изчака отговора на пълномощниците, без да напуска главната квартира, но ги предупредил, че военните действия ще продължат енергично и че дори отговорът на Портата да бъде удовлетворителен, за да го приеме, той трябвало да пита императора. Затова и въпросът на великия княз към императора бил: може ли да сключи примирие при старите условия или трябва да чака нови инструкции?

По-нататък в телеграмата Николай Николаевич информирал, че предвид неочаквано бързото придвижване на руските войски, възможно било Одрин вече да е бил завзет, и с оглед желанието на императора да не се прекъсва движението напред, поискал инструкции за действие в случай, че тръгне към Цариград. Какво трябвало да предприеме в следните случаи: ако английски или друг флот навлезе в Босфора; ако се осъществи чуждестранен десант в Цариград; ако там има безредици, клане на християни и се поиска помощ; как да действа спрямо Галиполи – завзет от англичани или без англичани?

На 8/20 януари руските войски били вече в Одрин. Още на 5/17 януари османските войски се изтеглили от града последвани от тълпа бягащи турци. Самият Сюлейман паша, на когото било наредено да се погрижи за отбраната на Одрин, на 21 декември/2 януари докладвал, че каквито и военни планове да се правят за изграждане на защитна линия пред града, те били нереалистични, защото за това са били

необходимими най-малко три месеца. Изтеглянето на войските от Одрин без съпротива станало веднага, след като било взето решение на заседание на министерския съвет, председателствано от султана. Управлението на града било предадено на временен комитет, който бил безсилен да спре извършващите се в града грабежи на башибозушките тълпи.

Частите на отряда на ген. Струков влезли в Одрин на 8/20 януари. Градът бил завзет без нито един изстрел. По-късно пристигнала и пехотата на ген. Скобелев. Той докладвал на главнокомандващия, че гъркът Фасо, който бил назначен със заповед на султана за губернатор, не бил признат за такъв от ген. Струков. За управлението на града била създадена временна комисия, в която имало представители от различни националности. Неин председател станал архиепископ, възпитаник на Киевската духовна академия.

Преговорите били временно преустановени, напредването на руската армия обаче продължило. След завземането на Одрин руските войски се насочили по течението на Марица към егейския бряг, брега на Мраморно море и Цариград.

На 9/21 януари главнокомандващият получил съобщение, изпратено на 4/16 януари от Милютин. То се отнасяло до запитването на Англия дали има руски сили отправени към Галиполи и изказаното становище, че всяко действие, което може да постави Дардане-

лите под руски контрол, ще затрудни окончателното мирно споразумение. Руското правителство отговорило, че няма намерение да разширява военните операции до Галиполи, освен ако турците не поставят там свои сили.

На следващия ден Николай Николаевич получил съобщението за завземането на Одрин и веднага известил за това с телеграма императора. Написал още, че събитията протичат толкова бързо, че изпреварват възможните предположения. Ако Бог даде благословията си така да бъде и по-нататък, скоро можели да се озоват пред стени на Цариград. Тази телеграма била изпратена в 1 часà през деня.

Секретарят на главнокомандващия Газенкампф е записал в дневника си, че още като разбрал за падането на Одрин, Николай Николаевич взел решение да не приема примирие, базирано на условията, които вече съобщил на пълномощниците, а като се възползва от разгрома на турските войски и всеобщата паника, стремително да настъпи не само към Цариград, но и към Галиполи.

„Били сме дали обещание на Англия да не завземаме Галиполи, ако там няма турски войски”, разсъждавал на глас великият княз. И продължил: „И тъй като ние имаме пълно право да предполагаме, че там има такива войски и винаги можем да се позовем на дошли до нас слухове за това, няма защо да се притесняваме: Галиполи трябва непременно да бъде завзет и то по-бързо,

за да създадем свършен факт, преди да получим забрана. С англичаните не трябва да се церемоним, както и те не се церемонят с нас; трябва да използваме редкия случай да им го върнем.”

В 3 часа през деня главнокомандващият изпратил в Петербург следната телеграма:

„Турското население, унищожавайки цялото си имущество, отвежда семейства, от които по пътищата загиват хиляди. Паниката е страшна, неописуема, съпровождана също и с потресаващи събития. Предвид на всичко това считам за свой дълг да изкажа крайното си убеждение, че при сегашните обстоятелства е невъзможно вече да се спираме и поради отказа на турците на условията на мира е необходимо да се иде до центъра, т. е. до Цариград, и там да сложим край на предприетото от тебе свято дело. Пълномощниците на Портата сами казват, че тяхната работа и съществуване са свършени и на нас не ни остава нищо друго, освен да завземем Константинопол. При това положение завземането на Галиполи, където има турски отряд, е неизбежно, за да се предпазим, ако е възможно, от идването на англичаните и така в крайна сметка да имаме в своите ръце най-съществените гаранции за разрешаване на въпроса в наш интерес. Вследствие на това няма да взема решение с пълномощниците, докато не получа отговор на тази телеграма и с Бога напред.”

Главнокомандващият отпътувал от

Казанлък на 12/24 януари, вземайки със себе си и турските пълномощници, които очаквали инструкции от Великата порта. Пристигнали в Одрин на 14/26 януари след обяд. Императорът изпратил отговор на двете телеграми на главнокомандващия на 12/24 януари и понеже бил шифрован, е получен едва на 17/29 януари. Одобрени били съображенията за по-нататъшно настъпление и е подчертано, че то трябвало да продължи до формалното приемане на основите на мира и условията за примирие. На пълномощниците на Високата порта трябвало да бъде съобщено, че ако в тридневен срок не бъдат безусловно приети предявените условия, руската страна нямало да се счита повече за обвързана с тях. В такъв случай въпросът щял да се реши под стените на Цариград.

На четирите поставени въпроса било отговорено:

1. В случай на навлизане на чуждестранни флотилии в Босфора да се влезе в приятелски отношения с началниците на ескадрите за въвеждане с общи усилия на ред в града.
2. В случай на чуждестранен десант в Цариград да се избягват стълкновенията, като се остави руската войска пред стените на града.
3. Ако самите жители на Цариград или представители на други държави помолят за въвеждане на ред в града и запазване на спокойствието, този факт да се констатира със специален акт и се вкара руската войска.
4. В никакъв случай да не се отстъпва от заявлението направено на Англия,

че Русия няма намерение да действа на Галиполи. Англия от своя страна обещава да не предприема нищо за завземане на Галиполския полуостров, затова не трябва да ѝ се дава предлог за намеса, дори на полуострова да се намира някакъв турски отряд. Достатъчно било на провлака да се настани наблюдателен отряд и да не се подхожда към самия Галиполи.

Тъй като главната квартира била вече близо до Цариград, Александър II намерил за необходимо да отмени предишното разпореждане за пристигане на пълномощниците в Одеса. Вместо това заповядал на генерал-адютант Игнатиев да се отправи незабавно в Одрин, където заедно с Нелидов да води предварителните преговори за мир в главната квартира.

Газенкампф отбелязва в своя дневник, че съдейки по текста на телеграмата, в деня на изпращането ѝ (12/24 януари) вече е съществувало пълно и точно споразумение с Англия. Така разривът с нея бил предотвратен, но цената била скъпа: обещано било руската армия да не завзема нито Цариград, нито Галиполи. Всъщност споразумение с Англия не е имало, но вече било ясно, че Русия ще сключи с Турция прелиминарен договор.

Получените решения били взети на съвещанието, свикано на 9/21 януари от Александър II. Телеграмата, която била изпратена на главнокомандващия на 12/24 януари от вътрешния министър, била съставена от Игнати-

ев, но впоследствие била изменена в някаква степен. Разликите могат да се видят, като се сравни текста, записан от Газенкампф и написаното от Игнатиев за хода на заседанието. Вижда се, обаче, че до осъществяване на действията, указани в телеграмата в точки 1-3, не се е стигнало.

Пълно и точно споразумение с Англия не е имало, както е предполагал Газенкампф, но докато Игнатиев и Милютин подкрепяли идеята руските войски да заемат Булаир, Галиполи и височините над Цариград и Босфора, канцлерът посочвал, че императорът обещал на Англия да не закача Цариград, а Шувалов имал споразумение с Дарби, че Англия няма да вкара своята ескадра от броненосци в Дарданелите, ако руските войски не заемат Галиполи. Затова идеята за завземане на Булаир отпаднала и в телеграмата е указано „на провлака да се настани наблюдателен отряд, и да не се подхожда към самия Галиполи”.

Според Игнатиев в телеграмата, като се споменавало, че той тръгва за главната квартира, за да участва в преговорите, било добавено указание да бъдат забавени преговорите. „Доколкото ми е известно, пише руският дипломат, редакцията на проекта на телеграмата е бил малко изменен, но същността е останала предишната и е била изпратена на 11 (23) или 12 (24) януари на великия княз Николай Николаевич с допълнение от ръката на Негово величество, че всички преговори се възлагат на мен, че аз тръгвам

незабавно за главната квартира и че по-нататъшните действия трябва да бъдат съобразени с хода на моите бъдещи преговори.” В текста на телеграмата, получена в главната квартира обаче, няма указание за забавяне, а за Игнатиев е посочено, че ще участва в „предварителните преговори за мир”. Т. е. няма споменаване за негово участие при сключване на примирието.

Турските пълномощници също на 17/29 януари получили някаква много важна телеграма от Цариград и помолили чрез Нелидов великият княз да им даде на другия ден аудиенция, тъй като имали да направят особено важно съобщение. „Като че

ли изгрява зората на мира!”, записал по този повод в дневника си секретарят на главнокомандващия.

На 18/30 януари, явявайки се пред великия княз турските пълномощници заявили, че безпрекословно приемат както предварителните условия на мира, така и условията на примирието. Намък паша казал: „Вашите оръжия победиха, вашата амбиция е задоволена, а Турция загуби. Ние приемаме всичко, каквото искате.”

Една телеграма на Николай Николаевич 8/20 февруари разкрива, че в Одрин турските пълномощници са хитрували. „Намък и Сервер паша, както

Подписване на примирието между Турция и Русия, 19/31 януари 1878 г., Одрин. Отляво-надясно: Н. Николаевич, Намък паша (в гръб), Сервер паша, А. Непокойчишки, Ал. Нелидов. Сп. Иллюстрированная хроника войны от 1 април 1878 г.

стана известно сега, - пише главнокомандващият – са имали неограничени пълномощия. - Но тъй като обмен на пълномощията нямаше, двамата са имали възможност да се пазарят от 8 до 19 януари, непрекъснато позовавайки се на необходимостта да искат заповеди от Цариград.”

На 18/30 януари била получена и изпратената още на 14/26 януари телеграма на Горчаков. В нея се съобщавало, че по сведения от 12/24 януари на посланик Ройс от Берлин, Високата порта била готова да приеме руските условия и да подпише примирието. По-нататък в телеграмата Горчаков уведомява главнокомандващия за почетното задължение, че в предварителния мирен договор няма да се засягат „европейски въпроси”.

На 19/31 януари в 18 ч. главнокомандващият Николай Николаевич – от руска страна, Намък паша и Сервер паша – от турска страна подписват предварителните основи на мира. В 19 ч. генералите Артур Непокойчицки и Казимир Левицки, съответно Неджиб паша и Осман паша, подписват условията за примирие. Главнокомандващият изпраща телеграма до войсковите командири със заповед да прекратят военните действия и да се установят в местата, където ги заваря примирието.

Него ден Газенкампф записал в дневника си:

„За сключването на примирието великият княз днес отправи следните теле-

грами:

1) До господаря: „Имам щастието да поздравя Ваше величество. Предприетото от Вас свято дело е доведено благополучно до края. Основите на мира, предложени от Ваше величество, са приети от Портата и в тази минута протоколът бе подписан от мен и пълномощниците на султана. Примирието е сключено и подписано и заповедите за преустановяване на военните действия незабавно ще се отравят до всички отряди и на Кавказ. Всички дунавски крепости, Разград и Ерзерум ще се очистят от турски войски. Подробности с куриера, който ще изпратя до дни. Одрин, 19 януари, 6 часа вечерта.”

2) Циркулярна: „Днес, 19-ти януари, в 6 часа вечерта аз и турските пълномощници подписахме предварителните мирни условия. Час по-късно бяха подписани и условията на примирието. Заедно с това изпращам заповед за нашите и всички съюзни войски – незабавно да прекратят военните действия. Одрин, 1 часа след полунощ.”

3) Тифлис. „До великия княз Михаил Николаевич: „Основите на мира бяха подписани в тази минута от мен и турските пълномощници, също са подписани и условията на примирието. Ерзерум, Видин, Русе, Силистра и Разград ще се очистят от турските войски и ще се заемат от нашите. За което те уведомявам по заповед на господаря, ти, след споразумение с турския главнокомандващ да определиш демаркационната линия.”

Примирието прекратява военните действия и влиза в сила от момента на

подписването. Валидно е през времето на преговорите за мир. Определена е демаркационната линия между двете армии, следваща приблизително трасето: Балчик - Хаджиоглу Пазарджик (дн. Добрич) - Разград - Търговище - Осман пазар (дн. Омуртаг) - Котел - р. Луда Камчия - Несебър - Деркоско езеро - Буюк чекмедже – Горна Джумая (дн. Благоевград) - Кюстендил - Враня - Голак планина - границата на Новопазарския санджак - сръбската граница при Копаоник планина. Османските войски се изтеглят от крепостите Видин, Белоградчик, Русе и Силистра. Руските войски влизат в Бургас и Мидия. Примирието на кавказкия военен театър се определя от пълномощни-

ците на двете страни.

Съпоставяйки последно получените сведенията Газенкампф направил следните заключения: султанът е в смъртен страх и се бои от английската намеса повече от руското настъпление; Германия е напълно на страната на Русия; Австро-Унгария не се обажда; Англия е настроена непримиримо и не може да понесе нашите успехи. Завземането от нас на Цариград и Галиполи ще доведе неминуемо до разрыв и английска намеса, а какво ще излезе от това усложнение - не може да се предвиди.

БГ Наука бе част от журито за стипендиант на Karoll

БГ Наука продуцира документалният филм „На Нож!“ посветен на 100 годишнината от Балканската война.

www.1912.nauka.bg

БГ Наука участва в проект „Културно-историческите паметници в област София-град“.

www.monuments.bg

БГ Наука участва в „XXXIX Национална Конференция по Въпросите на обучението по Физика“, организирана от „Съюза на физиците в България“

www.nauka.bg

Историческите потайности на София стават видими чрез мобилно приложение

Пет от най-интересните забележителности на стара Сердика разкриват тайните си на софиянци и гостите на столицата

Историческите потайности на София стават видими чрез мобилно приложение, достъпно за потребителите на две от най-масовите операционни системи за смарт телефони ios и android. Притежателите на мобилни устройства вече ще могат да научават в движение повече за някои от най-важните исторически забележителности на столицата на България, благодарение на приложението „Невидимата Сердика“.

Мобилното приложение е абсолютно безплатно и дава възможност

3. Гюль-джами (Св. Георги)
(Стр. 21).

на потребителите да научат повече за скритите и най-впечатляващи исторически и архитектурни обекти в София, чието тракийско и римско име е било Сердика. Изображения, видео материали, 3D модели, интересни истории и легенди за подбраните обекти го правят по-различно от стандартните туристически пътеводители. За момента може да бъде намерена информация за 6 ключови обекта. Това са църквата „Св. София“, Църква Ротонда „Св. Георги“, Софийски римски амфитеатър, Ларгото – включително обектите около и под него, Гробницата на архангелите, както и гробниците под жълтите павета.

Приложението е разработено от Студентско общество за компютърно изкуство /СОКИ/ в партньорство с фи-

нансовата подкрепа на Фондация „Национална академична библиотечно-информационна система“ /НАБИС/ и Фондация „Америка за България“. Основната му цел е да покаже пред жителите и гостите на столицата онези обекти, които разкриват София като един от най-старите градове в Европа и една от най-богатите на исторически реликви столици сред държавите от Европейския съюз. Мобилното приложение позволява на потребителите на мястото на самата забележителност да научат повече за нея и да си представят как тя е изглеждала във своя автентичен вид. За визуализацията, но основно за набавянето на необходимата допълнителна информация за включените исторически места, от основна полза е възможността да се проследят

СВ. СОФИЯ ГЛЕДАНА ОТЪ КАМБАНАРИЯТА НА АЛЕКСАНДЪРЪ НЕВСКИ

линковете, водещи към националния каталог на академичните библиотеки в страната НАБИС, разработка на едноименната фондация. В системата на каталога могат да бъдат открити книги и различни публикации, посветени на въпросните културно-исторически забележителности.

Като източници за по-голямата част от съдържанието в приложението са използвани стари книги и поместените в тях уникална информация,

гравюри, изображения, чертежи и др. Приложението „Невидимата Сердика“ може да е полезно не само за ползвателите на НАБИС каталога и библиофилите, но и за туристи и посетители на София, както и за ученици, студенти и преподаватели с образователни цели.

Приложението е достъпно за сваляне в Google play и App Store, като повече информация може да намерите на сайта invisibleserdica.org.

БГ Наука участва в „XXXIX Национална Конференция по Въпросите на обучението по Физика“, организирана от „Съюза на физиците в България“

БГ Наука е безплатно, защото знанието трябва да достига до всеки.

БГ Наука продуцира документалният филм „Трагедия и слава“ посветен на 100 годишнината от Междусъюзническата война.

www.1913.nauka.bg

Римската дипломация

Автор: Владимир Попов

На протежение на няколко века Рим бил неголям град в Италия и до 4 в. пр. н. е. имал контакт само с околните племена. Отношенията със съседите лежали върху съвета на старейшините или Сената /тази му функция останала чак до залеза на Републиката през 30 г. пр. н. е./.

Първоначално за воденето на междуплеменни преговори била създадена колегия от жреци – фециали, наброяващи 20 човека. От тях най-главен бил ‘pater patratus’, който носел скиптър и кремък /символите на римската власт и сила/ и оглавявал посолствата.

Тит Ливий описва подробно ритуала за искане на обезщетение и обявяване на война от фециалите. Ако Сенатът постановявал, че на римския народ е нанесена неправда, жрецът се отправял към границата на чуждата територия и произнасял клетва към боговете, целяща да утвърди справедливите претенции на Рим. След това той отправял искания към неприятеля и изчаквал 33 дена. Ако след изтичането на този

срок въпросът оставал нерешен и претенциите не били удовлетворени, призовавайки боговете отново /за да са свидетели, че войната е справедлива - bellum iustum/, фециалът извършвал жертвоприношение и хвърлял натопено в кръв копие към пределите на неприятелската територия. Така съвестта на римляните била спокойна, че не те са нарушили договорите, а вината е на съседите им и боговете ще помагат на римското оръжие.

Впоследствие, когато Рим започнал да води войни със задморски противници, вместо жрецът да пътешества надалеч и по този начин целият процес да се удължава, ритуалът започнал да се провежда пред храма на Белона /богинята на войната/ като там бил заграден участък, символизиращ неприятелската територия и копието било мятано в пределите му.

Наред с това към IV-III в. пр. н. е. в Рим се появили истински посланици. Наречени били легати, а посланничеството носело името легация. Посланиците се избирали сред

най-опитните и най-уважаваните сенатори. На тях им се давали строги инструкции как да действат, за да защитят достойнството на римския народ. Легатът носел златен пръстен с печат, за сключването на договорите. След като се върнел от мисията си, той бил длъжен да се отчете пред Сената за действията си.

Личността на посланика била неприкосновена и оскърблението или убийството му било равнозначно на обявяване на война. Така например през 229 г. пр. н. е. Сенатът изпратил при илирийския цар Аргон Гай и Луций Корункани с цел да бъдат прекратено морското пиратство и нападението над съюзните гръцки градове. На отговора на илириец, че разбойт е според местните обичаи Луций възразил, че Рим в такъв случай ще въведе по-различни закони. За даването на такъв не съвсем дипломатичен отговор на връщане той бил умъртвен. Сенатът издигнал златна статуя на загиналия посланик на Капитолия и изпратил флота срещу илирийците, която сложила край на пиратството в Адриатическо море.

Самите римски посланици обаче не винаги зачитали международното право и си позволявали излишни волности. Така например посланици, изпратени при келтите през 391 г. пр. н.е. , за да ги склонят да не

обсаждат етруския град Клузий на своя глава се сражавали на страната на обсадените, считайки, че за варварите договорите не важат. Келтите от своя страна изпратили също делегация в Рим, за да им бъдат предадени нарушителите. След като им било отказано, келтите предприели поход към Вечния град, който завършил с разгром на римската армия и опожаряването на града.

В хода на по-нататъшното покоряване на Италийския полуостров римляните приложили принципа, залегнал в политиката им чак до самия край на империята – *divide et impera* /разделяй и владей/. На покорените градове бил даван различен статут и права, така че пооблагодетелстваните /съхранилите местно самоуправление или пък съюзниците на Римската република/ следели тези, изгубили своята независимост. Освен това основаването на множество колонии и крепости, в които били заселвани римски граждани давало пълен контрол над завладените територии. Покорените, но верни на Рим по време на война общини и селища постепенно били дарявани с повече права и статут 'приятели на римския народ', а отпадналите били унищожавани или продавани в робство. Ето защо нито инвазията на Пир на Италийския полуостров, нито успешната дългогодишна война на Ханибал не довели до разцепление на съюза, изграден от римляните. Нещо пове-

че, последните отказвали каквито и било преговори, докато враговете им се намирали на тяхна територия и водели война до победен край, независимо от понесените поражения.

Римската република започнала да води преговори с други извън италиански държави доста отрано. През 323 г. пр. н. е. при Александър Велики във Вавилон се явило римско пратеничество. Също така Рим сключвал договори с Картаген през IV в. пр. н. е., касаещи търговия и мореплаване на римски кораби към бреговете на Африка. На римските кораби тогава било дадено правото да плават до картагенското пристанище, но не по-на запад от него.

Римляните изработили ред за прием на чужди посланичества, който се различавал в зависимост от това дали тези страни били приятели или врагове. Посолствата, които били приятелски се приемали с голяма почит и тържественост. Били настанявани в самия град в определена за този случай къща. Представителите на съюзните държави били обслужвани с голямо внимание, канени били на празници и игри, давали им се богати дарове. Историята е запазила сведение на картагенски пратеници от времето преди Пуническите войни, които гостували в домовете на няколко патрициански семейства и с учудване забелязали, че навсякъде яс-

тията били сервирани в един и същ сребърен сервиз, който римляните си разменяли. Това говори както за липса на склонност към разкош в тогавашните времена, така и същевременно за желание гостите да останат максимално удовлетворени.

Корено различно било отношението към неприятелските мисии. Те не били допускани в самия град, а в къща извън пределите му, заобиколена от ограда и стража. Тук посланиците чакали докато Сенатът се събере да ги изслуша. Срещата се провеждала край храма на Белона – извън чертите на града. Ако преговорите завършвали успешно и се сключвал мир, дооформянето на договора и остатъка от пребиваването на посланиците вече ставало в Рим.

Ако преговорите завършвали неуспешно, на чуждите посланици им бил даван кратък срок, в който да напуснат Рим и Италия. В този случай те били пазени само, докато са на римска територия, а при напускането ѝ те били оставяни и римляните не давали никакви гаранции за сигурността им по-нататък.

След завладяването на Сицилия, в средата на III в. пр. н.е. Рим излязъл на международната «средиземноморска» сцена. Били развити дипломатически контакти с елинистичните държави /Сиракуза, Македония, Египет, Сирия/ и Картаген. Дългите войни с по-организиран

противник довели до сключване на съюзи с отдалечени царства. Традиционен приятел на Рим в Сицилия срещу Картаген била Сиракуза /а по-късно Нумидия в Африка/, а срещу Македония и Сирия били привлечени Египет, етолийците в Елада и Пергам в Мала Азия.

Особено интересно е да се проследят дипломатическите ходове на Рим и Картаген през Втората Пуническа война /218- 201 г. пр н.е./.

На страната на римляните застанал Етолийският съюз, Птоломеите, Родос и Пергам, а картагенците търсили съюз с Македония и държавата на Селевкидите.

Отбелязвайки това, Полибий пише: *«по-рано... събитията на земята се извършвали разделно, тъй като всяко от тях е имало свое място, цел и край, от тук насетне историята като че ли става едно цяло; събитията в Италия и Либия се преплитат с елинските и азиатските и всичко се свежда до един край».*

Когато Ханибал нахлул в Италия и разбил римските легиони при Кана /216 г. пр. н. е./, той се опитал да закрепя военния успех с дипломатически такъв и пратил посланици при македонския цар Филип V. Било договорено двете държави да не сключват сепаративен мир с Рим. Гърция оставала в сферата на влияние на Македония, а Италия –

на Картаген. Съюзниците се задължавали да водят съвместна война с римляните. Същевременно от съюза с Рим се отметнал сиракузкия цар и положението на Вечния град не било никак блестящо. Но римляните успели да предотвратят македонската инвазия в Италия като склонили етолийците да се вдигнат на война срещу Филип V, а също сключили съюз и с Египет.

Така от 215 до 205 г. пр н. е. Македония била заета с етолийците, а римляните завладяли Сиракуза и Южна Испания, и прехвърлили войната в Африка, където разгромили Картаген. Тук те сключили съюз с подкрепилия ги нумидийския цар Масиниса, като му предоставили обширни владения за сметка на стеснената територия на пуните.

Към 200 г. пр. н. е. с ловка дипломатическа игра Римската република започнала война и срещу недалновидния македонски цар, като го провокирала да нападне гръцките съюзни градове. След като Филип отказал на посланиците да спре военните действия, пратеникът на Републиката Гай Фламинин обявил, че римляните ще защитят Елада от «македонския хищник». На тяхна страна застанали етолийците, Ахейският съюз и Пергам. Самите римляни впоследствие често се шегували, че на протежение на историята си водели само отбранителни войни. Но всъщност войната се водела

за контрол над Елада и в това били заинтересувани както македонският цар, така и римският елит.

Друго успешно действие на римската дипломация било постигането на ненамеса на държавата на Селевкидите на страната на Македония. Антиох III имал формален съюзен договор с Филип V, но римските посланици му гарантирали, че няма да оспорват завладенията от него Сирия и Палестина, принадлежали преди това на Птоломеите.

Всъщност коалицията между Македония и Селевкидите била именно с цел да си поделят Египетските владения. Филип се ангажирал да нанесе удар по европейските и егейските владения на Птоломеите, а Антиох пък щял да действа в Мала Азия и Сирия. Тъй като договорът между двамата царе бил моментен с цел изгода, в решителния момент Антиох склонил да пази неутралитет, а Македония се оказала в изолация и без съюзници.

Римляните разбили Филип V през 197 г. пр. н. е. Въпреки че му наложили огромна контрибуция и му забранили да държи голяма армия, римляните считали, че на победения враг не трябва да му се налагат унизителни мирни условия и по-скоро били склонни да оцетят своите съюзници, за да не се засили влиянието им прекомерно.

Така те постъпили с етолийците

след края на Македонската война, а след като разгромили и Антиох през 190 г. пр. н. е., започнали да ограничават Родос и Пергам, които им помогнали в Сирийската война. В този конфликт на страната на Рим бил и македонският цар. И тук римската дипломация изиграла решаваща роля за ненамесата му във войната между Републиката и Селевкидите. Антиох III считал, че след елиминирането на Филип V /в който освен съюзник виждал и съперник/, той може спокойно да завладее гръцките градове по Егейското крайбрежие. За тази цел той привлякъл даже стария римски враг Ханибал. Рим от друга страна току що бил провъзгласил всички гръцки градове в региона за свободни. Сблъсъкът бил въпрос на време и благоразположението на Филип било от изключително значение за римляните. За пратеник при царя бил изпратен Тиберий Семпроний Гракх /бащата на братята Гракхи/. Той убедил Филип, че е по-изгодно да има слаб противник за съсед и му обещал някои териториални отстъпки. В замяна македонецът се съгласил да пропусне римските войски през територията си и да ги снабди с провизии. С помощта на родоската флота римляните победили Антиох по море, а решителната битка станала в Мала Азия при Магнезия и сложила край на претенциите на царя. На Филип не му било дадено обещаното обезщетение с мотива, че се е договарял само с посланика,

а и обстоятелствата са се изменили, така че няма как да бъде изпълнена договорката. Македонецът нямал никаква възможност да протестира и му останало единствено да се смири с новия ред.

Така победите на Римската република за по-малко от десетилетие елиминирали двете елински държави, претендиращи за господство в източното Средиземноморие. Оттук нататък международният арбитраж, който започнал да решава всички спорни въпроси станал Рим.

В първата половина на II в. пр. н. е. римляните още не чувствали нужда да анексират покорените от тях народи. Изключение правела Испания, където войната срещу свободолюбивите племена била дълга и изтощителна. В Африка и Азия римляните предпочитали вместо гарнизони да имат зависими съюзници, които да поддържат реда и да препятстват на засилването на враждебни на Рим държави. Така за сдържане на Картаген било разширено Нумидийското царство на Масиниса. За контрол над Македония и Сирия бил усилен Пергам.

Политиката на Рим обаче коренно се променила в средата на II в. пр. н. е. В резултат на почти едновременни войни Рим завладял територията на Картаген в Африка, както Македония и Ахейския съюз в Елада. Силните съюзници – Пергам и Нумидия вече станали ненужни.

Отношението на Рим към тях се изменило. Започнало поощряването на сепаратизма в тези държави и прилежащите им територии. През 133 г. пр. н. е. последният пергамски цар завещал царството си на Рим. На нумидийския цар Югурта римляните обявили война през 111 г. пр. н. е., след като той превзел Цирта и избил римските граждани, намиращи се там. Окончателно остатъците на Нумидийското царство били анексирани към 46 г. пр. н. е.

Също така римляните се намесили и в многовековния териториален спор между Птолемеи и Селевкиди. През 168 г. пр. н. е. сирийският цар Антиох Епифан успял да разбие египтяните и да завладее почти цялата им държава, но римският посланик Гай Попилий Ленат му заповядал да освободи Египет. Римлянинът очертал с жезъла си кръг около царя и го предупредил, че трябва да даде отговор преди да го прекрачи. Царят склонил да се изтегли. Така на претенциите на Селевкидите бил сложен край. Същевременно, за да създаде буферна държава между Сирия и Египет, Рим през 161 г. пр. н. е. поощрил юдейското въстание срещу наследия Антиох Деметрий, като признал правото на съществуване на Юдейската държава и включил юдеите в сферата на «приятелите на римския народ». Впоследствие римляните вече открито се намесвали в династичните спорове в двете елинистич-

ни държави и вече определяли кой да управлява. Най-често одобрявали съмнителни претенденти с цел дестабилизиране и раздробяване на държавите. Както писал един юдейски съвременник: *„царе стават тези, които желаят римляните, а когато не желаят го изгонват от страната му”*.

Например, за да удовлетворят спора между два претендента от династията на Птолемеите - римляните разделили територията на царството им на две - Киренайка и Египет, а накрая отделили и Кипър. И при Селевкидите сценарият бил сходен. През 164 г. пр. н. е. законният претендент за престола Деметрий бил отстранен, а за опекун на непълнолетния Антиох Евпатор бил назначен римският сенатор Гней Октавий. Деметрий успял да елиминира регента и да си възвърне престола, но пък Сенатът към средата на II в. пр. н.е. признал местният сатрап на Мидия Тимарх като независим владетел. Същевременно и юдеите получили независимост, и царството на Селевкидите започнало да се разпада. В крайна сметка разкъсаната от сепаратизъм някогашната велика държава била поделена между парти и арменци. Римляните завладяли окончателно Мала Азия и Сирия с похода на талантливия пълководец Помпей през 65 г. пр. н. е., а граница между Римската

и Партската империя станала река Ефрат. Египет успял да се обедини, но изпаднал от съюзник на Рим до васал и доставял на Рим безплатно жито и други зърнени култури. Накрая и той бил анексиран към империята през 30 г. пр. н.е.

Същевременно политиката ‘разделяй и владей’ била прилагана от римляните и спрямо варварските народи. Първоначално в Испания, където част от населението подкрепяло завоевателя, а после и сред келтските и тракийските племена. Наръчник за умело водене на бойни действия, съчетани с блестяща дипломация намираме в ‘Записките’ на Цезар. Като повод за инвазията му в Галия е опитът за преселение на хелветите. Цезар умело използвал молбите на съюзните на Рим едуй и нанесъл на преселенците няколко поражения, като на практика анексирал територията им. След това отново воден от желанието да ‘защитава’ галите от нахлулите отвъд Рейн германци той разгромил коалицията им водена от Ариовист, като оставил подчинилите се племена при условие, че те станат негови съюзници срещу галите. След като половината Галия била завладяна, Цезар насочил ударите си срещу белгите и нервиите. Същевременно Цезар раздавал награди и привилегии на приятелски настроените към него племена, а също проявявал ми-

лосърдие към покорените със сила врагове, което му спечелило нови съюзници, осигуряващи помощни войски и провизии за по-нататъшните му завоевания. Пълководецът дори предприел поход до Албиона с цел сплашване на тамошните брити, за да се лишат галите от тяхната подкрепа. Най-накрая келтите се усетили, че ги чака завладяване и организирали координирано нападение върху римските гарнизони. До същинско обединение на племената обаче не се стигнало, въпреки че официално съпротивата срещу Цезар оглавил Версенжеторикс и дори съюзните на римляните едуй се отметнали от тях. Макар че срещу него се водела широкомащабна война гениалният римски пълководец обградил укрилата се в Алезия бунтовническа армия и след успешна битка я принудил да капитулира. Така цяла Галия паднала под римска власт.

Не по-различна била ситуацията в Тракия. Тук също част от племената държали страната на Рим. Особено последователни в тази политика били одрисите. Тяхната държава била проводник на римско влияние на Балканите, а в замяна на това те получили спорни територии от старите си противници – бесите. След като Марк Лициний Крас през 29 г. пр. н. е., използвайки за предлог молбата за помощ отправена му от дентелетите /които били нападнати от бастарните/, завладял племената

по поречието на Искър и Горен Дунав, Тракийското царство също станало покорен васал на Рим, а през 46 г. било превърнато в провинция.

И така, за по-малко от два века Рим от малък град по поречието на Тибър се превърнал в средиземноморска столица, елиминирайки от политическата сцена държави с далеч по-големи ресурси и потенциал. Умелото съчетание на дипломатия и война дали на римляните неоспорима власт над пуни, гърци, испанци, келти, траки, германи, сирийци и египтяни. Или както най-точно е казал римският поет Вергилий:

«Римлянино! Научи се да властваш над народите. В това е твоето изкуство! Да налагаш мирните условия, милост да даваш на покорните и да смирши с война надменните!»

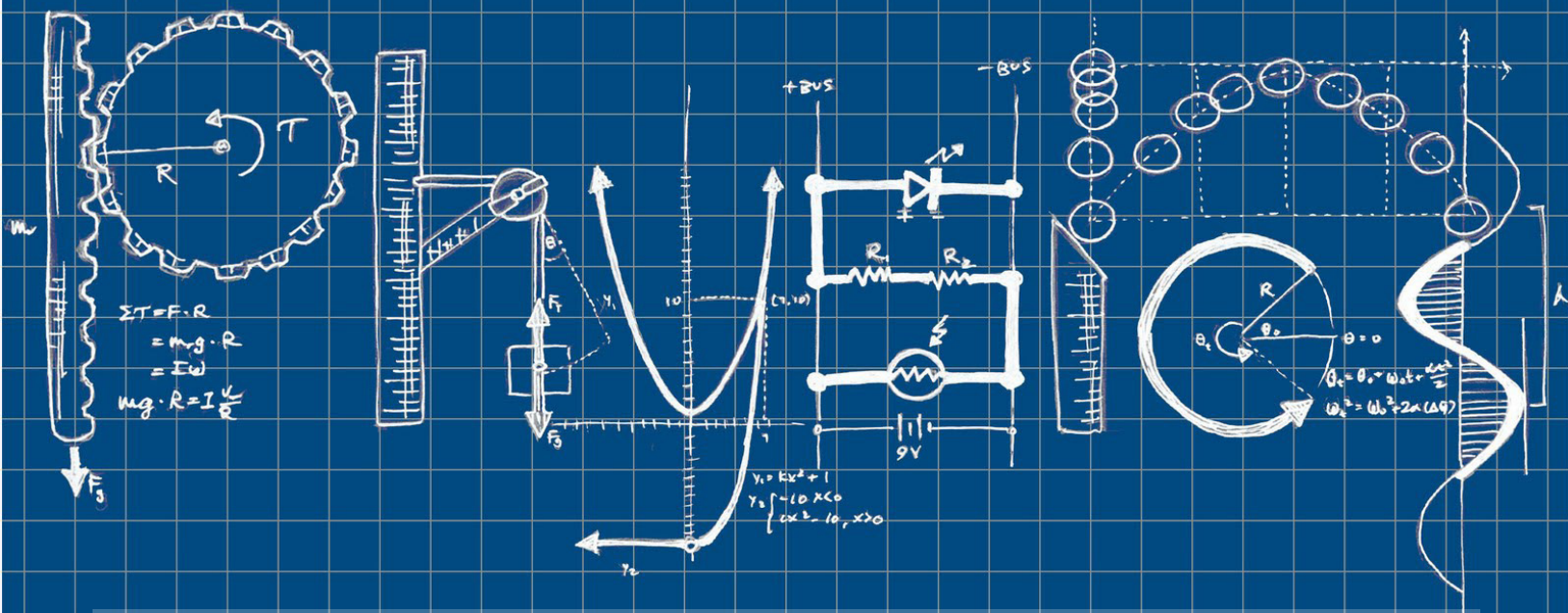

Продуценти и режисьори:
Петър Теодосиев Росен Теодосиев

Сценаристи:
Антоан Тонев Радослав Тодоров

Трагедия и Слава - 1913 г.

1913.nauka.bg

Забележителни годишници през 2014 година

Материалът е публикуван в бр. 1, 2014 г. от списание „Светът на физиката“ (WOP.COINTECH.NET), което се издава от Съюза на физиците в България.

Справката изготвил: Н. Балабанов

450 години от рождението на Галилео Галилей (15.ІІ. 1564 – 8.І.1642) – един от основателите на точното естествознание и класическата механика, оказал значително влияние за развитието на научното мислене.

200 години от рождението на Юлиус Роберт Майер (25. XI.1814 – 20.ІІІ.1878) – пръв

формулирал фундаменталния закон на природата – закона за запазване на енергията.

150 години от рождението на Вилхелм Вин (13.І.1864 – 30. VIII.1928) – открил законите за топлинното излъчване, изиграли значителна роля в развитието на квантовата теория.

150 години от рождението на Херман Минковски (22. VI. 1864 – 12.І.1909) – създател на представата за четиримерния свят, обединяващ трите пространствени измерения с времето.

150 години от рождението на Херман Валтер Нернст (25.

VI. 1864 – 18.XI.1941) – с важни приноси в областта на термодинамиката, физиката на ниските температури и физическата химия.

Годишнини на събития във физиката

Преди 200 години

Йонс Якоб Берцелиус публикува таблица с 41 химически елемента, като въвежда химическата символика на елементите, запазена и до днес;

Преди 175 години

Карл Фридрих Гаус създава теорията на потенциала и доказва теорема за описване на електричните и магнитни явления;

Майкъл Фарадей предсказва съществуването на електрети като аналог на постоянните магнити (през 1938 г. Георги Наджаков открива фотоелектретите);

Клод Пуйе проверява с висока точност закона на Ом (Пуйе е автор на учебник, послужил като един от източниците при написването на първия български учебник по физика);

Преди 165 години

Найден Геров издава първия български учебник по физика – „Извод от физика“.

Преди 150 години

Джеймс Максвел публикува статията „Динамична теория на електромагнитното поле“, в която дава определение на електромагнитното поле.

Преди 125 години

Александър Григориевич Столетов открива закона за външния фотоэффект;

Роланд Йотъвош доказва равенството на инертната и тежката маса с точност до 10^{-9} .

Преди 100 години

Хенри Мозли открива закона за характеристикното рентгеновско лъчение, с който се изяснява физическият смисъл на поредния номер на елементите и неговото равенство със заряда на атомното ядро.

Джеймс Чадуик открива непрекъснатия спектър на бета-лъчите, обяснен по-късно със съществуването на неутрино частици;

Робърт Миликан започва се-

рия от експерименти за проверка на уравнението на Айнщайн за фотоефекта.

Преди 75 години

Ото Хан и Ф. Щрасман публикуват статия (6.1.1939 г.), в която съобщават за резултатите от реакциите на бавни неутрони с ядрата на урана. Открито е явлението делене на ядрата;

Лиза Майтнер и О. Фриш дават физическо обяснение на експериментите на Хан и Щрасман;

Ото Фриш експериментално доказва взривния характер на ядреното делене;

Нилс Бор, Дж. Уйлер и Я.И.Френкел създават капковия модел на ядреното делене;

Лео Сцилард, Ю. Вигнер и др. обосновават възможността за протичане на верижна реакция;

В България за пръв път е хабилитирана жена – д-р *Елисавета Карамихайлова*, първият български ядрен физик.

Преди 50 години

Питър Хигс и Франсоа Ен-

глерт предлагат механизъм, с който се обяснява наличието на маса у елементарните частици – възникват представите за Хигс-бозона, експериментално открит през 2012-2013 г. Нобелова награда по физика за 2013 г.

Мъри Гел-Ман и Дж. Цвайг създават модела на кварките, приети за фундаментални съставки на материята. Нобелова награда за 1969 г.

Николас Самиос и др. откриват омега-минус-хиперона – триумф на груповия подход в теорията на елементарните частици;

Изказана е хипотезата за съществуването на четвърти кварк – „очарован“ и за ново квантово число – „очарование“ (*Дж. Бьоркен и Ш. Глашоу*);

Въведено е ново квантово число „цвят“ и е построена схема на силните взаимодействия (*Й. Намбу, Й. Миямото, Н. Н. Боголюбов и др.*)

В ОИЯИ – Дубна е осъществен синтез на 104-тия елемент. Покъсно е наречен „ръдърфордий“ (*Г. Н. Фльоров и сътр.*)

Управителният съвет на Съюза на Физиците в България обявява 2014 г. За година на Галилей

Във връзка с това се обявява:

Конкурс за ученици И студенти – рисунки и есета Примерни теми:

- Галилей и наклонената равнина
- Галилей и полилеят в Храма
- Галилей и наклонената кула в Пиза
- Галилей и телескопът
- Галилей и инквизицията
- „Все пак Земята се върти“
- Други

Рисунките се изпращат на адрес:

Съюз на физиците в България (за конкурса)

Бул. „Джеймс Баучер“ № 5

1164 София

Есетата се изпращат по електронната поща на адрес:

urp@phys.uni-sofia.bg с копие на адрес: lazarova@usb-bg.org

Краен срок: 30 септември 2014 г.

УС на СФБ призовава всички свои членове да организират и участват в прояви, свързани с „Годината на Галилей“.

Посетете нашия сайт
WWW.COINTECH.NET

На него можете да откриете всички списания на
СВЕТЪТ НА ФИЗИКАТА от 1991 г. досега

Физиката и интелектуалният климат на епохите. Проблемите днес

Автор: Н. Балабанов

Материалът е публикуван в бр. 1, 2014 г. от списание „Светът на физиката“ (WOP.COINTECH.NET), което се издава от Съюза на физиците в България.

Физиците бяха героите на деня. Хуманитарните специалисти падаха духом пред тях. Срамуваха се от своето невежество... Филологията, историята, лингвистиката, изкуствознанието, философията изглеждаха отживели, второстепенни науки... По градове и села пламтеше спорът за физиците и лириците.“

Така емоционално писателят Даниил Гранин описва интелектуалната атмосфера в Русия през годините 1955-1956. Скоро след това тези емоции се пренесоха в територията на нашия културен живот. Ние, по онова време студенти по физика в Софийския университет, блажено се къпехме в приливните вълни на световното признание. Според поета Б. Слуцки спорът „физика и/или лирика“ беше решен в наша полза:

„Что-то физики в почете, „Май на почит са физиците,
Что-то лирики в загоне.“ Пренебрегнати – лириците.“

Физиката беше извоювала това признание след Втората световна война, най-вече благодарение на освобождаването на ядрената енергия и използването ѝ както като свръхмощно взривно средство (САЩ, 1945 г.), така и за производство на електроенергия (СССР, 1954 г.) Наплашеното и възторгнато от възможностите на физиката човечество нарече ХХ-ия век „атомен“.

Създаването на такова отношение към физиката има продължителна предистория, която ще припомним накратко, за да засиля контраста с днешното състояние. Както е известно, класическата физика се заражда през XVII век в трудовете на Галилей, Декарт и Нютон. Създава се първата физическа картина на света – механичната. Механицизмът става универсално средство за тълкуване на действителността. От физиката, обединяваща природните науки, към об-

щественото съзнание протича мощен интелектуален ток, който формира нов стил на мислене и нова психология. Френските материалисти са склонни да правят аналогия на естественото привличане на телата с привличането между хората. На основата на предположението, че всички видове физични и не физични взаимодействия могат да се сведат до гравитационни, причинно-следствените връзки между телата се изразяват с концепцията на класическия детерминизъм.

През следващото столетие (XVIII в.) европейските държави са управлявани от „просветни деспоти“, които се стремят да привлекат най-изтъкнатите учени в своя „двор“. От увлечение на кралете, науката, и по-специално физиката, се превръща в обект на светски беседи в аристократичните салони; интересът към природните явления се превръща почти в мода.

През XVIII век особено се засилва интересът към електричните явления. След изобретяването на лайденската стъкленица електричеството се превръща в най-модното зрелище. Във Версай бил проведен опит с електрична верига, образувана от 180 гвардейци, които до един подскочили при затварянето на веригата. Историките твърдят, че бурята от страсти, предизвикани от опитите на Галвани със жабешките мускули, била сравнима с политическата буря, създавана от надигащата се Френска революция.

През 1800 г. Ал. Волта създава първата електрична батерия и се превръща в най-голямата знаменитост на Европа. Само няколко месеца по-късно е пока-

нен да прочете лекции във Френската академия на науките. Наполеон Бонапарт – самият той член на Академията, му организира помпозно посрещане и го отрупува с почести – рицар, сенатор, граф.

През следващите десетилетия открития в тази област правят френските физици Ампер, Араго, Био, Савар, Лаплас, а през 1831 г. Майкъл Фарадей открива електромагнитната индукция. Според оценките на някои специалисти, приходите, натрупани от приложението на това откритие през следващите години, покриват и препокриват всички разходи, направени за науката от времето на Аристотел до днес.

През 60-те години на XIX век Джеймс Максвел създава теорията на електромагнитните явления, осъществявайки, според сполучливия израз на проф. И. Лалов, „първото Велико обединение“ във физиката. Знаменателни са думите на Р. Файнман за значението на тази теория: след 10 хиляди години, на фона на откритието на Максвел, гражданската война в САЩ, провеждана в същото десетилетие, би изглеждала като дребно провинциално произшествие.

С откриването на електромагнитните вълни от Х. Херц (1888 г.) започва епохата на разцвет на електродинамиката, ознаменувана с изключително важни практически приложения – появява се електротехниката, след това радиотехниката и тяхното развитие довежда до нова техническа революция.

XX-ият век започна с две велики рево-

люции във физиката – релативистичната и квантовата. Те поставиха начало на цяла епоха от радикални промени, в резултат на които се отхвърлиха старите представи и се създадоха нови за свойствата на пространството и времето, за поведението на атомите и субатомните частици. Възникването на ОТО и новата теория на гравитацията послужиха за създаване на релативистична космология, чиито постижения набелязват такива тенденции за изменения на светогледа, които са сравними с постиженията на Коперник.

Успехите на квантовата теория кардинално измениха облика на цивилизацията и характера на взаимоотношенията между Човека и Природата. На мястото на класическия детерминизъм квантовата механика въведе вероятностния, разкривайки, че основните закономерности в природата са статистическите и основната форма на причинността е вероятностната. Класическата физика гледаше на природата като на неприятел, който трябва да се покори, на който трябва да се заповядва. Науката от миналото представлява проект за господство на човека над природата. Съвременната физика осъзна необходимостта от алианс с природата и нейният стремеж е да води диалог с нея.

Класическата физика се различава от квантовата така, както отношенията между хората под формата на заповед се различават от отношенията под формата на убеждаване, на диалог. При това в диалога трябва да се отчита обстоятелството, че по принцип не може да се знае всичко за партньора, затова трябва да се проявява деликат-

ност.

Квантовата теория представлява именно такъв деликатен диалог между Човека и Природата. Този извод радикално изменя самия стил на научното мислене. От гледна точка на тези разсъждения можем да изтъкнем, че съвременната екологична криза е криза на класическия твърдо детерминиран начин на мислене, от който трябва да се отърсим.

Отново ще се върна във времето, когато моето поколение навлезе в науката. Ние имахме късмет – броят на необходимите за страната специалисти по физика нарасна неколкостранно; разкриха се нови университети и институти, нови специалности, катедри и звена по физика.

Преди 30 години постиженията на българските учени и преподаватели бяха обобщени на Първия конгрес на физиката (28 септ. – 2 окт. 1983 г.). Богатото съдържание на конгресната програма (61 обзорни доклада, 632 доклада и съобщения), както и сериозните успехи в областта на физиката у нас, намериха емоционален израз във възгласа на акад. Хр. Христов в обзорния доклад: „Науката ни е прекрасна!“ Това беше израз на оправдано самочувствие за достойни постижения на българските физици.

Със съжаление трябва да констатираме, че през следващите десетилетия в света и в страната настъпиха сериозни изменения в политическата и икономическата обстановка, които засегнаха както нашата дейност, така и отношението на обществото към нас. Физиката беше изтласкана в периферията на

общественото внимание, в това число и в интересите на подрастващите. Настъпи определена инверсия в отношението между „физиците и лириците“, в резултат на което стиховете на Б. Слуцки трябва да се четат „наопаки“:

*„Май на почит са лириците,
Пренебрегнати – физиците.“*

Дори, ако за днешното състояние на нещата по-голяма част от причините се коренят в световните тенденции, ние сме длъжни да потърсим и нашия дял в отговорността и, по-важно, нашите задължения за излизането от кризата. В това виждам смисъла на Втория конгрес на физиката. Склонен към поетични еквиваленти, отново ще цитирам автора на „Физици и лирици“, който обяснява ситуацията, сега вече по „наш адрес“, така:

Значи нещо много важно

Ние не сме разкрили.

Значи слабички са ни крилата,

Нерешителни са наште стъпки.

Следователно е необходимо да разкрием онова „важно“, от което се нуждае развитието на физиката и по-специално обучението по физика, да набележим по-решителни „стъпки“ за заздравяване на „крилата“ на физиците и Съюза, който ни обединява.

Сигурен съм, че на конгреса ще бъдат направени много обосновани предложения за усъвършенстване на обуче-

нието, свързани с учебните програми и хорариума, с учебниците и състоянието на материалната база, с подготовката на учителите и т.н. Аз ще се опитам да посоча една важна причина за съществуващото състояние, която може да служи за основа на бъдещата ни дейност:

Ние сме изпаднали в изолация от обществото.

Веднага искам да направя уговорка, че тази констатация не е оценка за дейността на ръководството на Съюза, а известна характеристика за нашите действия, за които всички ние и всеки от нас носи персонална отговорност.

Преди близо четири десетилетия, на Международна конференция, посветена на преподаването на физиката, английският астрофизик Х. Бонди предупреди: „Ние сме се оградени от външния свят в манастир – това е причината често да не ни разбират правителството и промишлеността, търговията и селското стопанство. Твърде много сме се вгълбили в нашата наука, затворили сме се в нея. Ще бъдем виновни, ако нашата работа забуксува и заседне в канавката. А канавката е също гроб, само че подълъг.“

Това вече не е поезия, а жестока проза. Законно е да се попитаме:

Къде сме сега – на магистралата или в канавката?

Не е нужно да търсим отговор на този риторичен и неприятен въпрос. По-добре е да намерим начин да се задържим на магистралата на българската

наука и култура. За тази цел, според мен, е много важно да възстановим както загубените позиции в образованието, така и връзките си с нашите основни съюзници в тази област.

Ще припомня, че до 60-те години физиката беше включена като базова дисциплина в университетското обучение по специалностите математика, химия и биология; на всички инженерни и медицински направления. Първи математиците, добили самочувствие от широкото разпространение на математичните методи, извадиха физиката от учебните си планове. В техническите университети програмите по физика бяха силно съкратени, катедрите по физика – ликвидирани като самостоятелни звена. През последните години химиците и биолозите също силно редуцираха обучението по физика на своите студенти. Тези процеси се пренесоха и в основните и средни училища.

Ярък пример за изгубени позиции е екологията. Формирането на екологична култура се превърна в една от основните задачи на съвременното общество. Ние не осъзнахме своевременно важната роля на физиката в изграждането на тази култура. Срамежливо (или горделиво) се отдръпнахме от този процес, отстъпвайки терена на другите природни специалности. Те, естествено, се възползваха от това: химиците прекръстиха училищната си дисциплина в „Химия и опазване на околната среда“, а биолозите се опитват изцяло да монополизират екологията.

Действително, като наука екологията

е възникнала в лоното на биологията, но днес нейната чиста биологична интерпретация е невярна и води до вредни резултати. Екологията е комплексна дисциплина, а научните ѝ основи трябва да се търсят преди всичко в обучението по физика. Появила се още в древността, думата „физика“ означава „природа“. Като наука за природата и природните явления, днес обучението по физика трябва да съдържа както опознаването, така и опазването на природата.

Не зная какво е състоянието другаде, но в Пловдивския университет ръководството на факултета по биология извади дисциплините по физика от учебния план на специалността „Екология“, решавайки, че за еколозите е достатъчно да имат само биологични знания. Решението е взето не за подобряване на качеството, а от чисто финансови съображения. Въпросът е как да реагира Физическият факултет, а също и академичната общност на това решение.

Друг проблем на нашата общност е свързан с практическото приложение на идеите на физиката. XX век и особено последните десетилетия се характеризират с огромни научно-технически постижения, в основата на които стои физиката. Милиарди хора ползват продуктите на съвременната техника и технологии, без да са наясно за ролята на физиката при тяхната реализация. Физиката отново срамежливо се е оттеглила в задните редове на „сцената“ и очаква признание от обществото – награда за поддържаща роля.

Физическите идеи представляват костния мозък в скелета на инженерните науки, без които икономиката е осъдена на застой. Ние трябва да се грижим не само за разпространението и внедряването на тези идеи, но и за тяхната „защита“, за нашите права върху тях – не в материален, а в морален смисъл.

Още веднъж искам да посоча като причина за тези процеси нашата изолация, откъснатостта ни от другите слоеве на културното общество. Определена слабост на нашата колегия е, че значителна част от физиците не излиза от рамките на тесния професионализъм, не участва в разпространението и „защитата“ на физическите идеи. Едва ли има съмнение, че обществото изпитва социална потребност от науката (независимо от отношението на властта към нея). Затова е нужна популяризация на физиката, една отслабена напоследък дейност. Тя трябва многократно да се разшири – както в централното ръководство, така и в клоновете на Съюза.

За привличането на младите хора в нашата наука е важно да създадем устойчив обществен интерес, както казваше акад. В.Л. Гинзбург – „обществен ентузиазъм“. За тази цел могат да се използват и многобройните научни проекти, характерни за сегашната научна дейност. Всеки научен проект трябва да се превърне не само в „локомотив“ за някакво конкретно научно търсене, но и инструмент за повишаване на интереса на младите към науката, за формиране на престижа на интелектуалните професии в обществото.

Искам да разширя проблема за наши-

те партньори и очакваната от тях подкрепа. За целта ще се позова на авторитета на Дж. Максуел, като цитирам някои негови констатации и препоръки, споделени във встъпителната му лекция в Кеймбриджския университет (1871 г.).

„Ниетрябва да се стремим постоянно да поддържаме връзката между нашата работа и хуманитарните курсове в Кеймбридж: литературни, филологически, исторически или философски. Сред учените понякога се проявява тесен професионален дух, характерен за хората с други професии. Но тъкмо университетът е мястото, в което може да се преодолее тенденцията хората да се разбиват в тесни кръгчета, в които, именно благодарение на изолираността, господстват дребни цехови интереси.“ В тези думи на Максуел се съдържа и отговорът за причината на днешното състояние на физиката и насоката на нашата бъдеща дейност – „поддържане жива връзката“ не само с колегите от най-близките (природните) специалности, но и с представителите на хуманитарните науки.

По-горе поставих въпроса за необходимостта от реализация на някои необосновани изменения в учебните планове. Може ли физическият факултет да очаква подкрепа от академичната общност, ако тя няма представа за йерархията, същността и проблемите на природните науки? Може ли в училището преподавателите по физика да разчитат на разбирането на колегите си, които преподават химия и биология, но също така на преподавателите по литература, история, психология?

Може тези въпроси да звучат наивно, но ако ние не създадем „обществен ентузиазъм“ към физиката, трудно можем да разчитаме на успехи в отстояването на учебните програми по физика. Затова на всички колеги от другите специалности и факултети трябва да гледаме като на партньори в нашата работа, а не като на конкуренти и врагове.

В това отношение ние разполагаме с положителни примери, някои от които ще посоча.

Професор Иван Лалов, като ректор, изнесе на празниците на Софийския университет серия от академични лекции, в които сподели с цялата университетска общност проблемите и постиженията на физиката. Най-новата негова инициатива е изнасянето на курс по история на физиката във философския факултет. Такива лекции могат да бъдат изнасяни от деканите на физическите факултети и водещи учени в БАН пред колеги от другите специалности.

Проф. Вили Лилков е инициатор и вносител на предложение, прието от Столичния общински съвет, 12 улици в район „Лозенец“ да бъдат наименувани на наши и световноизвестни физици. Предполагам, че и в други селища на страната има колеги с обществен авторитет, които могат да предложат подобни инициативи.

Колегата Леандър Литов направи лично представяне на физиката в поредица от телевизионни предавания „Красива наука“. Много големи градове притежават собствени ТВ-каналы, а всички селища имат местни медии,

които могат да се използват за популяризиране на нашата „красива наука“.

Това са единични, но ярки примери и няма съмнение, че нашият Съюз разполага с много възможности в това отношение.

Към тези примери ще прибавя и някои инициативи на СФБ от миналото, когато се организираха конференции: „Физика и производство“ (Казанлък), „Физика и електронизация“ (Пловдив), „Физика и селско стопанство“ (Плевен), „Физика, космос, философия“ (Кърджали) и др. Има какво да заимстваме от миналия опит на Съюза.

Поемайки отговорността да участвам с пленарен доклад в Конгреса, смятам се задължен да направя някои предложения и препоръки за бъдещата дейност на Съюза.

1. Популяризирането на физиката да се превърне в една от основните дейности на Съюза, в която да бъдат привлечени сътрудниците на БАН, преподавателите във висшите и средните училища, както и специалистите, работещи в другите области на икономиката.

Да се разработи програма за засилване на диалога с гражданите чрез националните и местни медии.

2. Да се препоръча на преподавателите по физика:

- да поддържат творчески контакти с колегите от природните и хуманитарните области; да организират с тях съвместни прояви на студенти и ученици;

– да се стремят да хуманитаризират физиката, като подчертават ролята на историята на физиката и използват историко-методологичния подход в обучението;

– да възстановят най-добрите практики за младежко творчество в областта на физиката;

3. Да се подобри равнището на комуникациите с МОН и неговите подразделения в страната с цел активно участие на СФБ в проблемите, свързани с обучението по физика. Съвместно с МОН да се организира постоянно действаща система за квалификация на учителите по физика.

4. Управителният съвет на СФБ

– да организира съвместно със СУБ и другите творчески съюзи форуми за приложение на физиката в техниката, здравеопазването, енергетиката, екологията, селското стопанство, в социалните и икономически науки и др.;

– да създаде система за непрекъснато професионално общуване и обмен на научно-методически опит между членовете на Съюза;

– да съдейства за осигуряване на високо качество на учебната, учебно-методична и научно-популярна литература по физика;

– да потърси форми за по-широко разпространение на списание „Светът на физиката“.

Давам си сметка, че в Конгреса участват много млади колеги и такива с многогодишен опит, които ще

направят по-ценни предложения и ще съумеят да обобщят най-важните идеи в изказванията, за да представят на ръководството на Съюза една добра платформа за многогодишна програма.

Възможно е някои колеги да смятат, че тъй като страната ни е в криза, не е оправдано да наблягаме на собствените си проблеми. Убеден съм, че именно по време на кризи трябва да се придава по-голямо значение на духовните ценности на науката.

Физиката вече няколко столетия е носител на такива ценности и е задължена да се включи в процесите на стабилизация на страната.

Автор: Н. Балабанов

Материалът е публикуван в бр. 1, 2014 г. от списание „Светът на физиката“ (WOP.COINTECH.NET), което се издава от Съюза на физиците в България.

Продуценти и режисьори:
Петър Теодосиев Росен Теодосиев

Сценаристи:
Антоан Тонев Радослав Тодоров

Трагедия и Слава - 1913 г.

1913.nauka.bg

Политология за учени от естествените науки

Николай К. Витанов
Институт по механика на БАН

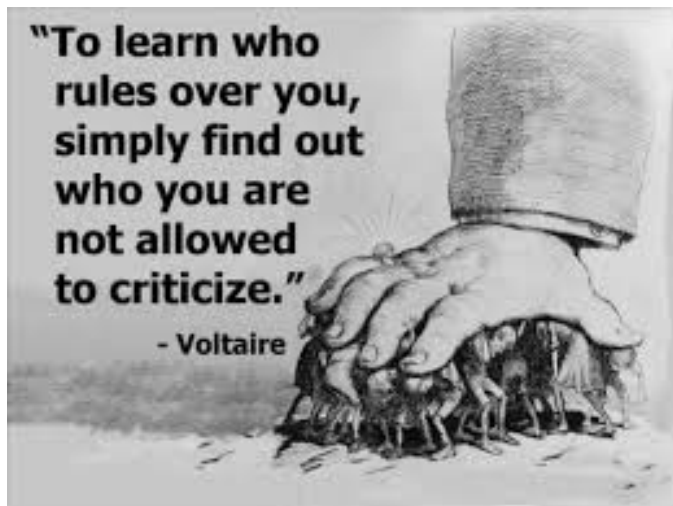
Част I. От политическото съзнание до държавната намеса

Държавата това, държавата онова, а тя - не ще.

Насред масивната стачка на пилотите от Луфтханза успях да се прибера в София като по някакво чудо и двата ми полета не бяха отменени. С благодарност към висшите сили започнах престоя си в Родината и разбира се, отгоре ми веднага се изсипа всичката благодат на проблемите на живота по нашите краища. Но за човек, занимаващ се и с математическо моделиране на социални системи, това наистина е благодат, тай като животът ме кара да моделирам ситуации, за чието съществуване западняците изобщо не се и досещат.

Та насред творческата лаборатория на българския живот полека и отново изникна въпросът за българската държава и за това, какво прави тя за българската наука и иновации. Колегите го обсъждат непрекъснато докато аз си мисля как ще им обяснявам, че

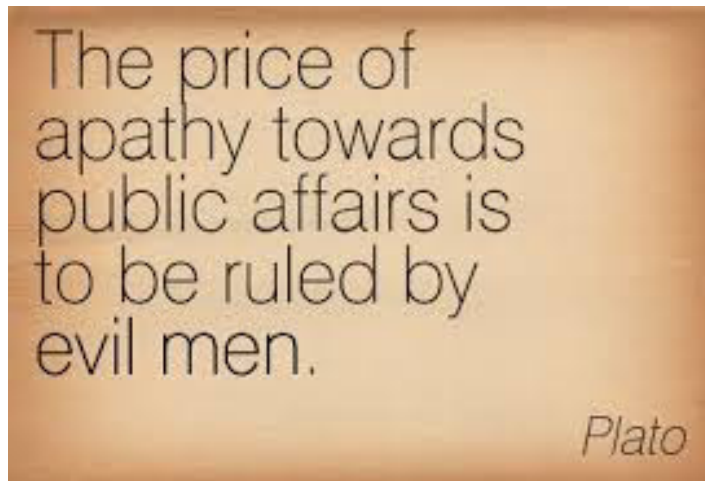
и тази година няма да има повишение на заплатите (нали съм заместник-директор). Та говорят ми те: държавата трябва да прави това, държавата трябва да прави онова. И да финансира науката, иновациите и технологиите, научните организации и учените. И си мислят, че като кажат на заместник-директора, държавата ще прище. Ама държавата не ще. Защо ли не ще? - е хубав въпрос. Да се отговори на него обаче не е толкова просто. Защото ни трябва специфично знание, което не е много присъщо за учените от естествените науки. Трябват ни знания за политическата власт, за това, как се изразяват политически интереси и как функционира и се развива политическия живот в държавата и обществото. Накратко казано, трябва ни знание по политология. Но по истинска политология, а не от тази, която проституира за пари със силните на деня.

Фигура 1. Волтер е кратък и ясен. Затова нека започнем с негов цитат.

Аха-а, ще кажете, сега г-н Витанов ще почне да ни разказва за властта – фиг. 1, за структурата и механизмите на функциониране на политическата система и за взаимодействието на тази система с по-голямата обществена система, част от което са и учените. Така, така, точно за това ще става дума по-долу в текста. Разбира се, всичко е със задна мисъл и тя е учените от естествените науки да получат един минимум знания, които да им позволят по-ефективно да си защитават интересите. А и да осъзнаят, че драмата, в която живеят, май е един цирк на глупостта и некадърността. И още нещо да осъзнаят от ситуацията – фиг. 2

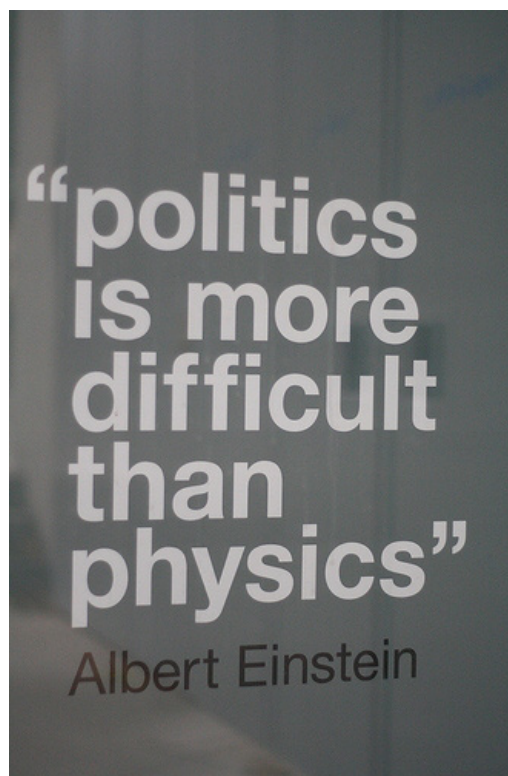
Фигура 2. Да цитираме един голям авторитет.

Фигура 2. Човекът го е казал доста отдавна. Но голяма част от учените от естествените науки и днес са апатични.

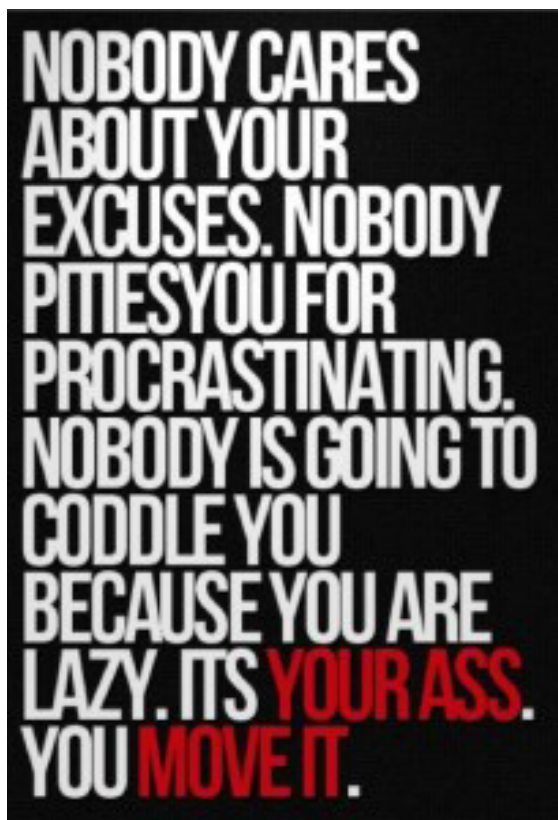
Която ситуация може да се промени чрез меритокрация и технокрация. И след като написах интригуващите думички, хайде полека (и към края на статията) да видим какво означават те.

Политиката

Ами нека да почнем отначало, ще кажете и ще зададете въпроса – какво е политика? Фигура 2 е поставена, за да предпази читателя от илюзията, че истинската политика е нещо твърде просто или несъществуващо. Истинската политика е нещо доста важно, тъй като е свързана с осъществяване интересите на групи от хора. И по-точно, **политиката е област на взаимоотношения между социални общности по осъществяване на съвместни интереси с помощта на разнообразни средства, основното от които е политическата власт.** Политиката има такива елементи – политически идеи, политически концепции, политическо съзнание, властови институции, политически организации.

Интереса клати феса.

Фигура 3. Нещо за разсънване.

Анонимният народен мислител, дето е казал това за интера и феса, може и да не е бил нежно изразяващ се, но пък е бил точен. Знаят ли си учените от естествените науки интереса? – да допуснем, че го знаят. А могат ли да се коалират с други обществени групи, за да си прокарат интересите? Тука е малко проблематично, защото доста учени мислят, че не трябва да се занимават с това, пък някой ще се сети за тях и ще им осъществи интересите. Невольо, невольо – викат и досега много от учените в гората. Да се надяваме, че след тази статия нещо ще се промени – в стил, помогни си сам, че да ти помогне и ... но хайде да не споменаваме името Му ей така, без особена причина. А дали си преведохте каквото пише на фиг. 3 ?

Защо политиката е важна

Политиката е важна, защото точно чрез нея става разпределението и преразпределението на ресурсите и богатата, статуса и привилегиите. Та чрез политиката и с помощта на инструмента, наречен политическа власт става тая работа.

За структурата на политиката

Съществуват различни подходи при обяснението на политиката и политическите процеси. Аз използвам комбинация от икономически и рационално – критичен подход. Иначе казано, за мене политиката е следствие от влия-

нието на икономически отношения и начина на производство. Дотук беше икономическият подход. Политическите процеси са сложни. Веднъж възникнали те имат вътрешна динамика на елементите на политическата структура. Иначе казано – влияят се силно от икономиката, но си живеят и собствен живот. Това пък е рационално-критическият подход.

Структурата на политиката има 4 елемента – политическо съзнание и политическа култура; политически институти и норми, чрез които се реализират политическите възгледи, цели и интереси и се осъществява политическата власт; организирана дейност на обществените групи и техните представители по управление на общественения живот в интерес на тези групи или пък в интерес на цялото общество; отношения на социалните групи свързани с политическата власт и нейното завоюване, удържане и използване. Почна ли да ви доскучава? Веднага взимам мерки и показвам фиг. 4 за разтуха.

Фигура 4. Акълът и красотата управляват Родината. Ама нали виждате, за коя част от акъла и за коя част от красотата става дума?

Знанието е сила. Сила за ориентация в политиката.

И тъй, за какво трябва да имаме достатъчно знание за да се ориентираме в политиката? Ами трябва да знаем достатъчно за политическата система, политическата власт, политическото поведение, политическата дейност, политическият живот, политическия режим, политическото съзнание, политическата култура, политическите интереси и политическите ценности. Олеле, ще кажете, много ни се събра наведнъж. Хайде сега г-н Витанов, вземи и го подреди това всичкото и ни го обясни разбрано. Добре, да започваме полека.

Политически ценности и политически интереси.

Започваме от елементите на социалната структура – хората. Та хората имат **политически ценности - това са норми и стереотипи, които им позволяват да анализират политическата ситуация и да се ориентират в нея.** Аха, ще кажете – а я ни го повтори сега г-н Витанов това в стил – дяволът чете Евангелието? Ами ето - в главите на хората се набиват норми и стереотипи, с които този, дето им ги набива, се мъчи да ги ориентира в политическата ситуация, тъй, както му отърва. Ама чакай бе, г-н Витанов, туй не беше ли свързано политическа власт? Е стига сте бързали де! И дотам ще стигнем.

Освен политически ценности хората имат и **политически интереси – тоест съвкупност от осъзнати потребности, които ги подбуждат към определен вид политическа дейност.**

Фигура 5. Към теорията за основата на политическия интерес. Пари, жени и власт, казват някои....

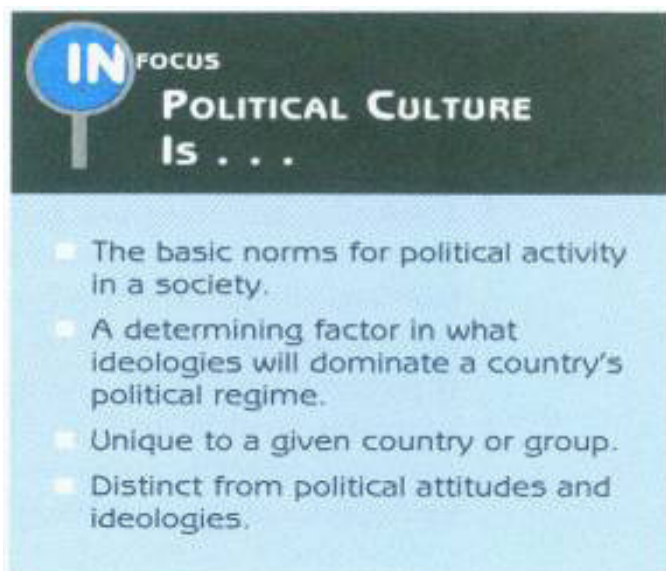
Значи, ще кажете – осъзнава човек потребността от пари (фиг. 5) и ето го един политически интерес, които го

подбужда да се включи в една политическа дейност, пък после да смени партията с друга партия и след това втората с трета, а третата партия с четвърта. А защо не и с пета, шеста и седма. То потребността си е същата, съдържанието на политическия интерес не се променя, само дето формата се мени. Нали тъй беше по Хегел? Хегел ли? - ще попитате – кой пък беше тоя. Ами Хегел е оня, от които се е учил брадатият икономист, дето написал дебелата книга, в която пишело – всекому според труда. Видяхте ли сега, как предното изречение почна с идеализъм и завърши с диалектически материализъм. Само не ме питайте какво е диалектически материализъм. Не бива да ви уча на Тъмната страна на Силата.

Политически съзнание и политическа култура

И тъй – ето ги хората с политическите ценности и политическите интереси. Какво трябва да има още? Ами има още политическо съзнание и политическа култура. **Политическото съзнание е осмисляне на обществото от гледна точка на неговата политическа организация и от гледна точка на интересите на държавата, политическите елити, господстващите слоеве на населението и т.н.** Значи хваща се човека и осъзнава политическата организация и интересите на обществените групи и организации. Един осъзнава, на друг му казват какво да осъзнава, то проце-

сът е сложен, но накрая у всеки човек се появява някаква форма на политическо съзнание.

Фиг. 6 Политическата култура.

Например изречението – интереса клати феса е израз и на политически ценности и на политически интереси, на политическо съзнание, че и на политическа култура. Това последното още не съм го казал какво е и ето го сега – **политическата култура е нещото, което осъществява възпроизводството на политическия живот на обществото.** Политическата култура е съвкупност от елементите политическо съзнание, политическо поведение, както и съзнанието за формирането и функционирането на държавните институции – и още – фиг. 6. Та ако искате да промените нещо в клетата ни татковина, то трябва да попромените и политическата култура на народа. А тези, които искат политическият живот да се тече по старому ще ви пречат. Туй е то голямата мъдрост.

Политически живот

Фигура 7. Политически живот – кой ли от тези го е най-страх от Вожда? А забелязвате ли усмихващият се хитрец зад гърба на вожда? Не ви ли прилича на някого? Ама каква усмивка, а? Сякаш казва – ей сега ще ме тикне в затвора, ако не е доволен. Е – следва да му се признае – оживя и кариера направи. И хич не беше най-лошият управник на съответната страна.

Добре, ще кажете. Хайде стига за отделния човек. Кажи сега малко за групите от хора. Ами групите от хора се състоят от хора и всеки си има политически ценности и политически интереси, политическо съзнание и политическо

ска култура. И гледаш – абе все групи от хора – тези чехи, онези руснаци, третите германци, четвъртите българи – пък ситуацията все различна. Ами различна е – къде ще сравняваме политическите ценности на българина и германеца или политическите интереси на българина и чеха, политическото съзнание на българина и англичанина или политическата култура на българина и швейцареца. Но няма страшно – ако постоим достатъчно дълго в Европейския съюз, тез индивидуални политически характеристики на българина ще се посближат с тези на западноевропейците и ще се отдалечат от тези на ориенталците. А сега – напред към политическите характеристики на колектива (групата) от хора. И най-напред политически живот какво е? – ще попитате. **Политическият живот е съвкупността от политическите процеси и политическите дейности в обществото.** Дотук нали е ясно – набивате подходящи политически ценности и политически интереси в хорските глави. И същевременно постоянно дебнете да не би някой да промени политическото съзнание и политическата култура на тези хора. И политическият живот си тече тъй, както искате.

И защо тоя зор? – ще попитате. Ами полека, полека се доближаваме да политическата власт. Но за да стигнем там, трябва да минем през политическата дейност, политическото поведение, да видим що е това политически режим и политическа система и хоп – стигаме и до политическата власт.

Политически режим и политическа дейност.

И тъй, да почнем *с политическия режим – това е съвкупността от способности и средства за осъществяване на властта в държавата заедно със специфичните политически отношения, политическа идеология и политическа култура.* То разнообразие на политически режими – дал Господ. Дали пък да не дам пример. Например хващаме политически лидер, дето не разбира много от политическа идеология, казваме му, че най-хубавата политическа идеология на света е неолиберализмът, плясваме му финансов министър, дето сънува и бълнува Хайек, обясняваме, че добро политическо поведение е да пълни телевизионните емисии със себе си, а отношението му към държавните институции следва да бъде – държавата – това съм аз, а другите са мързеливци. След тая страхотна политическа култура, слагаме и съответни политически отношения на пренебрежение на политическите противници и третиране на народа като ... Я да спра тук, пък вие си продължете примера и си дайте и други примери. Както виждате, конструкцията на политически режим не е кой знае какво. Конструкцията на балансиран политически режим – дето балансира интересите на народа и на елита - и то не е трудно, стига елита да иска и да може. Тук разни завзеци използват понятието политическа потенциалност. Демек ако елита е политически импотентен – уиде коньо у ряката, както се казва по едни нашенски кра-

ища.

И сега – напред към **политическата дейност**. Това е **активност насочена към изменение или поддържане на съществуващите политически отношения**.

Имаме обект и субект на политическата дейност, че и непосредствени действия. Ето ви и пример - хващате значи една група викащи и биещи тъпани хора, пускате ги да окупират университет с искания за оставка на правителството и да блокират кръстовица. И вече си имаме обект, субект и действие. И юнаци, дето ни обясняват, че това не било политическа дейност (демек за никакво изменение на съществуващите политически отношения не става дума, а само за сваляне на правителството). Е какво да правите тук – вЕрвате и викаете – харе Кришна! Харе, харе! А Кришна снима с камерата, щото доказателства за хонорара трябва. Отвлякох се, защото тъщата тъкмо гледа „Цветове на любовта” – индийски филм по БиТиВи-лейди и някак си покрай музиката, която трябва да слуша, човек се отнася на индийски теми, свързани и с религия. Само това с камерата откъде ми дойде, не разбрах много. Може да е от козунака и яйцата, а може и да е от салатата и течностите, които човек трябва да поема, за да я понесе (салатата де). Но както и да е.

И тъй – стигнахме до **политическото поведение – което си е формата на защита на собствените политически интереси и формата на участие в осъ-**

ществяването на политическата власт. Тъй – ами ако не участваме? – на туй му се вика политическо бездействие, които е единия вид политическо поведение. Те ни викат на избори, ний ходим за гъби. И си мислим, че правим нещо. Другият вид политическо поведение ще да е политическото действие. То бива пряко и непряко, явно и неявно, индивидуално и колективно и там каквото още се сетите.

Политическа система и политическа власт

Следва **политическата система – това пък е съвкупността от лица, участващи в политическия процес, институционалните структури на държавата и обществото и взаимодействието между тях, ама не какво да е взаимодействие, а това, дето е насочено към осъществяване на политическата власт, управлението и регулирането на обществено-политическите процеси**. Я да видим сега – някой като ви каже, че иска да сменя политическата система, вий ваша милост, трябва да го питате, какво точно иска той да сменя – хората ли, институционални структура на държавата и обществото ли или пък вида на онуй взаимодействие горе да променя. Имаше един виц, че Ганьо бил най-голям разбирач на футбол и на политика и най му било лесно да смени треньора на националния отбор па футбол и политическата система. Хе,хе,хе. Ни от футбол разбира Ганьо, ни от политическа система - то ако разбираше, бразилците щяха да са

наврени в миши дупки, а англичаните щяха всичките да учат парламентаризъм и политически науки в София. И още малко пример – огледайте се що за лица участват в политическия процес и ако не ви харесват се запитайте – дали пък такива като вас не ги зареждат с енергия да участват в политическия процес. И още гледайте – ефективни ли са институционалните структури на държавата и обществото и взаимодействието между тях води ли до нещо полезно или е на принципа – ден да мине, друг да дойде, а заплатата – вървиинии. Тез еретични мисли ги четете само в случай, че ви се струва, че политическата система на Татковината нещо скрибуца. Ако смятате, че не скрибуца, прескачайте този параграф и давайте нататък без да се питате защо ли ви го написах това в края на параграфа, а не в началото.

Hierarchy of Power

Фигура 8. Политическата власт.

И ето ни на финала – вече можем да си поговорим и за политическата власт! Политическата власт е доста високо в йерархията на властта – фиг.

8, ама не е най-високо. Парица ѝе ца-рица – да не вземете да го забравите това. Затуй целта на доста политици е да се опаричат. От таз гледна точка политическата власт е изгоден и сигурен бизнес – рискът от загуби и фалит е малък – трябва да се чака само „наш-те” да дойдат на власт. И всичко туй е облечено в една хубава теория с възвишени слова – чак свят да ти се завие. Ама нейсе, ние караме нататък.

Та политическата власт е съвкупност от механизми и средства за въздействие на политическите субекти върху поведението на индивидите и социалните групи с цел управление, съгласуване и подчиняване на интересите на членовете на обществото на единна политическа воля. И-хааа! Туй ни трябва – ще каже нашего брата ученият от естествените науки. Да де, ама ако единната политическата воля е да се крадат парите за наука и да потъват в джобовете на „честни частници“ и няма механизми и средства да се въздейства върху поведението на индивиди и социални групи да се предотврати това – какво правим тогава? Излизаме да протестираме. И си представете чудната фантастична сцена, когато ви се явява финансово гуру, показва постна пица, казва, че няма пари и после ходи да целува Джиджи, Биджи или каквото там намери. И искате да го изхвърлите тоя, а не можете. Ама защо ли не можете – защото нямате политическа власт. Затуй четете серията от статиите, които ще напиша

на тая тема, правете си изводи и вмес- то да ходите за гъби и да се ловите на глупости, как те учените за едната чест работели, вземете та се полюбийте с политическа власт, та да си можете да си прокарвате интересите, драги уче- ни от естествените науки. Тогава аз с удоволствие ще ходя за гъби вместо вас. То „габърлъка” е краста като лова – само дете не убиваш животни.

Важно, важно! Политически субекти и политически обекти.

Фигура 9. От този може да излезе политически субект. А може и да не излезе.

Вие драги учени от естествените науки може да станете политически субекти. Ама как така? – ще кажете. Ето как – **политическите субекти са тези участници в политическия живот, които са способни да формулират и реализират собствени цели.** Забелязахте ли думичката способни? Значи ако не сте способни (и защото не искате) да формулирате и реализирате политически

цели, то вие не сте политически субекти. А като не сте политически субекти не участвате и в политическата власт. Други участват там и други решават например, че на България наука не и трябва. Говорите им вие на тия, че така превръщат Родината в бантустан, а те си гепят ли гепят парите за наука. Та, моят съвет е: трябва да станете и политически субекти, драги учени от естествените науки. Иначе няма да стане работата.

Ама само хората ли могат да бъдат политически субекти, г-н Витанов? – ще вземете да попитате. Не - и групите от хора, като социални слоеве и класи, професионални групи, етноси и политически институции – и те могат да са политически субекти. С други думи всичко, което е способно да формулира и реализира политически цели може да е политически субект.

Значи, ще кажете, ти г-н Витанов не ни броиш нас за политически субекти. Ами какви субекти сме ний тогава? И ето ви го отговора – вие, драги учени от естествените науки сте субекти социални, досущ като другите индивиди, социални групи и социални слоеве. Има и други видове субекти като институционални субекти например – това са държавата, партиите или политическите движения. Може да има и функционални субекти – това са институции, които изпълняват неполитически задачи.

И сега ще попитате – ами как да се възгрейднем от социални към политически субекти?

Нали знаете оная песен – три неща, три важни неща за ъпгрейдването ти ни кажи. Първо ни кажи на глас, че ни трябва **политическо съзнание** – тоест да осъзнаем интересите на обществото като цяло и политическо самосъзнание – да видим, къде е нашето място и роля в системата на политическите отношения. Второ, ще кажете, нека разбера, че ми трябва и **самоорганизация** – тоест да осъзнаем възможностите и последствията от политическите си действия. И накрая, ще кажете, г-н Витанов, излъжи, че сме активни до уши. Тоест, третото нещо, което ви трябва, е **активност** – и вие и групата от учените от естествените науки да се организирате като действащи субекти и да имате реална (а не фиктивна) дейност по защита на вашите интереси.

Е, добре де – ще се усъмните – бугаш ни ти г-н Витанов да ставаме политически субекти. И какво да правим, като станем политически субекти? Лесна работа, колеги, лесна работа – почват да действат върху политическите обекти. А пък **политическите обекти са тая част от политическата система и политическата реалност, върху която се прилагат действията на политическите субекти**. Значи такива са политическите отношения, всички институции на политическата система, че и социалните групи и личности, участващи в политическия процес. Та нещо може да е хем политически обект, хем политически субект. И още, политическите

обекти и политическите субекти са свързани. Действията (а не псувните пред телевизора) на политическите субекти променят политическите обекти и политическите обекти канализират дейността на политическите субекти, като определят алгоритмите за осъществяване на политическа дейност и методите и начините за политическо въздействие. Та и да ходите за гъби и да не ходите, политическите обекти и субекти си действат върху вас, а политическият живот си върви. Затова действайте и вие върху тях.

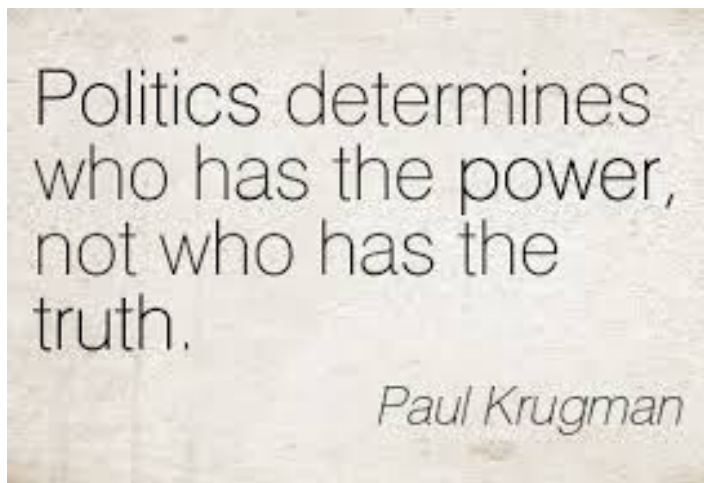
Държавата не ни слуша – ама защо?

Държавата това, държавата онова. Седя и го слушам това по цял ден, а на другия ден трябва да го слушам и пак да седя. Добре, но какво е държавата, драги ми учени от естествените науки. Нали знаете, че при нас, в естествените науки се работи с многомерни структури. Е, държавата е една такава многомерна структура. Значи имаме обикновена територия на държавата. Имаме и **социално-политическа територия на държавата**. Социалната територия е територията, в която протича обществената активност на съответното общество. Политическата територия на държавата е свързана с действията на държавната власт. Имаме икономическа територия на държавата (свързана с взаимодействието на държавата и икономиката). Имаме информационна територия на държавата, юридическа територия на

държавата. И понеже аз се уморих да изреждам видовете територия на държавата, вие може да се сетите за още някоя територия, пък аз ще мина към обсъждане на други неща, свързани с държавата.

Освен многомерна пространствена структура държавата е и система. Система от връзки и отношения. Връзки и отношения политически и юридически, ама не какви да е, а такива, които регулират социално значимите видове поведения и дейности. И тези, дето говорят за свободата и правата, трябва да изредят социално незначимите дейности. Там държавата не трябва да се бърка. Но като гледате какво ви изброяват, то това май са все дейности със социални последици. И почват да се питат – какво всъщност правят тези радатели за „свободата и правата“. И докъде трябва да се простират свободата и правата? И още нещо се замислете – не са ли социалните отношения у нас тъй регулирани, че учените са набутани в миша дупка? Дали пък не трябва да се освободи туй прекрасно място, та други да го заемат. Някой ще каже – млъкни бе Сатана! Стига си ни говорил за разликите между тукашните и доста по-западните места. Тука е тъй – булгааар, булгааар! Засилил се да образова учените от естествените науки, на политология да ги учи. Ама-ха!

Държавата като организирана група от хора, различна от обществото.

Фигура 10. Властта е едно, а истината – друго. Демек, ако намерите политик, дето да не ви лъже – пазете си го, туй е рядкост и ценност голяма.

Държавата не е тъждествена на обществото, не си мислете на такова нещо. Държавата, освен всичко друго е и организирана група от хора, която осъществява публичната власт и управлението на хората от името на обществото. Нали забелязахте – публичната власт. Значи има и още власт – непублична. Но този въпрос сега няма да го обсъждаме. И нали още забелязахте – държавата днес не е един човек (кралят слънце), а организирана група от хора. Та структурата на тази група и отношенията в нея са много важни. Това обаче е предмет на друг анализ. И още предмет на трети анализ е какво става когато организираната група стане организирана престъпна група. Тежко на народеца в такава държава – ще кажете. А аз мълча и не казвам нищо.

Тъй. И какво да прави държавата? Някои казват, че държавата трябва да защитава интересите на индивида

и обществото. Други казват, че държавата е оръдие за осъществяване на частни интереси, средство за потискане на слабите от силните и на бедните от богатите. Както се казва – фактори много, човек трябва да ги оценява добре. И преди да минем нататък, май в последните години народа има усещане, че българската държава е средство за осъществяване на частни интереси и за потискане и никак не се грижи за интересите на човека и обществото. Въпрос на политически режим, политическа система и политическа власт – ще кажете. Их, ама как бързо се изучихте! Браво! Ама я да добавя – пък и лееекичко е въпрос и на политическа идеология. У-у-у-у-у, долу Витанов, пак ще ни говори за неолибералите и либертарианците. Няма, де, няма. Ама по-надолу ще се отвори дума и за това.

И ето ни отново на въпроса – и какво да прави държавата? Та основните направления на дейността на държавата, които отразяват същността и социалното значение на държавното определение на обществото се наричат функции на държавата. Една класификация на функциите на държавата е, че функциите биват вътрешни и външни. Сега внимание. Първата вътрешна функция на държавата е икономическата, която например включва формирането на държавния бюджет и контрол за изразходването му. Да-а-а. Като нямате влияние в държавата, то нямате влияние и върху формирането на бюджета и върху изразходването му. И говорите си вие, че науката е важна, но като нямате влияние, тези, дето формират групата,

управляваща обществото (опростенчески казано – държавата, това са те) хич и не ви и чуват и правят бюджета по друг начин. И държавата си затъва и те си се чудят защо.

Ама пак си вършат същите глупости, държавата още повече си затъва и те пак си се чудят защо. И гледат да ви пуснат по телевизиите поредния турски или индийски сериал и да вземат лиценз за поредното измислено на запад шоу защото политическото съзнание трябва да спи. В таз връзка се сецам нещо – кажи ми, кажи бедний народе, кой те в таз робска люлка люлее. Не се сецам, къде го четох това, но за да бъдете чути, когато казвате истината, трябва да имате и влияние. Политическо влияние, а не влияние над салатата в чинията.

Още по-голямо внимание сега. Друга функция на държавата е социалната. Кое то освен социални помощи, включва и отделяне на средства за здравеопазване, образование, наука и т.н. Та не се заслушвайте по тези, дето ви кудкучечат, че проблемите на държавата са свързани със социалните ѝ функции. Десетки пъти съм го казвал и писал, пиша го пак: колкото пъти идеите на икономиста Хайек са прилагани на практика, толкова пъти се е стигало до криза, катастрофи и провали. С други думи – нека дърните неолиберални икономисти, а не социалните функции на държавата са проблем. Ама те вече не били неолиберали, станали либертарианци. Тоест скачаме от Хайек (оставете света на дивацината на пазара) на Милтън Фридман (абе мъъъъничко държава

може пък и да е полезна). Те както са се засили скоро ще стигнат до Кейнс (балансираната и съществена държавна намеса), а някои от тях може да не успеят да набият спирачките навреме и нали се сещате къде ще отидат. При оня с брадата, дето беше написал – един призрак броди из Европа... Но шматкането на българската неолибералия из полето на икономическите идеологии е отделна тема. Може и да напиша някога нещо и за това, но сега имаме друга тема.

Други вътрешни функции на държавата са охрана на обществения ред, финансов контрол, екологична функция и т.н. Като гледате функцията финансов контрол, как няма да реват някои с пълно гърло за намаляване на функциите на държавата! Нали се сещате едно време като падна социализма и държавата трябваше да се разграби (тоест на премине в ръцете на „честни“ и „ефективни“ частници) кое беше закрито най-напред. Как кое – Комитетът за държавен и народен контрол. То това си го пише във всеки хубав учебник, че така трябва да бъде. Не смеете да ме питате що за заглавие има този учебник, а! Що ли пък си мисля, че и сами ще се сетите.

А сега, ще се чудите да се смеете ли или да плачете – минаваме към основните външни функции на държавата. Първа функция – защита на държавните интереси на международната арена (ама че израз-а – международната арена. Но май си е вярно). И какво става с българските интереси на международната арена? Тези, които критикуваха предните, че се съглася-

вали с поклон към големия съветски брат, днес май не знаят друго освен „Yes, Sir, yehees!“ като поклонът е завъртян на 180 градуса спрямо вертикална ос в сравнение със стандартния поклон. Питате ме, какво е моето отношение към това ли? Ами аз не виня големите братя. Те си защитават своите интереси. А за йесаджиите не намирам за нужно да хабя думи.

Следваща външна функция на държавата е поддържане на отбранителната способност на страната на необходимото ниво. Например утре ако руската армия дебаркира във Варна и тръгне към София, ние нямаме нищо насреща. Ама НАТО щяло да ни пази. То НАТО докато се размърда, третата световна война може и да е свършила и хамбургерът в Макдоналдс да струва 3 рубли. И тези, дето се кланят на запад с лице на изток, ще кажат – ама Витанов е лош човек. И ще се наведат още надолу да не гледат какво стана в Крим и пак ще завикат „Йееееес, сър, силна армия не ни трябва, йееееес!“ Някои си мислят, че защитата на неолибералните задници е дело на чужди тела. Народът пък казва, че ако не можеш да удриш шамари, никой не те уважава. Толкоз по въпроса за отбраната. За още външни функции като външна търговия и други може да се сетите и сами. А ние да минем към много интересен въпрос – формите на управление.

Защо пък да не опитаме с технокрация и меритокрация, а?

Ама защо да го обсъждаме това, г-н Витанов, ще кажете. Че ний имаме

демократия, друго не ни трябва. Тъй ли? Че при демокрацията народът се признава за източник на властта, пък у нас управляващите, като чуят за референдум, се изприщват. При демокрацията гражданите са равноправни, а при нас някои са много по-равноправни от други. При демокрацията се уважава мнението за мнозинството – у нас се разпореждат малцинства и се работи на принципа – говори си, не ми пречиш! При демокрацията се съблюдават правата и свободите на човека, а у нас се съблюдават така, че хората ентузиазирани се самозапалват по улиците от радост. Та в българската политическа тенджерата май няма демокрация. А какво има? Аз си имам проста теза – има манджа с грозде. И сега ще ви разкажа за няколко други форми на управления. Пък вие си правете сметката.

И тъй, почваме с автократията – форма на управление, основана на неограничено и безконтролно пълновластие на едно лице в държавата. Я да не ме дразните, че напук ще подпиша – нали така ще каже някой автократ. А вие си бърборете, че живеете при демокрация. Тъй, слагаме автократия в тенджерата. Сега ще видите, какво ще сготвим. Слагаме и плутократия – форма на управление, при която управлява най-богатия слой на обществото, в тясна връзка с международния капитал. При това тука управлението става чрез марионетки – изпълнители. Бух – в българската тенджерата с управленската манджа. А бива ли българска политическа манджа без олигархия – олигархичното

управление се осъществява от олигархичен елит, които налага корпоративен характер на обществото (двеста триста семейства командват народа през държавата). Да го слагаме ли това в българската тенджерата? Слагай Витанов, слагай, за къде без олигархия.

И накрая да посолим малко с фасадна демокрация, да сложим един аристократ за аромат и ето ви една хубава композитна управленска система. И се чудите защо нещата не вървят. И аз се чудя, че вие се чудите.

Фигура 11. Меритократия.

А какво беше това с меритократията и технократията, г-н Витанов? Ами **при меритократията властта се осъществява от най-талантливите и квалифицирани специалисти**. Казах специалисти, а не спортисти или артисти. Със спортисти и артисти се управлява шоу, а не държава. Ще кажете – ами ако на народа трябва да се показва шоу, докато системата тихичко си работи. Е – тогава може. Тогава меритократията е мръсна дума, а талантливите трябва да бъдат изгонени по чуждите държави. Я да спра тук, че някой ще вземе да се усъмни, че говоря за България. Не, драги учени, не, както добре знаем, вие,

с политически средства може да подпомага осъществяването на една от основните функции на икономиката – да удовлетворява потребности на хората – да са нахранени, напоени, облечени и т.н.

Държавата може да се намесва в икономиката и по друг начин. Държавната власт може да поддържа социалния мир и да държи престъпността под контрол и да поддържа гражданско съгласие. Това са условия за стабилно функциониране на икономиката. Обаче тая работа не става, като държавата се точи на входа и на изхода, като се пици, че държавата трябва да се маха, а всички печеливши бизнеси трябва да са в частни ръце. Държавата трябва да има ресурси, а приказките, че държавният капитализъм е по-лош от частния са приказки за балами. Ако не вярвате, гледайте милионите фалити на частни бизнеси у нас и си представяйте, че тези бизнеси са добре управлявани. Те са дооббрене управлявани, дооббрене управлявяни, а вие не сте котки. Вие сте гевреци! Нали се сещате, кой излизаше с номера за котката и геврека? И каква му беше задната мисъл – нещо, което не беше в полза на котката.

А допустима ли е още по-голяма държавна намеса в икономиката? Нееее, в никакъв случай, ще зареват не-олибералите! Не, ама да – в случай на война и природни катастрофи.

Та, държавната намеса може да е полезна не само в икономиката, но също и в духовната сфера – в културата, образованието и възпитанието. Намесата обаче трябва да е умерена и

внимателна. А пък понеже ситуацията с научно-технологичната система е катастрофална, там намесата може и да е масивна. Кой да знае, пък това може да изправи на крак полуумъртвените парии презрени (учените български де).

Заклучителни бележки към първа част

Серията от статии, която почвам да пиша, има за цел да даде знания на българските учени от естествените науки на нещо. Целта е добре показана на фиг. 13. По-горе разгледах и прокоментирах няколко основни положения. В следващите две статии ще става по-весело.

Фигура 13. Какво цели да направите от вас тази серия от статии.

Във втората статия ще си поприказваме за политическата идеология – защо е измислено туй нещо, що за функции има и весело ще поразгледаме разните -зъмове и -зми(и). Особено ще се спрем на либерализма и ще видим как съдържанието на тази идеология няма много общо с формата, която тук ни се преп(р)одава за либерализъм. Ще си

поговорим и за властта като политическа категория, за нейните ресурси и средства за осъществяване. При това разбира се, Сатаната Витанов няма как да пропусне въпроса за политическият елит, нали? И тъй ще дойде време и за третата статия, където се подхванем въпроса с политическите партии, групите по интереси и групите за натиск (харе, харе Кришна!), ще задълбаем из политическите процеси и политическото участие (което може да е легално и ...), весело ще минем през въпроса за политическото лидерство и свързания с него въпрос за полити-

ческите кризи и ще прелетим покрай неудобни по нашите краища теми, такива като политическата култура и политическия морал. Ще ми се да ви понапиша нещо и за същността на политическото съзнание покрай въпроса за изборите и още за външната политика и за международните отношения. Но ще видим. А сега, не ви знам вас, но аз трябва да влизам в задръстването, че иде Гергьовден и фамилията иска да почива, а не да седи в къщи, защото аз пиша наръчници някакви. И тъй – със здраве!

БГ Наука е бесплатно, защото знанието трябва да достига до всеки.

БГ Наука е електронно издание, за да може всеки българин по света да има достъп до него.

www.nauka.bg

сп. "Българска Наука"
www.nauka.bg

НАУЧИ ПОВЕЧЕ!

Културата като регулативен механизъм на поведението на личността в социума. Колективизъм и индивидуализъм

Автор: Мария Венциславова Иванова

В настоящата разработка ще се направи опит за описание на влиянието на културата и нейната роля върху поведението на хората в общността. Ще се обърне внимание каква е ролята на културната идентичност в процеса на функционирането на една самостоятелна общност и регулативните механизми вътре в нея. Преди да се пристъпи към понататъшни разсъждения ще се разясни, че под култура и идентичност се има предвид също така и общностна идентичност, а също и културна цялост (Николов, 2004). Човекът е предопределен да конструира и да обитава свят с другите, като този свят става за него господстваща и определяща реалност. Също така човек създава реалността, а по този начин възпроизвежда и себе си и културата си. Той неизбежно живее в група, била тя формална или неформална, член е на обществото, гражданин на държавата, носител на майчиния си език, възприема роли, които са му наложени от обществото, създава и оперира със символна система, спазва обичаи и традиции, носи културна памет. Затова и Касирер определя чо-

века като „animal symbolicum.” (Касирер, 1996, с.52) В по-обобщен смисъл може да се каже, че човекът е подчинен на своята култура, носи културна идентичност, самоопределя се и всички останали, които не са носители на неговата култура се определят като чужденци. Но една култура никога не съществува сама – тя взаимодейства, коалира и съперничи с други култури. Преди да се премине към разглеждането на взаимодействието между поведението на човека в разликите на социума и ролята на културата, ще се изяснат значението на понятията „култура”, „идентичност” и „личност” Култура (Крьобер, А. & Клакхън, К, 1990) произхожда от латинското cultura, от глагола colere със значение отглеждам, култивирам. През 1920г. в „Психология на народите”, в 10ти том, озаглавен „Култура и история” Вундт разглежда произхода на думата култура. От 3 до 36 страница той обръща внимание на разграничението между материална и духовна култура, също така противопоставя понятията природа-култура. От това разграничение може да се направи изводът, че кул-

турата се създава от човека и за самия него, чрез обработване на природата, но веднъж създадена културата тя действа и върху човека.

Идентичност (Петрова, 2011) произлиза от латинското съществително *identitas*, произведено от прилагателното *idem*. В значението на понятието се съдържа конотация на сравнимост, т.к. то предполага някаква степен на еднаквост, сходство на индивида с други индивиди в конкретна област или относно някакъв възглед. Въвеждането на понятието „идентичност” се извършва в САЩ през боте години на миналия век. Най-известният труд от този период е „Идентичност: младост и криза” на Ерик Ериксон. Авторът определя идентичността като процес, който се намира в центъра на самия индивид, но и в центъра на неговата култура (Петрова, 2011). В този смисъл може да се заключи, че културната идентичност не е важна само сама по себе си, а е важна и за самия индивид и неговото пребиваване в пределите на социалната реалност, а също и при взаимодействието му с други социални реалности. Влиянието на културата като регулативен механизъм изгражда културната идентичност, превръща индивида в личност, която може да се адаптира в рамките на социума. Човекът от биологичен представител на своя вид се превръща в личност. Личност произлиза от латинската дума „*persona*” (Schultz, D. & S. Schultz, 2009), която в Древна Гърция е означавала маската на актьорите по време на представление. Днес персоната се разглежда като тази част от

хората, която се показва в публичното пространство. От тук може да се заключи, че личността, персоналността се отнася до външните и видимите характеристики, които биха могли да бъдат видими и за останалите хора, т.е. впечатлението. Личността включва в себе си сложни взаимодействия между физически характеристики, субективни емоционални и социални фактори, които в много случаи не могат да се видят директно, т.к. човекът се опитва понякога да ги скрие. Допуска се, че личните характеристики са относително стабилни и предсказуеми. Но дори един човек да го определяме със спокоен темперамент, това не означава, че той никога не става нервен. Поради тази причина може да се твърди, че въпреки стабилността на личните характеристики, те са ситуативно обусловени. Също така идеята на „личност” включва в себе си идеята за уникалност (Schultz, D. & S. Schultz, 2009). Въпреки че хората имат общи белези, интереси и т.н., те имат и уникални характеристики, чрез които се различават един от друг. Фокусът на настоящата разработка ще бъде върху развитието на личността и детерминантите, които обуславят определени черти и характеристики на личността. В психологията съществуват няколко възгледа за формирането на личността, които отдават тежест на различни фактори. Например бихевиористичната парадигма (Schultz, D. & S. Schultz, 2009) сравнява личността с монетен автомат и свежда разбирането си за личност като добре структурирана машина, която автоматично от-

говаря на влияния от средата. От тази гледна точка личността не е нищо повече от акумулация на добре научени отговори в рамките на поведенческата система. Но взаимодействието между средата и човека е двупосочно, както средата влияе върху човека, така и човекът влияе върху средата. Човекът сам става затворник на своята култура, която е основният символен свят, който се налага върху материалния, има символно измерение, което е различно за различните култури. По този начин битието до известна степен определя съзнанието (Маркс, К., 1983). Съзнанието се превръща в субективно отражение на обективната действителност. Една действителност се интерпретира по много различни начини заради културната обусловеност. Точно за този проблем пише Алфред Шютц в „Чужденецът” (Шютц, 1999). Тази статия има за цел да изследва типичната ситуация, в която се оказва чужденецът, т.е. да интерпретира културния образец на дадена социална група, в която той се стреми да попадне, както и опита му да се ориентира в нея. За чужденеца културният образец на неговата социална група е резултат от историческото минало и елементи от неговата биография и този образец е неговият „относително естествен светоглед.” Затова чужденецът продължава да интерпретира новото си социално обкръжение чрез собственото си мислене както обикновено. Така той открива готова представа за себе си, за групата, която скоро се оказва неадекватна. Шютц извежда три характеристики на това как се

сблъскват характеристиките на домашната и на чуждата група, културния образец и начин на живот (Шютц, 1999, с.15-16).

Първо, представата за културния образец на групата, към която се стреми чужденецът, се намира в интерпретационна схема на домашната група, е възникнала като нагласа на незаинтересования наблюдател. Стремящ се към групата чужденец, трябва да се превърне от незаинтересован наблюдател в евентуален член на групата. Културният образец на групата тогава не е елемент на неговото мислене, а елемент на света, който трябва да бъде поле на действието му.

Второ, новият културен образец придобива свойствен за дадена среда характер. Неговата отдалеченост се превръща в приближеност, неговите празни рамки се превръщат в жив опит, неговото анонимно съдържание се превръща в определени социални ситуации, приетата на готово типология се разпада.

Трето, готовата картина на чуждата група, съществуваща в домашната група на чужденеца, доказва своята неадекватност, когато той се стреми да попадне в чуждата група по простата причина, че тази картина не е била изградена с цел да провокира отговор или реакция от членовете на съответната група. Знанието, което тя предлага служи просто като подръчна схема за интерпретация на чуждата група, а не като ръководство за взаимодействие между двете групи.

В този ред на мисли може да се каже,

че и съзнанието влияе върху битието. Пример може да се даде с вече формираното съзнание на чужденеца от неговата собствена култура, опита за интерпретация на чуждата, адаптацията и запазването на собствената култура. Формираното съзнание не изчезва, а просто се обогатява от влиянието на средата, а съзнанието изкривява културата през собствената си интерпретационна схема. Този сложен процес на взаимодействие се корени в поведението на хората в рамките на културните общности. Поведението е несъмнено свързано с културната цялост и се моделира по неин модел или културата се модифицира от съзнанието (например изобретяването на нови традиции), а от своя страна изобретенията на културата като митове, легенди, обичаи детерминират поведението на личността. За да може чужденецът да се интегрира в новата социална група, той трябва да промени нагласите си, да се опита да разбере културата на другата група, да се идентифицира с нея и на базата на общата идентичност да изгради своя. В този смисъл може да се каже, че класическите психологически теории за идентичността винаги са обусловени от развитието на културата. Те се появяват в определено историческо време и са провокирани от кризите и проблемите на човека (Петрова, 2011). Така може да се направи един психосоциален поглед върху личността. Най-често идентичността се разделя на индивидуална и колективна. Но това разделение е доста условно, не само защото колективната идентичност е сбор от инди-

видуални идентичности, а и защото индивидуалността на колективната идентичност се репрезентира върху индивидите. Идентичността е цялостен феномен, в чиито анализ следва да се разграничат различни нива. Може да се приеме и разграничението между индивидуалната идентичност като персонална, социална или психо-социална, а колективната като между групова и вътре групова. В това изложение може да се опише още един елемент, а именно че уникалността на личността може да се изгради само чрез взаимоотношения с други хора т.е. чрез принадлежността към дадена група и съществуването в определен социален контекст. А от друга страна изградената индивидуална идентичност предполага успешна интеграция на индивида в обществото, да осигури субективно чувство за базисна сигурност, както и чувство за принадлежност и субективно благополучие. Едни от най-известните психологически теории за идентичността са на Фройд, Ериксон и Търнър.

Фройд (Петрова, 2011) първи дава разгърнатата интерпретация на груповите отношения вътре и между групите. Той анализира отъждествяването на индивида с групата т.е. феномена на социалната идентификация. Фройд обяснява явлението с противопоставянето на любовта към собствената група и агресия по отношение на другите. Според него социалната идентичност се сформира, когато за групата има един и същи обект на идентификация. Ерик Ериксон (Петрова, 2011) продължава изследванията върху иден-

тичността като излиза от контекста на фройдизма. Той смята, че идентичността е процес разположен в същността на индивида, но и в същността на неговата култура. Авторът поддържа идеята, че идентичността се създава чрез взаимодействието на индивида със социалната среда и че не може да се отдели личностния растеж от социалната промяна. Това показва значението на културата и историята в процеса на формиране на личността. Кризите на идентичността описани от Ериксон не са универсални за всички култури. Ако в Западната култура юношеството е с удължен период и съществува мораториум, който отлага съзряването, то в някои култури преминаването през юношеството може да е само някаква инициация.

Друго направление в психологията, което се занимава с проблемите на идентичността е когнитивното и се свързва с името на Анри Ташвел. Авторът изследва перцепцията в процеса на категоризация, проблеми свързани с предразсъдъците и стереотипите. Акцентът на учения е към груповите процеси и анализ на конфликтите. Той и неговият последовател Джон Търнър (Петрова, 2011) обясняват социалната идентичност с процесите на социална категоризация, социално сравнение и между групови отношения, а също и принадлежността към определена културна реалност. Поради тази връзка между културата и индивида и тяхната взаимосвързаност се налага появата на дисциплина под името кроскултурна психология. Тази дисциплина се развива в края на 1960-те години.

Започва да се обсъжда въпросът: „Какво оформя личността.“ През 2002 г. Излиза статията: „Влиянието на културата върху личността“ (Triandis, H. & Eunkook, M. Suh, 2002). Там авторите отбелязват, че личността се формира под влиянието, както на генетични фактори, така и под влиянието на средата, но най-важните от последните са културните влияния. Проблемът за културното влияние става все по-обсъждан, т.к. изследователите забелязват, че методите за психологическа оценка дават различни резултати при хора от различни култури и по този начин се нарушава надеждността и валидността на резултатите и на методиките. Херман Поршах (Schultz, D. & S. Schultz, 2009) е един от първите изследователи, който забелязва различията в резултати при тестиране на хора от различни култури. През 1921 година той записва разликите от резултатите на хора от теста с мастилените петна, които живеят в две различни културни области на Швейцария. От там той изхожда, че резултатите би трябвало да са много различни при различните култури и раси. Въпреки това много тестове се превеждат и стандартизират, за да се използват в различните култури, но това понякога създава потенциални проблеми с тяхното кроскултурно приложение. Това е особено голям проблем, когато тестът е предназначен за западната култура, а се прилага в Китай или Филипините. Например ценностите в китайската култура се свързват с милосърдие, постигане на хармония с другите, изграждане на сплотено семейство и пестеливост

в ежедневието, но нито една от тези характеристики не е типична за американското общество. Но е факт, че психологическите инструменти се разработват първоначално за Западната култура. Тук се вижда проблемът за господстващата Западна култура и проблемите, които се пораждаат при пренасяне на нейните модели в другите култури.

Проблемът за взаимодействието между културите, запазване на тяхното разнообразие или уеднаквяването им заради хегемонията на Запада се разглежда в текста на Леви Строс „Раса и история” (Леви-Строс, 1995). Процесът на уеднаквяване на културите най-вече е свързан със силното влияние на Западната цивилизация. Така се оказва, че прогресът може да представлява разцъфтяване на културите, но в същото време да доведе до изчезването им. За да се проследи процесът на създаване на една световна сила с кумулативна история и взаимодействието на културите в този процес трябва да се тръгне от многообразието на културните форми. То не трябва да се схваща стационарно, защото културите не се различават нито по еднакъв начин, нито в еднакъв план. Различията може да са географски, времеви, социални, религиозни, различия в степента на развитие на културата. Тук се вижда, че понятието култура само по себе си съдържа една многопластовост, динамика, промяна. Културите са гъвкави и адаптивни, те могат да влизат в различни съчетания, да взаимодействат с една друга и при точките им на пресичане да се получава промяна. При

това взаимодействие може културите да се трансформират като всяка една от тях вземе най-доброто от другата, в друг случай може едната култура изцяло да изчезне или нейните елементи да станат част от други културни реалности, нови културни системи и да се запазят от части. Понякога дадена култура е много по-мощна от тази, с която взаимодейства и по-слабата култура бива претопена. Това каква промяна ще настъпи след пресичането на различните култури зависи от типа на взаимодействие на културите (Леви-Строс, 1995):

Асимилация – по-мощната култура подчинява на себе си по-слабата и макар понякога да запазва отделни нейни елементи, крайният резултат е промяна на идентичността.

Взаимодействие в посока на разграничаването – при взаимодействието на няколко култури се раждат нови обичаи, поради желанието за отличаване от другата група, а също и да не се остава от нея. (съзнанието определя битието)

Взаимодействие при което дистанцията между двете култури е толкова голяма, че ако едната е технологически по-силна, то другата може изцяло да изчезне. Такъв е примерът с индианците в Северна Америка.

Дискриминация - появява се в ситуация на доминираща култура, при която се създават изкуствени препятствия за носителите на алтернативната култура. При дискриминацията се наблюдава отказ от приемането на културното многообразие. Всичко, което не съответства на нормите, е обявено за

не култура. Идеален пример е Древна Гърция. Всичко, което не е било част от гръцката култура, е било назовавано под общото понятие „варварство”. Културен синтез или т.нар. коалиция на културите – взаимодействието на културите поражда нова идентичност, но всяка една от тях запазва своята оригиналност.

Хегемония – предполага съвместно съществуване на различни култури, но тези които нямат съответните технологични, икономически и политически ресурси имат второстепенна, незначителна и маргинална роля, за разлика от тези, които притежават тези ресурси.

В повечето случаи на взаимодействие има на лице една доминираща култура, която подчинява останалите. И тук логично идва въпросът има ли по-нисша и по-висша култура? Според теорията на еволюцията, (Леви Строс, 1995). която е силно повлияна от теорията на Дарвин, няма по-висша и по-нисша раса или народ, а всяка раса или народ е на различна стълба от своето развитие или както пише Леви – Строс (Леви-Строс, 1995, с. 458): „ Всички човешки общества имат зад себе си минало, което е приблизително от една и съща величина”, но в едните са се натрупали постижения, а в другите не се е случило нищо и още са в начална фаза на своето развитие”. Според него човечеството изобщо не прилича на човек, който изкачва стълба, а на играч, който при всеки ход може и да спечели, и да загуби. Така е и при различните общества - едните притежават стационар-

на история (или по точно културите на тези общества не се развиват в нашата посока), а другите притежават кумулативна история, която допуска натрупвания и постижения. Но тази развиваща се история не е привилегия на една единствена култура, а по-скоро на обединение на няколко култури. Такъв е примерът със Западната цивилизация. Този феномен на господстваща сила се дължи на взаимодействието на няколко култури. В света нито една култура не е сама, тя има пресечни точки с други култури и колкото повече има пресечни точки с другите, и колкото повече имат допир една с друга, те успяват да създадат кумулативни исторически форми.

Но въпреки този процес на озападняване, културните различия продължават да съществуват и те не бива да бъдат пренебрегвани и в полето на психологията, психологическото тестване и психологическата оценка. А също така разнообразието на културите трябва да се вземе под внимание в оценката на личностните характеристики и поведението в социума, а също и при формиране на идентичността и Аз-а. За формирането на личностовите характеристики и детерминиране на поведението на хората има голямо значение дали културата е индивидуалистична или колективистична. Типа култура влияе върху познавателните способности на хората (Schultz, D. & S. Schultz, 2009), мотивацията, емоциите, само възприятието, благополучието, социалното поведение, междуличностната комуникация, а също и върху моралните и етични принципи на

индивида. В настоящата разработка ще се сравнят различията между колективистична и индивидуалистична ориентация. По отношение на познанието си към средата хората в колективистките култури виждат средата като малко или много фиксирана (стабилни норми, задължения и отговорности), самите себе си като адаптивни, готови „да се впишат”. Хората в индивидуалистичните култури виждат себе си като малко или много стабилни (стабилно поведение, персонална, права) и средата като адаптивна (например ако не харесват дадена работа, сменят работата). Също така азиатците имат по-висока търпимост към противоречия от американците и следователно са по-малко изненадани от американците, когато са поставени пред несъответствия. Предполага се, че логическото мислене на западната култура има предимства при развитие на науката, докато холистичното мислене при колективистичните култури има предимство при поддържане на междуличностните отношения, ред и хармония в личния живот. Освен върху познанието и когнитивната организация, културата влияе и върху мотивацията на личността. Колкото по-индивидуалистична е една култура, толкова повече хора желаят да имат много избори и да са уникални. Изследванията показват (Triandis, H. & Eunkook M. Suh, 2002), че децата от европейско-американски произход са били по-мотивирани, когато са имали избор и са показали по-ниска мотивация, когато авторитетни личности са направили избора вместо тях.

За разлика от тях децата от азиатски произход били по-слабо мотивирани, когато са имали личен избор, докато ако някой, доверен авторитет направи избора вместо тях, резултата в най-високи нива на присъща мотивация и производителност.

Мотивацията в индивидуалистичните култури увеличава последващата успешност. В колективистичните култури тя увеличава последващия провал, защото индивидът се фокусира върху това как да промени себе си и да подобри напасването между себе си и изискванията на социалната среда. Емоции, изпитвани от членовете на колективистичните и индивидуалистичните култури са също различни. В изследванията (Triandis, H. & Eunkook M. Suh, 2002) американците докладват по-позитивни емоции (подобър, горд, върхът на света) докато японците изявяват по-лично обвързани емоции (приятелски чувства, чувство на близост, уважение). Също, в сравнение с японците, американците докладват за повече позитивни и по-малко негативни емоции. Емоциите в колективистичните култури се стремят да се вграждат във връзки и се приемат като отражение на статуса на тези връзки. Освен това емоциите са силни предиктори на задоволеността от живота в индивидуалистичните култури, докато социалните норми (одобрението на другите) силно предопределя задоволеността в колективистичните култури. Емоционалните фактори (например любов) играят по-решителна роля при личностни решения, като брак, в индивидуалистич-

ните, отколкото в колективистичните култури. Хората в индивидуалистичните култури имат и по-голямо себеуважение и са по-оптимистични от хората в колективистичните култури и тези фактори са асоциирани със силно субективното благополучие. Хората в колективистичните култури са силно повлияни от поведението и мислите на другите хора. Докато хората в индивидуалистичните култури се ръководят от самите себе си и собствените си цели. В колективистичните култури се ценят много повече групови дейности, докато в индивидуалистичните се отделя внимание на личното пространство и прекарване на времето в самотни дейности. Начините на комуникация също са повлияни от културата. В колективистичните култури преобладава индиректната комуникация, докато в индивидуалистични култури се предпочита комуникацията лице в лице. По време на комуникацията хората в колективистичните култури използват по-често „ние”, а хората в индивидуалистичните култури използват местоимението „Аз”. Това показва, че и формирането на Аз-а и концепцията за себе си се влияе от културата. В зависимост от културата Аз-ът може да бъде независим или взаимозависим. (Triandis, H. & Eunkook M. Suh, 2002)

Изграждането на личността и нейната идентичност несъмнено се влияе от културата, в която човекът пребивава. Социалната група и чувството за принадлежност играят съществена роля в изграждането на идентичността – както групова, така и индивиду-

ална. Хората се обединяват в групи, с общи цели, общ език и обичаи, с обща култура. Хората създават общност, полагат усилия да я съхранят, като в същото това време влизат във взаимодействие с други групи и култури, обменят информация, обогатяват се или изчезват. Културата е съществена част от човешкия живот, тя е създадена от човека и за самия него. Но човекът се е превърнал в пленник на собствената си култура, а тя детерминира неговите действия, вярвания и убеждения. Затова и при всяко психологическо изследване или интервенция трябва да се вземе под внимание характеристиките на културата, към която принадлежи изследваното лице или пациентът. Когато се отчетат тези характеристики, биха могли да се избегнат грешки при интерпретация на симптомите и причините за даденото поведение или състояние. По този начин ще се постигне прецизност в изследванията и подобряване на надеждността и валидността на резултатите. И въпреки че всеки индивид принадлежи към групата на себеподобните, не трябва да се забравя, че също така хората са отделни личности интегрирани в културата, към която принадлежат и че културата е интериоризирана в самите тях и затова тя е един от регулативните механизми на поведението на личността в социума.

Използвана литература:

1. Касирер, Е.(1996). *Есе за човека*. София: Христо Ботев, с. 47-52.
2. Крьобер, А. & Клакхън, К.(1990).

- Всеобща история на думата култура, В: *Идеи в културологията*. С., т. I., 3. Леви-Строс, К. (1995). Раса и история, В: *Структурна антропология 2*, София: Христо Ботев
4. Маркс, К. (1983). *Към критика на политическата икономия*. София: Партиздат.
5. Николов, Н. (2004). Общностна идентичност и социална онтология, годишник на СУ „Св. Климент Охридски”, кн. *Психология*, том 92, с.131-144.
6. Петрова, М. (2011). Психологически теории за идентичността, *Социология и психология*, Известия на съюза на учените, ВСУ: Варна.
7. Шютц, А. (1999). *Чужденецът*, София: ЛИК
8. Triandis, H. & Eunkook M. Suh. (2002). Cultural Influences on Personality. *Annual Review of Psychology*, 53, 133–160.
9. Schultz, D. & Schultz, S. (2009). *Theories of Personality* (9th ed.), WADSWORTH CENGAGE Learning.

БГ Наука взема участие в Международна научно-приложна конференция по Информационни технологии (International Conference on Information Technologies – InfoTech)

БГ Наука е бесплатно, защото знанието трябва да достига до всеки.

БГ Наука продуцира документалният филм „Трагедия и слава“ посветен на 100 годишнината от Междусъюзническата война.

www.1913.nauka.bg

Продуценти и режисьори:
Петър Теодосиев Росен Теодосиев

Сценаристи:
Антоан Тонев Радослав Тодоров

Трагедия и Слава - 1913 г.

1913.nauka.bg

Продуценти:
Петър Теодосиев Росен Теодосиев

Сценаристи:
Антоан Тонев Радослав Тодоров

Режисьор
Борис Грозданов

НА НОЖ!

100 години от Балканската война.

Гледайте целия филм:
1912.NAUKA.BG

С участието на:

проф. Георги Марков, проф. Димитър Гоцев, полк. доц. Станчо Станчев,
о.р. полк. д-р Марко Златев, подполк. инж. Евгени Пенчев, доц. д-р Лизвет Любенова, доц. д-р Веселин Янчев

DLV Films

За реклама и контакти:
Петър Теодосиев - 0885811386
Росен Теодосиев - 0885435938

ADMIN@NAUKA.BG
NGO@NAUKA.BG

Списание "Българска Наука" се издава от
Българска Наука ООД
Сдружение "Форум Наука"

ISSN: 1314-1031

Редакторски колектив

Главен редактор:
Росен Теодосиев
Петър Теодосиев

Редакционна колегия в състав:

Неделин Бояджиев
д-р Чавдар Черников
Радослав Тодоров
Красимир Иванчев
д-р Велислава Шурулинкова
Борислав Богданов

Авторски колектив:

Неделин Бояджиев
д-р Чавдар Черников
Радослав Тодоров
Красимир Иванчев
Мария Венциславова Иванова
Николай К. Витанов
Н. Балабанов
Владимир Попов
К.ГЕРБОВ
Андрю Р. Гловър
Велимир Макаевев
Д-р. Владимир Василев. ДМ
Д-р. Хр Лозанов ДМ
Димитра Лефтерова
д-р. Чавдар Черников
Петя Илиева
Стефан Михов

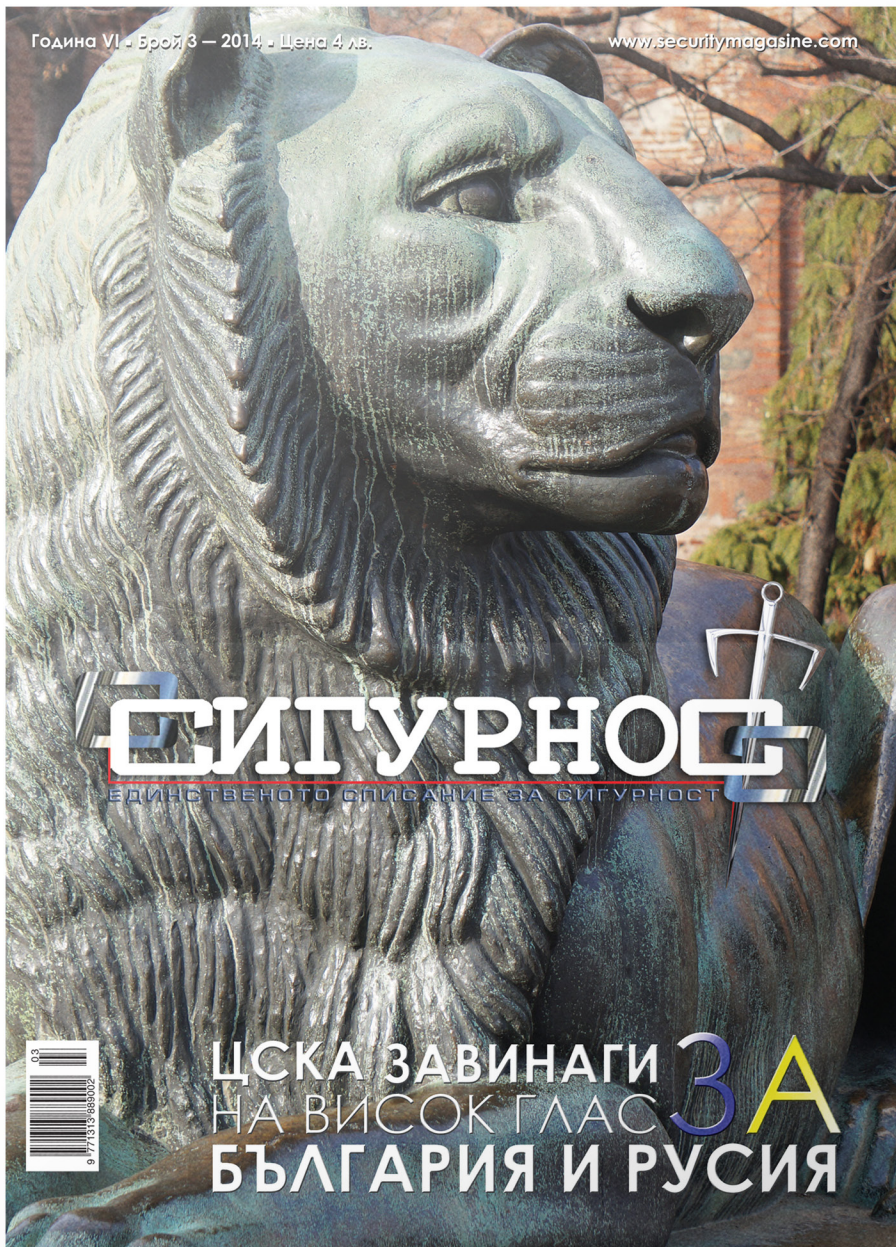
*Харесайте страницата на
„Българска наука“ във Facebook!
Използвайте бутона Like!*

Лого: Йордан Жам Нгуен
Предпечат: Петър Теодосиев

СИГУРНОСТ

Година VI - Брой 3 - 2014 - Цена 4 лв.

www.securitymagazine.com

ЕДИНСТВЕНОТО СПИСАНИЕ ЗА СИГУРНОСТ

ЦСКА ЗАВИНАГИ
НА ВИСОК ГЛАС
ЗА
БЪЛГАРИЯ И РУСИЯ

WWW.SECURITYMAGASINE.COM

АБОНАМЕНТ

НА АДРЕС: СОФИЯ 1164,
ЛОЗЕНЕЦ, УЛ. "ПРЕЗВИТЕР
КОЗМА" №45

КОНТАКТИ: 0887 277 339,
02/ 963 31 69

E-MAIL:

ohrana.sigurnost@abv.bg

ТЪРСЕТЕ НОВИЯ БРОЙ НА
ЕДИНСТВЕНОТО
СПИСАНИЕ ЗА СИГУРНОСТ
В БЪЛГАРИЯ